

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

INDRA GEBENIENĖ
(MEDIACIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

ŠALIES NESĄŽININGUMAS MEDIACIJOJE IR JO TEISINĖS PASEKMĖS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Natalija Kaminskienė

Vilnius, 2023 m.

TURINYS

IVADAS	3
1. SAŽININGO ELGESIO SAMPRATA	10
1.1. Sąžiningumo principas ir piktnaudžiavimas teise civilinėje teisėje	10
1.2. Sąžiningumo principas ir piktnaudžiavimas teise mediacijoje.....	17
2. ŠALIES NESĄŽININGUMO PRIELAIIDOS IR IŠRAIŠKOS MEDIACIJOJE	27
2.1. Šalies nesąžiningumo prielaidos ir išraiškos mediacijos inicijavimo etape	27
2.1.1. Šalies nesąžiningumas savanoriškos mediacijos atveju	28
2.1.2. Šalies nesąžiningumas privalomos mediacijos atveju	32
2.2. Šalies nesąžiningumo prielaidos ir išraiškos mediacijos vykdymo etape	41
2.3. Šalies nesąžiningumo prielaidos ir išraiškos mediacijos užbaigimo etape	50
3. TEISINĖS PRIEMONĖS, GALINČIOS UŽKIRSTI KELIĄ ŠALIES NESĄŽININGAM ELGESIUI MEDIACIJOJE.....	55
3.1. Pozityviosios teisinės priemonės, skatinančios sąžiningą šalių elgesį mediacijoje.....	55
3.2. Negatyviosios teisinės priemonės: sankcijos ir civilinė atsakomybė nesąžiningai šaliai mediacijoje	60
4. ŠALIES NESĄŽININGO ELGESIO MEDIACIJOJE TYRIMAS	69
4.1. Tyrimo instrumentas.....	69
4.2. Tyrimo imtis	69
4.3. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas	70
IŠVADOS	81
PASIŪLYMAI	83
LITERATŪRA	86
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	101
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	102
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	103
PRIEDAI	104
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	112

IVADAS

Temos problema. Ar specifinis mediacijos procesas, paremtas konfidencialumo, neformalumo, šalies laisvo apsisprendimo reikalavimais, nesudaro prielaidų šalims piktnaudžiauti procesu? Ar mediacijos procedūra turi būti teisiškai reglamentuota, numatant šaliai konkrečias teises ir pareigas? Ar mediacijos principai nukentėjusiai šaliai neužkerta kelio įrodyti nesąžiningą kitos šalies elgesį mediacijoje? Kas yra laikytina šalies sąžiningo elgesio mediacijoje standartu? Ar esamas teisinis reguliavimas, numatantis šalims pasekmes už nesąžiningą elgesį mediacijoje yra efektyvus? Ar pozityviosios priemonės skatinti šalies sąžiningą elgesį mediacijoje yra pakankamos?

Temos aktualumas. Lietuvoje mediacijos teisiniai pagrindai buvo įtvirtinti priėmus 2008 m. Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą¹, kuris 2017 m. buvo redaguotas bei pavadintas Lietuvos Respublikos Mediacijos įstatymu² (toliau – Mediacijos įstatymas). Jame nustatyta mediacijos institucinė sistema, kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams, reglamentuoti jų nusišalinimo, atsakomybės klausimai bei daugelis kitų. Nuo 2019 m. sausio 1 d. mediacijos paslaugas gali teikti tik tie asmenys, kurie yra išlaikę specialų egzaminą bei atitinka kitus įstatyme nustatytus reikalavimus, t.y. nustatyti aiškūs kvalifikaciniai reikalavimai mediatoriams. Privalomą mediaciją reglamentuojančios įstatymo nuostatos įsigaliojo 2020 m. sausio 1 d. Konstatuotina, kad įstatymu išsamiai reglamentuojamos mediacijos paslaugų teikimo sąlygos, mediatorių veikla, tačiau pačiam procesui taikomas dispozityvus reguliavimo metodas, įgyvendinat Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gegužės 21 d. direktyvoje 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų³ (toliau - Mediacijos direktyva) nustatytus esminius mediacijos proceso principus (konfidencialumo, savanoriškumo, nešališkumo ir kt.). Akivaizdu, kad mediacijos juridizacijos procesas skatina teigiamus poslinkius šalims renkantis mediaciją kaip ginčo sprendimo būdą bei leidžia formuotis savarankiškai mediatoriaus profesijai, mažina teismų darbo krūvius bei didina šalių pasitenkinimą ginčų sprendimu. Tačiau teisinis reglamentavimas mediacijos šalies teises ir pareigas apima minimaliai. Pvz., teisės aktuose nėra detalizuojama, kada reikalavimas šalims pasinaudoti privaloma mediacija yra įvykdytas⁴. Ar gali būti pripažįstamas

¹ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294>.

² „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e>.

³ „2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“, EURLEX, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>.

⁴ Miglė Žukauskaitė-Tatorė, „Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2021), 36, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija_Migle%CC%87_Z%CC%8Cukauskaite%CC%87-Tatore%CC%87_leidybai.doc.pdf.

sąžiningas šalies elgesys, kai tik formaliai inicijuojama mediacija, siekiant įvykdyti ikiteisminio ginčo sprendimo sąlygą, kai net nededama pastangų, kad procesas iš tiesų įvyktų. Aktualus ir klausimas, koks šalies įsitraukimo į procesą lygmuo yra būtinas, kad galėtume laikyti, jog šalis sąžiningai dalyvavo procese?

Nėra aišku, kokia teisinė atsakomybė gali kilti nesąžiningai (piktnaudžiaujančiai) šaliai mediacijoje, su kokiomis problemomis galimai susiduria teismai, nes teismų praktika šiuo klausimu nėra gausi. Mediacijos procesas yra konfidencialus, procedūra nėra protokoluojama, sunku surinkti civilinės atsakomybės įrodymų, tad šalies siekis įrodyti, kad mediacijoje buvo pažeistas sąžiningumo principas, kertasi su proceso konfidencialumo principu. Kaip atkreipė dėmesį N. Kaminskienė, mediacijos metu padaryta žala praktiškai yra sunkiai įrodoma ir dažnai šalies nesąžiningi veiksmai yra nebaudžiami⁵. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse⁶ (toliau – CPK) numatyta teismo diskrecija nukrypti nuo įtvirtintų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių nustatius nesąžiningą elgesį mediacijos metu (CPK 93 str. 4 d.). Tokia nuostata leidžia sąžiningai besielgiančioms šalims mediacijos metu jaustis saugiau ir būti tikroms, kad bus paisoma jų teisių procese. Tai didina visuomenės pasitikėjimą mediacija. Tačiau ar egzistuoja baigtinis ar pavyzdinis šalies sąžiningo elgesio sąrašas arba nurodymai, ką reiškia šalies dalyvavimas mediacijoje nesąžiningai? Kita vertus, kyla klausimas, ar gali ir turi toks sąrašas egzistuoti? Ar detalizuotas šalių pareigų ir teisių nurodymas neprieštarautų pačiai mediacijos esmei bei civilinių santykių dispozityvumui? Be to, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) 1.5 str. 1 d. numatyta, kad asmenys, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus⁷, t.y. numato bendrą elgesio standartą asmenims, įgyvendinantiems savo teises ir pareigas. Ar to pakanka sureguliuoti specifinius santykius mediacijos procese?

Mediacijoje sąžiningumo principas dažniausiai suprantamas kaip proceso sąžiningumas bei pačios procedūros teisingas (sąžiningas) rezultatas. Tačiau bendriausia prasme jį galima suprasti kaip suvokimą, kad yra nesilaikoma tam tikrų taisyklių, dėl ko šalies teisės yra pažeidžiamos⁸. Proceso taisyklės, kaip minėta, mediacijoje nėra detalios reglamentuotos, jos atsispindi mediacijos principuose, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai yra įtvirtinti daugumoje

⁵ Natalija Kaminskienė, „Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo Vadis?“, *Socialinis darbas* 9, 1 (2010): 60, <https://ojs.mruni.eu/ojs/social-inquiry-into-well-being/article/download/947/904>.

⁶ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.

⁷ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.

⁸ Omer Shapira, “Conceptions and perceptions of fairness in mediation”, *South Texas Law Review* 54, 2, (2012): 291, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/stexlr54&div=17&start_page=281&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

nacionalinių bei tarptautinių teisės aktų. Principų išskyrimas gali būti tik sąlyginis, kadangi jie visi yra glaudžiai susiję tarpusavyje ir veikia kaip darni visuma. Pvz., konfidencialumo principo užtikrinimas suponuoja sąžiningumo principo įgyvendinimą mediacijoje⁹. Siekiant sąžiningumo mediacijoje, svarbu, kad šalys atvirai dalintųsi informacija. Tad, tik užtikrinus šalių saugumą, galima tikėtis sąžiningo proceso. Tačiau proceso laisvė ir dispozityvumo principas gali nulemti šalių nesąžiningą elgesį mediacijoje tiek joms vykdant pareigas, tiek naudojantis suteiktomis teisėmis. Būtent *šalių sąžiningumas (ir piktnaudžiavimas teise*¹⁰) mediacijoje bei tokio elgesio teisinių pasekmių problematika yra mažiausiai tyrinėtos temos. Šalies sąžiningas elgesys svarbus tiek inicijuojant procesą (ypač aktualus privalomos mediacijos atveju, kai tai yra būtina sąlyga prieš kreipiantis į teismą), tiek pačiame procese: yra pavojus, kad šalys gali naudoti mediaciją kaip taktinę gudrybę gauti informacijai, kurią po to galėtų panaudoti teisme; nuslėpti ar pateikti klaidingą informaciją, siekiant sau palankesnio sprendimo¹¹. Taip pat svarbu, kad mediacijoje pasiektas rezultatas būtų teisėtas ir įvykdytas. Šalių sąžiningumas yra viena iš esminių sąlygų sėkmingam ir teisingam mediacijos procesui ir pasiektų rezultatų vykdymui, o teisinės pasekmės yra atitinkami teisiniai svertai, kurių paskirtis - užkirsti kelią, atgrasyti nuo pažeidimų darymo arba sumažinti sąžiningo elgesio mediacijoje reikalavimo nevykdymo neigiamus padarinius¹². Minėtų problemų identifikavimas svarbus efektyvaus ir sėkmingo mediacijos instituto taikymo bei tobulinimo Lietuvos teisės sistemoje aspektu. Be to, tik užtikrinus saugią ir patikimą mediacijos procedūrą, visuomenė rinksis šį būdą spręsti savo teisiniu ginčui. Tad svarbu identifikuoti ir analizuoti kylančias praktines problemas mediacijoje, o viena iš jų - šalies sąžiningumo užtikrinimas procese.

Darbe nagrinėjama mediacijos problematika civiliniuose ginčiuose, neanalizuojant jos taikymo galimybių baudžiamuosiuose ar administraciniuose ginčiuose, nors mediacija jau taikoma ir administraciniuose ginčiuose, bei, tikėtina, kad greitai laiku bus teisiškai reglamentuota ir baudžiamajame kodekse. Tačiau, autorės nuomone, minėtų teisės šakų tikslai, pobūdis ir ypač šalių teisių ir pareigų balansas skiriasi, todėl šio darbo tyrimas apsiriboja civilinės teisės lygmeniu.

Temos mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Mediacijai, kaip alternatyviam ginčų sprendimo būdui, jo principams, raidai, reikšmei, mediatorių profesinei problematikai skiriama nemažai dėmesio: rašomi moksliniai straipsniai, atliekami tyrimai, išleisti

⁹ Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediatoriaus vadovas: metodinis leidinys* (Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019), 86, [https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20\(pdf\).pdf](https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20(pdf).pdf).

¹⁰ Piktnaudžiavimo sąvokos analizė bei ryšys su sąžiningumo principu bus atskleidžiama I darbo skyriuje.

¹¹ Laurence Boulle, Miryana Nesic, *Mediation: principles, process, practice* (West Sussex: Tottel Publishing, 2005), 68.

¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-15-421/2023“, Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infolex-lt.skaitykle.mruni.eu/tp/2147856>.

ir vadovėliai. Mokslininkai daug diskutuoja privalomos mediacijos tema¹³, tačiau apie šalies nesąžiningą elgesį mediacijoje ir iš to kylančias teises pasekmes išsamiau nėra kalbama. Atsakomybės tema mediacijos kontekste pasisakė lietuvių autorė J. Juškaitė-Vizbarienė, tiesa, darbe analizuojami mediatoriaus civilinės atsakomybės klausimai¹⁴. Šalies nesąžiningumo tema šalia pagrindinių analizuojamų klausimų šiek tiek liesta ir kitų autorių¹⁵ (pvz., N. Kaminskienė ir kt.¹⁶), šalies sąžiningas dalyvavimas privalomoje mediacijoje analizuotas M. Žukauskaitės-Tatorės daktaro disertacijoje¹⁷. Šalies nesąžiningumas, kaip vienas iš sunkumų, su kuriuo susiduria mediatoriai praktikoje, minimas S. Molės ir J. Sondaitės tyrime¹⁸, tačiau nesąžiningas šalies elgesys (piktnaudžiavimas procesu) mediacijoje, jo prielaidos, galimi prevencijos būdai bei teisinės atsakomybės taikymas Lietuvoje nėra plačiai nagrinėta tema.

Užsienio autorių darbuose mediacijos reiškinys ir jo aspektai nagrinėjami plačiau ir išsamiau, ir tai suprantama, kadangi Lietuvoje mediacija dar palyginti naujas reiškinys. Sąžiningumo principo vertinimas ir jo turinys atskleidžiamas ne viename darbe. Išsamiai sąžiningumo sampratą mediacijoje analizavo O. Shapira¹⁹. Sąžiningumo terminas neretai vartojamas kaip teisingumo sinonimas, kuris išskiriamas į procedūrinį ir materialinį sąžiningumą²⁰. Skiriamas dėmesys ir atskiriems sąžiningo proceso elementams, pvz., J. M. Nolan-Haley²¹ analizuoja „informuoto sutikimo principą“, kurį apibūdina kaip priemonę fundamentaliai sąžiningumo principui pasiekti. J. M. Hyman sprendžia mediatoriui kylančią dilemą: ar galima

¹³ Pavyzdžiui: Agnė Tvaronavičienė, Natalija Kaminskienė, „Privalomoji mediacija šeimos ginčuose“, *Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai*, Mykolo Romerio universitetas (2019): 52-58, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16244/2019%20Teise_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y; Agnė Tvaronavičienė, Odeta Intė, „Privaloma mediacija šeimos ginčuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis“, *E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa* (2021): 37-52, <https://repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/143579>.

¹⁴ Jomilė Juškaitė-Vizbarienė, „Ar mediatoriui kyla civilinė atsakomybė už ydingą vadovavimą mediacijos procesui?“, *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 99-138, <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/594fcef5-80bd-4fc1-a9f1-da18cb90eca3/content>.

¹⁵ Natalija Kaminskienė, *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011).

¹⁶ Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediacija. Vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16924/9789955195672.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

¹⁷ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4.

¹⁸ Jolanta Sondaitė ir Sandra Molė, „Teismo mediatorių požiūris į teisminės mediacijos praktiką“, *Socialinis darbas*, 17, 2, (2019): 200-201, <https://repository.mruni.eu/handle/007/16014>.

¹⁹ Shapira, *supra note*, 8: 281.

²⁰ Joseph B. Stulberg, „Fairness and mediation“, *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 13, 3 (1998): 911, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/ohjdpr13&div=41&start_page=909&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults; Joan Dworkin ir William London, "What is a fair agreement", *Mediation Quarterly* 7, 1 (1989): 5, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=usjournals&handle=hein.journals/cfltrq7&id=6&men_tab=srchresults.

²¹ Jacqueline M. Nolan-Haley, „Informed consent in mediation: a guiding principle for truly educated decisionmaking“, *Notre Dame Law Review* 74, 3 (1999): 775-840, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/tndl74&div=26&start_page=775&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

mediacijoje apibūdina kaip riziką, kuri yra būdinga visoms deryboms. J. Glover, F. Elliott³¹ analizavo galimas pasekmes, kuomet atsisakoma bandyti išspręsti ginčą alternatyviais teismui būdais ir kada toks elgesys yra pateisinamas.

Pažymėtina, jog užsienio autorių darbuose šalių nesąžiningumas, jo turinys ir teisinės atsakomybės taikymas nagrinėjamas konkrečios teisinės sistemos, kurioje mediacija veikia, kontekste. Ir nors ši patirtis gali padėti geriau suprasti temos turinį, apžvelgti praktiką, kaip gali būti sprendžiamos su nesąžiningumu susijusios problemos, būtina ištirti, kokios teisinės problemos šalies nesąžiningo elgesio apimtyje egzistuoja Lietuvoje. Tad apibendrinant galima teigti, jog nesąžiningas šalies elgesys mediacijoje ir jo teisinės pasekmės - Lietuvoje nenagrinėta tema.

Temos reikšmė. Atlikta mokslinės literatūros, teisės aktų studija ir darbe pateiktos išvados, pasiūlymai padėtų geriau suprasti šalies nesąžiningumo reiškinių mediacijoje, identifikuoti galimus proceso teisinio reguliavimo sistemos trūkumus bei būdus, padėsiančius užkirsti kelią nesąžiningam elgesiui mediacijoje. Atsižvelgiant į tai, kad dedamos didžiulės pastangos populiarinti mediaciją, jos paplitimas visgi dar nėra pakankamas (pageidaujamas). Manytina, jog tam įtakos gali turėti ir šalių nepasitikėjimas mediacija kaip procesu, kuriame nėra užtikrinama efektyvi apsauga nuo kitos šalies nesąžiningo elgesio. Galimai nepakankamai aiškios šalių teisės ir pareigos mediacijoje skatina šalių piktnaudžiavimą procesu. Todėl darbe atlikta mokslinė analizė galėtų padėti atsakyti į klausimą, ar šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas yra pakankamas užkardyti galimas šalies nesąžiningo elgesio apraiškas mediacijoje bei ar veikia pakankama ir efektyvi pažeistų teisių gynyba. Saugus ir aiškus mediacijos procesas (įskaitant visas jo stadijas: iniciavimas, sąžiningas dalyvavimas (gera valia), susitarimo laikymasis) skatintų pasitikėjimą mediacija, didintų jos patrauklumą visuomenėje. Taip pat galėtų padėti teisės aktų leidėjams tobulinti mediacijos proceso teisinio reguliavimo sritį, mokslininkams, pasinaudojus darbo rezultatais, plėtoti tolesnius tyrimus.

Tyrimo tikslas. Ištirti šalies nesąžiningumo mediacijoje reiškinių, galiojančio teisinio reguliavimo efektyvumą, identifikuoti veiksmingas priemones, užkardant nesąžiningą šalies elgesį mediacijoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti sąžiningumo principo ir piktnaudžiavimo teise sąvokas civilinėje teisėje, siekiant atskleisti nesąžiningumo reiškinių mediacijoje.
2. Išnagrinėti šalies nesąžiningo elgesio prielaidas ir apraiškas mediacijoje, atsižvelgiant į skirtingų jos rūšių specifiką ir proceso etapus.

³¹ Jeremy Glover, Fenwick Elliott, „Mediation: is it ever reasonable to decline a request to mediate?“, Fenwick Elliott, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.fenwickelliott.com/research-insight/articles-papers/alternative-dispute-resolution/mediation-decline-request-mediate>.

3. Nustatyti teises priemones nesąžiningam šalių elgesiui apriboti: įvertinti egzistuojančių priemonių efektyvumą, remiantis užsienio valstybių praktika bei teisės doktrina, pasiūlyti galimus sprendimus.
4. Ištirti, ar mediatoriai susiduria su nesąžiningu šalies elgesiu mediacijoje, kokios tokio elgesio priežastys bei pasekmės, identifikuoti galimus sprendinius.

Tyrimo metodika. Analizės metodas: siekiant suprasti ir atskleisti sąžiningumo principo reikšmę šalies elgesiui mediacijoje bei nesąžiningo šalies elgesio reiškinių sampratą. Dokumentų analizės metodas: nacionalinių ir užsienio valstybių teisės aktų bei teismų praktikos analizė, siekiant nustatyti nesąžiningumo mediacijoje prielaidas bei apraiškas, teisinės atsakomybės reguliavimo sistemą bei sankcijų taikymą už nesąžiningą elgesį mediacijoje. Lyginamasis metodas: Lietuvos teisinė mediacijos reguliavimo sistema lyginama su užsienio valstybių teisiniu reguliavimu bei gera praktika, siekiant identifikuoti galimas teises priemones šalies nesąžiningumui sumažinti. Apibendrinimo metodo pagalba daromi atitinkami apibendrinimai kiekvienos darbo dalies pabaigoje, atlikto tyrimo rezultatai, formuluojamos išvados ir pasiūlymai. Anketinė apklausa, siekiant išsiaiškinti, ar susiduria mediacijos paslaugas teikiantys mediatoriai su nesąžiningos šalies elgesiu procese, kaip ir kada toks šalies elgesys pasireiškia, kokios galimos priežastys ir sprendimai.

Tyrimo struktūra. Darbas susideda iš keturių dalių: trijų dėstomosios dalies skyrių ir vienos, skirtos empiriniam tyrimui. Pirmame skyriuje siekiama išanalizuoti sąžiningumo principo bei piktnaudžiavimo teise sąvokas, jų sąsajas bei pereiti prie nesąžiningo elgesio mediacijoje specifikos, antrame skyriuje analizuojamos nesąžiningo elgesio prielaidos bei apraiškos procese, trečiame skyriuje ieškoma teisinių būdų, kurie galėtų padėti užkirsti kelią šalies nesąžiningumui (piktnaudžiavimui) mediacijoje, ketvirtame skyriuje vertinami mediatorių apklausos rezultatai.

Ginamasis teiginys. Pakankamas ir aiškus mediacijos proceso teisinis reguliavimas, skatinimo priemonių sąžiningam elgesiui mediacijoje išplėtimas bei paveiki teisinės atsakomybės nesąžiningai šaliai sistema sumažintų nesąžiningų veiksmų tikimybę mediacijoje.

1. SAŽININGO ELGESIO SAMPRATA

Prieš pradedant išsamiau gilintis į šalies nesąžiningumo reiškinių mediacijoje, pravartu glaustai apžvelgti sąžiningumo principo ir piktnaudžiavimo teise sąvokas bei jų tarpusavio sąsają.

1.1. Sąžiningumo principas ir piktnaudžiavimas teise civilinėje teisėje

Šalių elgesys civilinėje teisėje gali būti aiškiai apibrėžtas įstatymo ar sutarties nuostatų. Tačiau įstatymas ar išsamiai detalizuoti poįstatyminiai aktai, kuriais būtų suformuojama tokia teisinių taisyklių sistema, kad pasitelkus ją būtų galima išspręsti bet koki iškilusį teisinį klausimą ir kad kiekvienoje situacijoje būtų aišku, kaip reikia elgtis, negali apimti visų gyvenimiškų situacijų. Tam reikalingos bendrosios taisyklės (principai), kurios galėtų būti pritaikomos neapibrėžtam skaičiui panašių faktinių situacijų³². Be to, ir sureguliuotam teisiniam santykiui, ypač kalbant apie privatinės teisės normas, būdingas lankstumas, jose nustatytų reikalavimų abstraktumas. Todėl egzistuoja bendrojo pobūdžio draudimai, elgesio standartai, principai, kurie turi atitikti bendražmogiškus, t.y. sąžiningumo, teisingumo, protingumo kriterijus, gerus papročius, visuomenės moralės principus - CK 1.4 str., 1.5 str. Dar daugiau, principai leidžia susiaurinti arba panaikinti teisės normos taikymo galimybę, jeigu jos taikymas sukeltų aiškiai neteisingą, neprotingą ir nesąžiningą rezultatą³³.

Vienas iš fundamentaliųjų civilinės teisės principų - sąžiningumo principas. Sąžiningumo terminas kilęs nuo žodžio *sąžinė* – tai „vidinė žmogaus savybė (supratimas, pajautimas), pagal kurią žmogus atskiria gerą/blogą, teisingą/nusikalstamą (savo) elgesį“³⁴. Terminas sąžiningumas yra vertinamojo pobūdžio, kuris bendra prasme yra suprantamas kaip moralinė kategorija, kuri reiškia dorą, etišką elgesį, nesinaudojant apgaule, gudrumu siekti norimų tikslų. Tačiau reikalavimas savo elgesį derinti su kitų žmonių interesais, elgtis sąžiningai ir tuo pačiu teisingai nėra vien tik moralinė kategorija, vertybė, tai ir teisinė pareiga, už kurios nevykdymą gali kilti teisinė atsakomybė³⁵. Šis principas, kaip teisinė kategorija, dar įvardijamas *bona fides*³⁶ terminu, išvertus iš lotynų kalbos reiškia „geru pasitikėjimu“, pasitikėdamas, visai atvirai, sąžiningai, be kėslo³⁷. Šiandien galiojančiame CK sąžiningumo principas įtvirtintas: 1.5 str., 1.137 str. 2 d., 3.4

³² Hein Kötz, „Taking civil codes less seriously“, *The Modern Law Review* 50, 1 (1987): 4, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2230.1987.tb02557.x>.

³³ Valentinas Mikelėnas, Alfonsas Vileita ir Algirdas Taminskas, *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga* (Vilnius: Justitia, 2001), 78.

³⁴ „Internetinis lietuvių kalbos žodynas“, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://lt.wiktionary.org/wiki/s%C4%85%C5%BEin%C4%97>.

³⁵ Valentinas Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai* (Vilnius: Justitia, 1995), 10.

³⁶ „Terminų vertimai“, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://lrkt.lt/lt/vertimai/konstitucinio-teismo-aktuose-vartojami-terminai/terminu-vertimai/1255>.

³⁷ „Internetinis lietuvių žodynas“, žiūrėta 2023 m. kovo 31 d., https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Bona_fide.

str., 6.4 str., 6.38 str. 1 d., 6.156 str. 6 d., 6.158 str. 1 d., 6.163 str. ir kt. Akivaizdu, kad įstatymo leidėjas skiria didelį dėmesį šiam principui, kas leidžia teigti, jog būtent sąžiningumo reikalavimas pripažįstamas pamatiniu principu, turinčiu įtakos visiems civiliniams teisiniams santykiams. Pažymėtina, kad minėtos CK nuostatos yra ne dispozityvios, kas būdinga civilinei teisei, bet imperatyvios. Normų formuluotė numato privalomą pobūdį, pvz., 1.5 str. 1 d. – „Civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, *privalo* veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus“; 1.5 str. 2 d. – „Kai įstatymai nedraudžia civilinių teisinių santykių subjektams šalių susitarimu nusistatyti tarpusavio teisių ir pareigų, šie subjektai *turi* vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais“ ir kt. Tad civilinėje teisėje sąžiningumas įtvirtintas kaip universalus ir imperatyvus principas. Tačiau pats jo turinys nėra aiškus. Kaip teigia M. W. Hesselink - sąžiningumo principas nėra griežtas imperatyvas, tai „atvira norma“, kurios turinio negalima nustatyti abstrakčiai (*a priori*), jis priklauso nuo bylos, kurioje ji turi būti taikoma, aplinkybių³⁸. Tai leidžia veikti teismui *contra legem* (prieš įstatymą), teisėjai, priimdami sprendimą, gali remtis ne konkrečia teisės norma, o, atsižvelgiant į visą situacijos kontekstą, vadovautis vien tik sąžiningumo principu ir jo dėka priimti galutinį sprendimą byloje, tokiu būdu nesuteikiant galimybės šalims piktnaudžiauti bei manipuliuoti teise. Taikant fundamentaliuosius civilinės teisės principus (sąžiningumo, protingumo, teisingumo) teismas gali priimti sprendimą, ne mechaniškai ir formaliai remiantis tik konkrečiomis teisės normomis, nevertinant sprendimo (ne)pagrįstumo pagrindinių principų kontekste, t.y. vykdyti tik formalų teisingumą³⁹.

CK komentare sąžiningumas yra apibrėžiamas kaip „vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį“⁴⁰. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumo principas aiškinamas kitais dviem CK bendraisiais teisės principais – protingumo ir teisingumo, kaip sąžiningumą papildančiais kriterijais. Pažymėtina, kad ir pastarosios sąvokos yra tokio pat neapibrėžto turinio, tad toks apibrėžimas kelia keblumų. Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau – LAT) yra išaiškinęs, kad teisingumas reiškia protingą skirtingų interesų pusiausvyrą, būtinybę atsižvelgti ne tik į savo, bet ir į kitos šalies pagrįstus interesus⁴¹. Sąžiningas objektyviuoju požiūriu asmuo veikia atidžiai, rūpestingai, racionaliai, teisingai, kas atitinka protingo asmens elgesio standartą (*bonus pater familias*). Galime objektyviai įvertinti, ar asmens elgesys atitinka

³⁸ Martijn W. Hesselink, „The concept of good faith“, iš *Towards A European Civil Code, Fourth Revised And Expanded Edition*, Arthur S. Hartkamp, Ewoud H. Hondius, Chantal Mak ir Edgar du Perron (The Netherlands: Kluwer Law International, 2011), 622-623, <https://ssrn.com/abstract=1098856>.

³⁹ Solveiga Palevičienė, „Palikti negalima atsisakyti – kur dėsimė kablelį, kalbėdami apie sąžiningumo principo reikšmę šiuolaikinėje sutarčių teisėje“, Infoplex, 2022 m. vasario 15 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Str=94155>.

⁴⁰ Mikelėnas ir kt., *supra note*, 33: 77.

⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-442/2013“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/766965>.

protingo asmens elgesio etaloną, t.y. ar pagal konkrečius faktinius duomenis bet kuris atidus ir rūpestingas analogiško teisinio santykio dalyvis tam tikroje situacijoje elgtųsi atitinkamai. Pvz., asmuo, dalyvaujantis mediacijos procese, elgiasi objektyviai sąžiningai (teisingai ir protingai), jeigu esant konfidencialumo susitarimui neatskleidžia mediacijos metu gautos informacijos tretiesiems asmenims. Ir, priešingai, asmuo elgiasi nesąžiningai, jeigu tokią informaciją atskleidžia. Protingo asmens elgesio standartas bei teisingumo principas šiuo atveju numato, kad asmuo *turi žinoti* mediacijos taisykles dėl proceso konfidencialumo ir jų laikytis. Asmuo taip pat turi pareigą išsiaiškinti atitinkamas aplinkybes, domėtis savo teisėmis ir pareigomis, t.y. elgtis protingai ir teisingai. „*Turėjimas žinoti* aiškintinas kaip asmens pareiga veikti aktyviai. Asmens neveikimas, pasireiškiantis nepagrįstai nerealizuota galimybe žinoti apie savo veiksmų žalą kitam asmeniui, vertintinas kaip šios pareigos nevykdymas ir todėl nesąžiningas elgesys“⁴². Subjektyvusis sąžiningumas yra suprantamas kaip asmens vidinis santykis su realybe, t.y. ar asmuo *galėjo* ką nors daryti ar nedaryti⁴³. Vertinant asmens elgesį subjektyviai sąžiningumo aspektu, reikia atsižvelgti į asmens amžių, asmenines savybes, gyvenimo patirtį, išsilavinimą, jo socialinę padėtį, faktines bylos aplinkybes ir pan. Tad sprendžiant, ar asmens elgesys yra sąžiningas, būtina vertinti abu - objektyvųjų ir subjektyvųjų kriterijus – t.y. asmuo bus sąžiningas tik tuomet, jei jis ne tik nežinojo, bet *negalėjo* ir *neturėjo* žinoti tam tikrų aplinkybių.

Teisės mokslininkų civilinio kodekso komentare suformuluoti sąžiningumo kriterijai nuosekliai taikomi ir teismų praktikoje⁴⁴. „Bendraja prasme sąžiningumo principo turinys sietinas su asmens atsižvelgimu į teisėtus kito asmens interesus – ar jis rūpestingai ir teisingai veikia kitos šalies, į kurios teisėtus interesus jis turi atsižvelgti, atžvilgiu“⁴⁵. Sąžiningas asmuo elgiasi taip, kad jo elgesys atitiktų įstatyme imperatyviai įtvirtintus teisinius reikalavimus. Jeigu asmuo sąmoningai atlieka veiksmus, kuriais yra siekiama išvengti įstatyme įtvirtinto reikalavimo, toks elgesys yra priešingas teisei, be to, tai gali sukelti nepageidaujamus padarinius kitam asmeniui ar jam gali būti daroma žala⁴⁶. Tad galime daryti išvadą, kad tiek teisės teorija, tiek praktika plėtoja vienodą sąžiningumo principo aiškinimą. Tačiau šio bendrojo teisės principo aiškinimas ir taikymas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso ir nuo faktinių bylos aplinkybių, tad teisės principų turinys atskleidžiamas formuojant konkrečius teismo precedentes, t.y. sąžiningumo turinys atskleidžiamas

⁴² Algis Norkūnas, „Sąžiningumo principo įgyvendinimas“, *Jurisprudencija* 42, 34 (2003): 12, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3405/3200>.

⁴³ Mikelėnas ir kt., *supra note*, 33:77.

⁴⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-336/2013“, Infoplex, <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/698027>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/931357> ir kt.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *Teismų praktika: biuletenis* (Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2020), Nr. 53, 287, https://www.lat.lt/data/public/uploads/2021/02/teismu_praktika_nr_53.pdf.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *Teismų praktika: biuletenis* (Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2020), Nr. 53, 61-62, https://www.lat.lt/data/public/uploads/2021/02/teismu_praktika_nr_53.pdf.

būtent tame kontekste, kuriame jis veikia. Deja, nėra teismo precedentų, kuriuose būtų suformuota sąžiningumo samprata mediacijoje.

Apibendrinant, per bendruosius teisės principus yra numatoma civilinių teisinių subjektų pareiga visuose civiliniuose teisiniuose santykiuose elgtis protingai, teisingai ir sąžiningai. Šios pareigos nevykdymas gali reikšti kaltus asmens veiksmus, kurie gali sukelti civilinę atsakomybę (CK 6.248 str. 3 d.) arba piktnaudžiavimą teise.

Kad tolimesnė tyrimo eiga būtų nuosekli, svarbu atsakyti į klausimą – kas yra piktnaudžiavimas teise? Piktnaudžiavimas - „lietuviškas terminas yra veiksmazodinis daiktavardis, padarytas iš veiksmazodžio *piktnaudžiauti*, kuris savo ruožtu gali būti padarytas iš sudurtinio daiktavardžio *piktnauda*⁴⁷. Pats terminas nurodo, kad tai elgesys, sietinas su pikta valia, kuomet moralės požiūriu elgiamasi netinkamai. Neleistinumo piktnaudžiauti teise principo turinys yra atskleistas CK 1.137 str. 3 d. – tai civilinės teisės įgyvendinimas „<...> tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai <...>“. Šiame straipsnyje nurodomos dvi svarbios teisinės kategorijos – subjektinė teisė ir jos įgyvendinimas. Pažymėtina, kad teisės teorijoje išskiriamos dvi teisės prasmės: subjektinė ir objektinė. Objektinė teisė - tai įstatymo numatyta teisė (bendra teisės normų ir principų sistema), o subjektinė teisė – kai asmuo savo pastangomis gali ją įgyti. „Subjektinė teisė – tai konkrečiam asmeniui įstatymo leisto ar neuždrausto elgesio, ginamo valstybės prievarta, rūšis ir mastas“⁴⁸. „Konstitucija gali suteikti tik teisnumą ir privilegiją, bet ji niekada negali teisėtai suteikti subjektinės teisės, nes ši yra tik paties subjekto, vykdančio pareigas, kūrinys“⁴⁹. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 1 d. įtvirtina, kad kiekvienas „asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą“⁵⁰. Tai bendra taisyklė, galiojanti visiems. Tačiau subjektinė teisė kreiptis į teismą asmeniui atsiranda tik tuomet, jeigu ta teisė įgyvendinama tinkamai. Pvz., sprendžiant ginčą, kylantį iš šeimos teisinių santykių, prieš kreipiantis į teismą, reikia inicijuoti mediaciją. Jeigu asmuo įvykdo šią pareigą, jis įgyja subjektinę teisę – teikti ieškinį teismui. Kita svarbi kategorija – teisės įgyvendinimas, be kurios konkretūs teisiniai santykiai yra tik galimas elgesio modelis, kuris realybėje dar neegzistuoja. Tik asmeniui veikiant, jis įgauna tam tikrą individualaus elgesio modelį. Tad „teisės įgyvendinimas — tai naudojimasis teisės normų suteiktais ar neuždraustais leidimais — subjektinėmis teisėmis, vykdančias tas teises legalizuojančias

⁴⁷ „Piktnaudžiavimo terminas“, Kalbos.lt, žiūrėta 2022 m. gruodžio 02 d., https://www.kalbos.lt/zurnalai/17_numeris/03.pdf.

⁴⁸ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2000), 331, <https://vtvk2008.files.wordpress.com/2008/10/teises-teorija-vaisvila-2000.pdf>.

⁴⁹ *Ibid.*, 101.

⁵⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>.

pareigas⁵¹. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, pripažindamas asmeniui tam tikrą teisę, kartu tiesiogiai ar netiesiogiai nurodo, kad ta teisė tik tiek priklauso tam asmeniui, kiek jis vykdys su ja susijusias pareigas⁵². Jeigu asmeniui, įgyvendinant savo subjektinę teisę, bus peržengtos tos teisės realizavimo ribos, ta veikla taps neteisėta. „Kai asmuo, įgyvendindamas savo teisę, pažeidžia kito asmens teisę arba realizuoja savo teisę priešingai tos teisės prigimčiai ar visuomenės moralės principams, tai vadinama piktnaudžiavimu teise“⁵³. CK komentare piktnaudžiavimas savo teise įvardijamas kaip pagrindinių civilinės teisės principų pažeidimas, kadangi nesąžiningai ir neprotingai besielgiantis žmogus piktnaudžiauja savo teise⁵⁴. Tad asmuo piktnaudžiauja teise, jeigu savo subjektinę teisę įgyvendina pažeisdamas bendruosius principus, tame tarpe ir jau aptartą bendrąjį sąžiningumo principą.

Draudimo piktnaudžiauti teise imperatyvas įtvirtintas CK bendrųjų nuostatų dalyje, 1.2 str., kuris, kaip jau minėta, detalizuojamas CK 1.137 str. 3 d., tai yra bendrosios teisės normos, kuriose yra įtvirtintas neleistinumas piktnaudžiauti teise. Pažymėtina, kad bendrosios teisės normos turi būti taikomos tuomet, kai šio teisinio santykio nereguliuoja specialiosios teisės normos, t.y. bendroji taisyklė galioja tik tokiu atveju, jeigu nėra numatyta specialioji taisyklė. Pvz., teismas, sprendamas bylą, susijusią su mediacija, turėtų vadovautis Mediacijos įstatymu, kuris reglamentuoja proceso šalių, mediatoriaus ir kitų dalyvių, *teises ir pareigas*, kad būtų aišku, *kokia teise ir kaip buvo piktnaudžiaujama*. Teismų praktikoje tais atvejais, kai tą patį santykį reguliuoja dvi teisės normos, kurių viena yra bendresnio pobūdžio, o kita – speciali, atsižvelgiama į teisėje galiojantį principą, kad prioritetą turi specialioji teisės norma. Jeigu tokios normų konkurencijos nėra, yra taikoma bendroji taisyklė⁵⁵. Akivaizdu, jog negalima numatyti ir apibrėžti visų nepageidaujamų civilinių teisių įgyvendinimo būdų, todėl įstatymų leidėjas numato bendrą taisyklę, ir jeigu nėra specialiųjų įstatyme įtvirtintų normų, kurios draustų piktnaudžiauti subjektine teise, reikia vadovautis jomis.

Teismas, aiškindamas su piktnaudžiavimu susijusias teisės normas, nurodo, kad „piktnaudžiaujantis savo teise asmuo nebūtinai turi turėti tiesioginį tikslą padaryti žalą kitų asmenų interesams, tačiau žala kitiems asmenims gali atsirasti, asmeniui nesąžiningai siekiant savo interesų patenkinimo“⁵⁶. Be to, įstatyme nustatytos teisės įgyvendinimas gali būti laikomas piktnaudžiavimu tik išimtiniais atvejais, kai tokia teise akivaizdžiai naudojamosi ne pagal jos

⁵¹ Vaišvila, *supra note*, 48: 299.

⁵² *Ibid.*, 300.

⁵³ Mikelėnas, *supra note*, 35: 109.

⁵⁴ Mikelėnas ir kt., *supra note*, 33: 67-68.

⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-203-469/2019“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1730013>.

⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2008“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/85430>.

paskirti⁵⁷. Įstatymas numato civilinių teisinių santykių subjektams įpareigojimą, įgyvendinant savo teises ir atliekant pareigas, veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus (nustatytas ir CK 1.5 str. 1 d. bei CPK 7 str., 42 str., 95 str.).

Daug dėmesio piktnaudžiavimui teise yra skirta ir CPK, kuriame draudimas piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis įtvirtintas prie civilinio proceso principų, 7 str. 2 d. suformuluotas sąžiningumo reikalavimas pasireiškia per pareigą nepiktnaudžiauti asmeniui priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Atskleisti bendrieji piktnaudžiavimo teise požymiai, taikytini ir piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis. Tačiau pastebėtinas ir tam tikras specifiškumas. Asmenims procese yra numatytos tam tikros pareigos, kurios sąlyginai gali būti skiriamos į realias ir sąlygines pagal tai, ar asmenims už jų nevykdymą įstatyme numatytos procesinės sankcijos⁵⁸. Realios teisės pareigos yra tiesiogiai įpareigojančios elgtis tam tikru būdu, kategoriškos, asmuo neturi laivės rinktis (pvz., be pateisinamų priežasčių teismo įpareigotai šaliai neatvykus į teismo posėdį, ji gali būti atvesdinama). Tad šiuo atveju negalime kalbėti ir apie piktnaudžiavimą procesine teise, nes nėra netinkamo naudojimosi procesine teise, ja apskritai nesinaudojama, tai tik tam tikros procesinės pareigos nevykdymas. Piktnaudžiavimas procesine teise galimas tik, kai asmuo turi procesinę teisę ir jos garantuojamą laisvę veikti tam tikru būdu⁵⁹. LAT yra pažymėjęs, kad procesinės teisės yra susijusios su asmens pasirinkimo laisve - įgyvendinti procesinę teisę arba ne⁶⁰. Asmens naudojimasis procesinėmis teisėmis yra teisėtas ir pagrįstas, jeigu nenustatytas *tyčinis nesąžiningas elgesys*⁶¹. Negali būti pripažįstamas piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis, jei nėra nustatyta asmens tyčia. LAT teismas išaiškino, kad, piktnaudžiaudamas savo teise, asmuo *suvokia*, jog jis viršija įstatymų nustatytas savo teisės *įgyvendinimo ribas* ir taip daro žalą kitiems asmenims⁶². Kitas svarbus aspektas, kaip jau buvo minėta, kad įstatymų leidėjas suteikė tam tikras teises ir pareigas asmenims, siekdamas tam tikrų socialinių tikslų, tad ir naudodamasis šiomis teisėmis bei jas įgyvendindamas asmuo turi nuo tų tikslų nenukrypti. Tad bendrai piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis galima suprasti kaip jų

⁵⁷ Pavyzdžiui: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-146/2013“, Infoplex, <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/569657>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52-313/2015“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1004198> ir kt.

⁵⁸ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė: vadovėlis. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2004), 270.

⁵⁹ Aurimas Brazdeikis, „Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2011), 89-90, <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1737658/datastreams/MAIN/content>.

⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-15-421/2023“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 31 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2147856>.

⁶¹ „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-1471-340/2020“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1927704>.

⁶² Pavyzdžiui: „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2011 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-194/2011“, Infoplex, <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/216661>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-411/2010“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/181731>.

įgyvendinimą turint tikslą, neatitinkantį proceso paskirties – greitai ir teisingai išnagrinėti bylą. Procesinės teisės realizavimas ne pagal jos paskirtį sudaro piktnaudžiavimo procesine teise esmę⁶³.

A. Brazdeikis, analizuodamas piktnaudžiavimo terminą, naudoja teisinės abstrakcijos sąvoką, apibūdinti objektyviosios teisės leidžiamą elgesio modelį, kurį asmuo realizuoja per subjektinę teisę, tačiau nesilaikydamas šio modelio (teisinės abstrakcijos) įgyvendinimui keliamų reikalavimų, dėl ko toks asmens elgesys tampa neteisėtu, be to, jis negali sukelti siekiamų teisinių padarinių⁶⁴. Apibendrinant, piktnaudžiavimas yra tik tada, kai objektyvioji teisė pripažįsta, kad asmuo turi tam tikrą subjektinę teisę, tačiau ją įgyvendina netinkamai.

Sąžiningumas neatsiejamai susijęs su piktnaudžiavimo teise doktrina. Tas, kas piktnaudžiauja savo teise, pažeidžia visų pirma sąžiningumo pareigą. Tačiau tai nėra tapačios teisinės kategorijos - piktnaudžiavimo (procesinėmis) teisėmis ir bendrojo sąžiningumo imperatyvo pažeidimo santykis yra kaip dalies ir visumos⁶⁵. Piktnaudžiavimas (procesinėmis) teisėmis yra specifinis pareigos sąžiningai naudotis savo (procesinėmis) teisėmis nesilaikymo atvejis, kuris pasireiškia savarankišku (procesinės) teisės pažeidimu, turinčiu savo požymius: 1) tyčinis (ar dėl neatsargumo) nesąžiningas elgesys, 2) siekiama su jos paskirtimi nesuderinamų tikslų, 3) yra pažeidžiamos teisėto elgesio ribos, 4) tokiu būdu padarant nepateisinamą žalą⁶⁶. Piktnaudžiaudamas savo teisėmis asmuo visada pažeis ir pareigą sąžiningai jomis naudotis, tačiau ne kiekvienas nesąžiningas poelgis jau pats savaime yra piktnaudžiavimas teise bei už kurį gali būti taikomos teisinės atsakomybės priemonės. Sąžiningumas matuojamas pagal subjektyvų ir objektyvų kriterijus, tad subjektyviai asmuo gali ir negalvoti, kad jis elgiasi nesąžiningai, bet pagal objektyvius kriterijus gali būti konstatuotas nesąžiningumas. Tad piktnaudžiavimas yra siauresnė sąvoka, kuriai būdingas tyčinis nesąžiningas elgesys.

Abu aptarti bendrieji teisės principai turi būti taikomi ir mediacijos procesui, kadangi mediacija yra ne tik civilinės teisės, bet, įtvirtinus teisminę ir privalomą mediaciją Lietuvoje, ir civilinio proceso dalis.

Mediacijos specifiškumas reikalauja išsamiau panagrinėti, kaip sąžiningumo bei piktnaudžiavimo teise principai yra taikomi šiam ginčo sprendimo būdai, nagrinėjant patį mediacijos kaip alternatyvaus teismui ginčų sprendimo procesą bei jį reglamentuojančius teisės aktus.

⁶³ Pavyzdžiui: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-146/2013“, Infoplex, <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/569657>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3-695/2017“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1418137>.

⁶⁴ Brazdeikis, *supra note*, 59: 57.

⁶⁵ *Ibid.*, 346.

⁶⁶ *Ibid.*, 346-347.

1.2. Sąžiningumo principas ir piktnaudžiavimas teise mediacijoje

Nėra vieningo tarptautinio mediacijos apibrėžimo, tačiau paprastai tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti apibrėžimai apima būtiniausius reikalavimus, taikomus mediacijos procesui bei mediatoriui, kurie iš esmės yra panašūs⁶⁷. Mediacija paprastai suprantama kaip procesas, kurio metu šalys, padedamos nešališko, neutralaus mediatoriaus, siekia pačios susitarti dėl ginčo sprendimo. Neretai apibrėžimuose taip pat nurodomas ir proceso konfidencialumas, savanoriškumas. Esminiai mediacijos proceso aspektai yra: tai ginčo sprendimo procesas; mediatorius ginčo už šalis nesprendžia, o tik padeda šalims; tik pačios šalys yra atsakingos už sprendimo priėmimą⁶⁸. Mediacijos įstatymo 2 str. 4 d. įvardijama kaip „civilinių ar administracinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą“. Iš šio apibrėžimo išplaukia, kad mediacija priskiriama taikioms ginčų sprendimo procedūroms, kas suponuoja, kad mediacija yra tikslinga ir orientuota veikla, kuri turi savo struktūrą - tam tikras dalis (etapus), kurios yra skirtos konkrečioms uždaviniais įgyvendinti. Ginčo šalims spręsti ginčą padeda mediatorius, kuris turi būti įtrauktas į LR mediatorių sąrašą, turi atitikti įstatyme numatytus reikalavimus bei turi būti išlaikęs kvalifikacinį egzaminą. Taip pat apibrėžime nurodoma, kad mediacija yra profesinė veikla, tai reiškia, kad įstatymai reguliuoja mediacijos procesą, kuris yra teisinės sistemos dalis⁶⁹. Be reikalavimų mediatoriui, įstatymų leidėjas numatė ir kitus reikalavimus procesui, pvz., ieškinio senaties terminų sustabdymas, draudimas mediatoriui liudyti teisme apie aplinkybes, sužinotas mediacijoje, laikinųjų apsaugos priemonių naudojimo galimybės, mediacijos metu pasiektų taikos sutarčių privalomas vykdymas ir kiti. Tai procedūriniai saugikliai, užtikrinantys procesui sąžiningumą ir teisingumą. Tačiau tai, kas vyksta už mediacijos „durų“, įstatymu reguliuojama tik bendrais bruožais, atkreipiant dėmesį į tam tikrus momentus, tam tikrus principus. Pačios šalys bendru sutarimu yra skatinamos spręsti, kaip vyks mediacijos procesas, kokiomis taisyklėmis bus vadovaujamasi, kas bus šalių mediatorius, pasiekti susitarimą ar ne, be to, šalys turi laisvę pasitraukti iš proceso bet kurioje stadijoje be jokių pasekmių⁷⁰.

Teisės doktrinoje kyla daug diskusijų tarp mediacijos neformalumo ir procedūrinio reguliavimo, būtent sąžiningos ir teisingos mediacijos kontekste. Mokslininkai įžvelgia riziką, kad

⁶⁷ *Guide to good practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the civil aspects of international child abduction: mediation* (The Hague Conference on Private International Law, Permanent Bureau, 2012), 7, <https://assets.hcch.net/docs/d09b5e94-64b4-4afe-8ee1-ab97c98daa33.pdf>.

⁶⁸ Klaus J. Hopt, Felix Steffek, *Mediation: principles and regulation comparative perspective* (UK: Oxford University Press, 2013), 109.

⁶⁹ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4: 42.

⁷⁰ Teisme taip pat galima ieškovui atsisakyti ieškinio arba atsakovui sutikti su ieškovo reikalavimais, tačiau tai lemia tam tikras pasekmes, pavyzdžiui, pagal CPK 294 str. 2 d. "Bylą nutraukus, vėl kreiptis į teismą dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu neleidiama".

mediacijos procesas dėl per didelės laisvės ir apribojimų nebuvimo gali būti nesąžiningas, neteisingas, nes sumažinamas teisės vaidmuo ir taip panaikinama „apsauga“, kurią paprastai ji teikia⁷¹. Pažymėtina, kad sąžiningumo ir teisingumo terminai vartojami pakaitomis ne tik kaip papildantys vienas kito turinį, bet ir kaip sinonimai⁷². Mokslininkai, nagrinėdami sąžiningumo terminą, skiria jį į materialinį ir procedūrinį sąžiningumą. Procedūrinis sąžiningumas arba teisingumas atskleidžiamas per kitus mediacijos principus, tokius, kaip mediatoriaus nešališkumas, neutralumas, šalių lygiateisiškumas, savanoriškumas. Pažymėtina, kad procedūrinio teisingumo kontekste dėmesys koncentruojamas į mediatorių ir mažiau dėmesio skiriama pačių šalių sąžiningam elgesiui analizuoti. Tačiau proceso sąžiningumui lygiai taip pat svarbu ir šalių elgesys, nuo kurio iš esmės priklauso, ar procesas įvyks, ir kaip kokybiškai ir sąžiningai jis vyks. Mediacijoje neturėtų būti naudojama rungimosi strategija, siekiant patenkinti tik savo interesą, šalys neturėtų naudotis procesu, pvz., tam, kad sužinotų tam tikrą kitos šalies turimą informaciją, siekiant įgyti pranašumo, bauginti, manipuliuoti kita ginčo šalimi, sąmoningai neatskleisti svarbios informacijos ir pan. Ne vienas autorius sutinka, kad užtikrinti procedūrinį sąžiningumą yra mediatoriaus pareiga⁷³. Jam tenka prievolė pastebėti šalių disbalansą, nesąžiningą elgesį ir, reikalui esant, įsikišti, kad būtų užtikrintas proceso sąžiningumas ir teisingumas. Materialinis teisingumas suprantamas kaip faktinis teisingumas ir yra susijęs su klausimu, ar taikos susitarimo turinys arba apskritai mediacijos rezultatas yra sąžiningas ir teisingas⁷⁴. Teisme yra tiriami faktai, renkami įrodymai, o mediacijoje teisinė tiesa nėra tiriamą, jos ir nėra ieškoma⁷⁵. Vietoj faktinės būklės nustatymo mediacijoje turime šalių interesų ir poreikių nustatymo etapą. Tiesa mediacijoje yra tai, ką šalys laiko tokia, jos gali naudotis bet kokiomis teisėmis, moralės, religijos, paprotinėmis normomis, neapsiribojant įstatymo leidėjo suformuluotomis taisyklėmis ar teismo praktika⁷⁶. Be to, ginčo dalyvių požiūriu, sąžiningumo suvokimas gali būti susijęs su galimybe atskleisti savo istoriją, būti išklausytam, su pojūčiu, kad yra atsižvelgiama į jo jausmus ir suvokimą, kad su juo elgiamasi oriai ir nešališkai. Šalys yra laisvos priimti tokį susitarimą, kuris atitiktų jų abiejų poreikius ir nebūtų primestas formalaus teismo proceso, kuriam vadovauja teisėjas ar arbitras. Be abejo, šalys negali susitarti dėl visko ir bet kaip, nes jų susitarimas neturi pažeisti bendrųjų sąžiningumo ir teisingumo principų, bei neturi daryti žalos ir šalims, kurios nedalyvavo susitariančioms, bet jų interesus liečia. Sąžiningumo sampratą mediacijoje nagrinėjo O. Shapira, kurią jis apibūdino

⁷¹ Riskin, *supra note*, 24: 330.

⁷² Pavyzdžiui: Shapira, *supra note*, 8: 286; Hyman, *supra note*, 22: 20-21.

⁷³ Pavyzdžiui: Stulberg, *supra note*, 20; Joseph B. Stulberg, „Mediation and justice: what standards govern?“, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 6, 2 (2005): 215, https://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/cardcore6&div=13&start_page=213&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults; Shapira, *supra note*, 8.

⁷⁴ Dworkin, *supra note*, 20: 5.

⁷⁵ Dziedziak, *supra note*, 24: 59.

⁷⁶ Hyman, *supra note*, 23: 160.

kaip mažesnio ir didesnio žaidimo taisyklių laikymąsi. Jeigu mediaciją ar teismo procesą prilygintume žaidimui, tai kad jį galėtume sąžiningai sužaisti, reikia laikytis tam tikrų taisyklių. Šalis, kuri teigia, kad su ja elgiamasi nesąžiningai, nori pasakyti, kad su ja nebuvo elgiamasi pagal taisykles, todėl buvo pažeistos šalies teisės. Žaidimai yra skirtingi, todėl skiriasi ir jų taisyklės. Teisingas ir sąžiningas mediacijos rezultatas ir teismo rezultatas gali skirtis, pvz., šalių susitarimas neatitinka įstatymo nustatytų šalių teisių, ir teismas, tikėtina, būtų priėmęs kitokį sprendimą. Be to, „visi žaidimai yra didesnio žaidimo – gyvenimo kartu sociume – dalis“⁷⁷. Visuomenė turi savo taisykles, kurios taikomos visiems socialiniams žaidimams ir visiems visuomenės nariams. Tad nors šalys ir turi laisvę susitarimo turiniui bei procedūros eigai, tačiau šalys neturi pažeisti moralinių ir teisinių (didžiojo žaidimo) taisyklių. Procedūra ir jo išdava – rezultatas, turi būti sąžiningi ir teisingi ne tik žaidimo dalyvių atžvilgiu, bet ir nedalyvaujančiųjų bei visos visuomenės atžvilgiu. Panašiu požiūriu remiasi ir L. L. Riskin, kuris nurodo, kad sąžiningumas turėtų apimti visus lygius, t.y. ir tai, ką sąžiningu laiko pačios šalys, susitariančios šalys neturėtų pažeisti bent minimalios visuomenės sąžiningumo sampratos bei trečiųjų asmenų, kurie nedalyvauja susitarime, teisių⁷⁸. Tad apibendrinant, mediacijoje dalyvaujančios šalys savo elgesiu negali pažeisti bendro sąžiningumo ir teisingumo principo.

Kalbant apie pačias taisykles, paminėtina, jog tik formalus taisyklių laikymasis negali būti suprantamas kaip sąžiningas elgesys. O. Shapira tai apibūdina formaliu sąžiningumu. Taisyklių reikia laikytis taip, kad būtų įgyvendinamas mediacijos tikslas ir dvasia. Ir priešingai, susilaikyti nuo elgesio, kuris atitinka taisykles, bet nulemia rezultatą, neatitinkantį „žaidimo“ tikslo⁷⁹. Pvz., šalys turi teisę apsispręsti, ar pačioms tiesiogiai dalyvauti mediacijoje, ar per advokatą. Šalies sprendimas atsisakyti teisės tiesiogiai dalyvauti mediacijoje formalia prasme yra savo teisės įgyvendinimas, tad šiuo požiūriu toks elgesys atitinka mediacijos taisykles ir todėl negalime sakyti, kad šalis elgiasi nesąžiningai. Tačiau, jeigu šalis taip elgiasi tik todėl, jog nenori įdėti pastangų sprendžiant ginčą, mediacijos tikslo ir idėjos prasme, t.y. materialiąja prasme, toks elgesys yra nesąžiningas. Apibūdintas formalus taisyklių laikymasis atitinka piktnaudžiavimo teise sąvoką. Objektinio teisės, t.y. mediacijos taisyklė, numato tokią subjektinę teisę šaliai, tačiau ji įgyvendinama netinkamai. Šalis naudojasi tam tikra jai suteikta subjektine teise ir atlieka tai, ką ji, kaip teisinė abstrakcija⁸⁰, jam leidžia, tačiau priešingai jos tikrajai paskirčiai, todėl toks šalies elgesys gali būti nesąžiningas ir galimai piktnaudžiaujama teise.

Procedūrinių teisės normų, kurios yra teisinio procesinio teisingumo apraiška, nebuvimas mediacijoje, viena vertus, yra jos privalumas, bet, kita vertus, tai gali daryti įtaką proceso

⁷⁷ Shapira, *supra note*, 8: 293.

⁷⁸ Riskin, *supra note*, 24: 354.

⁷⁹ Shapira, *op. cit.*, 291.

⁸⁰ Brazdeikis, *supra note*, 59: 57.

nesąžiningumui. Wojciech Dziędziak⁸¹ nuomone, mediacijoje reikėtų nurodyti bet kokias kitas proceso taisykles, kurios veiktų kaip teisingumo etalonas procese. Tačiau nemaža dalis mokslininkų⁸², nagrinėjančių mediacijos procesą, pabrėžia, kad procedūrinės taisyklės bei materialinės teisės normos ir neturėtų paveikti šio proceso. Teisme šalių ginčas sprendžiamas remiantis bendromis taisyklėmis, reguliuojančiomis konkretų šalių teisinį santykį, o mediacijoje šalys gali ieškoti kūrybiškų sprendimų, kurie bus pritaikyti jų poreikiams bei situacijai. Teisės normos neturi detaliai sureguliuoti proceso, o tik nustatyti tam tikrus standartus, kas yra leidžiama formalioje teisinėje aplinkoje, o jau pačios šalys turi apsispręsti, kas tinka jų ginčui spręsti, o kas ne⁸³.

Mediacijai, neatsižvelgiant į galimus proceso modelius, mediatoriaus taikomus stilius, individualaus ginčo ar tam tikros teisinės sistemos ypatumus, kurioje ji yra vykdoma, yra būdingi tam tikri bendri bruožai, fundamentalūs principai. Jie ne tik atskiria mediaciją nuo teisminių ar alternatyvių ginčo sprendimo būdų, bet yra ir teisėto, sąžiningo bei veiksmingo mediacijos proceso pamatas. Būtent mediacijos principai nurodo gaires, kaip turi vykti procesas ir kaip mediacijos dalyviai turėtų elgtis, siekiant procedūros tikslo. Dalis mokslininkų nurodo, kad šie principai ir yra mediacijos taisyklės⁸⁴. Pažymėtina, jog ne visi autoriai sutinka su nuomone, kad principus galima tapatinti su taisyklėmis⁸⁵. S. Reinhold, nagrinėdamas sąžiningumo principą, taip pat kelia klausimą, ar tai principas, ar taisyklė, ar visgi visai kas kita? Principus nuo taisyklių galima atskirti keliant klausimus - į klausimą *kas*, atsakys taisyklė, o principas iš esmės atsakys į klausimą *kodėl*⁸⁶. Taisyklės taikomos besąlygiškai - „viskas arba nieko“, tai yra „uždara“ norma, o principas veiks kaip bendra gairė priimant konkrečius sprendimus. Šiuo atveju seka išvada, kad sąžiningumo principas iš esmės galėtų būti tik taisyklių šaltinis, priemonė jas identifikuoti. Tačiau pažymėtina ir tai, jog principų funkcija yra užpildyti reglamentavimo spragas, nurodant pageidaujamo elgesio kryptį, ten kur nėra įstatymu numatyta formalių taisyklių ar kur tokio konkretumo ir negali būti dėl teisinio santykio dispozityvumo principo. Tad tiek mediatorius, tiek šalys mediacijos procese turi vadovautis sąžiningumo principu ne tik kaip bendra idėja, kryptimi, bet ir tiesiogiai taikyti jį savo elgsenoje. Tad pravartu pasigilinti, kaip sąžiningumo principas yra įtvirtintas mediaciją reglamentuojančiuose teisės aktuose bei koks jo turinys.

⁸¹ Dziędziak, *supra note*, 24: 56.

⁸² Gary Friedman, „Mediation: reducing dependence on lawyers and courts to achieve justice“, *The People's Law Review* (1983), http://jbstest.ucdavis.edu/pub/*Not%20Searchable/1983/M83-093s1.pdf; Riskin, *supra note*, 24: 349.

⁸³ Jacqueline M. Nolan-Haley, „Court mediation and the search for justice through law“, *Washington University Law Quarterly* Washington 74, 1 (1996): 56, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=usjournals&handle=hein.journals/walq74&id=66&men_tab=srchresul ts.

⁸⁴ Pavyzdžiui: Kaminskienė ir kt., *supra note*, 16: 79; Kaminskienė, *supra note*, 15: 65.

⁸⁵ Pavyzdžiui: Kaminskienė ir kt., *supra note*, 9: 50; Hesselink, *supra note*, 38: 639-640.

⁸⁶ Steven Reinhold, „Good faith in international law“, *UCL Journal of Law and Jurisprudence, Bonn Research Paper on Public International Law* 2 (2013): 41, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2269746.

Sąžiningumo principas Lietuvos teisėje tiesiogiai yra įtvirtintas tik Teisminės mediacijos taisyklių 7.7. punkte, kuriame nurodoma, jog „ *tiek pačios ginčo šalys, tiek mediatorius turi elgtis taip, kad teisminė mediacija vyktų sąžiningai, skaidriai, be apgaulės*“⁸⁷. Pažymėtina, kad toks pat reikalavimas yra numatytas ir Valstybės užtikrinamos neteisminės mediacijos taisyklėse⁸⁸. Tai reiškia, kad Lietuvoje mediaciją reglamentuojančiuose teisės aktuose sąžiningumo principas, reikalavimas mediacijos dalyviams procese elgtis sąžiningai, yra tiesiogiai įtvirtintas tik antriniuose teisės aktuose.

Europos mediatorių elgesio kodekse⁸⁹ sąžiningumo principas atskleidžiamas per šalių lygiateisiškumą procese - mediatorius turi užtikrinti, kad abi šalys būtų pakankamai įtrauktos į procesą; taip pat per mediacijos procedūros pagalba pasiekto susitarimo sąžiningumą, t. y. ar jis bus įvykdytinas, teisėtas; bei pačios procedūros efektyvumo prizmę, tuomet, kai mažai tikėtina, kad, tęsiant mediaciją, bus pasiektas rezultatas, mediatorius turi nutraukti procesą. Mediacijos įstatyme sąžiningumo principas tiesiogiai nėra minimas, tačiau jo 4 str. 3 d. yra numatyta, kad mediatorius privalo laikytis Europos mediatorių elgesio kodekso. Mediacijos direktyvoje taip pat nerasime tiesioginio sąžiningumo principo įtvirtinimo. Minėtuose teisės šaltiniuose sąžiningumo principas suprantamas per pačios procedūros sąžiningumą, kurį užtikrinti yra mediatoriaus pareiga. Taigi sąžiningumas šiame kontekste labiau siejasi su mediatoriaus etišku elgesiu, užtikrinant ginčo šalių apsisprendimo (autonomijos) principą, tačiau tuo pačiu nepažeidžiant ir teisingumo principo. Skirtingai nei teisminiuose procesuose, mediacijos procese nėra atliekama teisinė faktinių aplinkybių peržiūra. Atvirkščiai, mediacijoje šalys derasi dėl rezultato, kuriam nebūtinai turi įtakos reali teisinė padėtis, pagrįsta teisiniais argumentais⁹⁰. Gali kilti pavojus, kad silpnesnės derybines pozicijas turinti šalis bus kryptingai kreipiama į mediacijos procedūrą, kur stipresnė šalis galės pasinaudoti teisėjo nebuvimu, kad kita šalis priimtų jai nenaudingą susitarimą. Todėl čia svarbi mediatoriaus kvalifikacija⁹¹, kad būtų galima pastebėti prieštaravimą teisei. Mediatoriui pastebėjus šalių teisinio išprusimo disbalansą, privalu laikytis etiško elgesio principų ir neleisti įvykti nesąžiningam susitarimui, bet tuo pačiu nepažeisti ir šalių autonomiškumo principo.

⁸⁷ „Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6b8f6f41f80411e895b0d54d3db20123>.

⁸⁸ „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 "Dėl valstybės užtikrinamos neteisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo", TAR, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6f2149a0e03111e59cc8b27b54efaf6e/asr>.

⁸⁹ „Europos mediatorių elgesio kodeksas“, LRV, žiūrėta 2023 m. sausio 13 d., https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Europos_mediatoriu_elgesio_kodeksas.pdf.

⁹⁰ Hopt, *supra note*, 68: 113.

⁹¹ Turkijos nacionalinėje teisėje nustatyta, kad mediatorius turi turėti teisinį išsilavinimą. Lietuva kaip ir daugelis kitų ES valstybių, numato reikalavimus mediatoriams, tačiau teisinis išsilavinimas nėra privalomas.

Pažymėtina, kad apskritai mediacijos proceso vykdymo klausimai patikėti mediatoriaus diskrecijai, tai numatyta Mediacijos įstatymo 15 str. 2 d.⁹². Ir svarbiausia, kad mediatoriui suteikiamas įpareigojimas užtikrinti procedūrinį sąžiningumą. Tad mediatoriui patikėtas svarbus uždavinys įsitikinti, kad šalys iki galo supranta proceso taisyklių esmę bei svarbą, ir prižiūrėti, kad jų būtų laikomasi. Europos mediatorių elgesio kodekse teigiama, jog: „mediatorius turi užtikrinti, kad prieš mediacijos pradžią šalys suprato ir aiškiai pritarė *mediacijos susitarimo sąlygoms*, įskaitant visas taikytinas nuostatas, susijusias su mediatoriaus ir šalių konfidencialumo pareigomis“⁹³. Taip pat kodekse pabrėžiama, jog: „mediatorius turi įsitikinti, kad mediacijos šalys supranta *mediacijos ypatybes* ir mediatoriaus bei šalių vaidmenį joje“⁹⁴. Sunku tikėtis mediacijos sėkmės, kai šalys ne visiškai supranta procesą ir savo dalyvavimo jame esmę⁹⁵.

Šiame kontekste paminėtinas ir kitas svarbus mediacijos principas - mediatoriaus nešališkumas. Kadangi mediatoriui patikėta pareiga prižiūrėti, kad mediacijos procesas būtų sąžiningas, jam tenka įsikišti pastebėjus, kad reikia išsiaiškinti teisinį klausimą, jei nuo ginčo šalies akivaizdžiai slepiama informacija, galinti ją paskatinti priimti neteisėtą susitarimą, jei derybos vedamos nesąžiningai, kai yra akivaizdus šalių disbalansas, ar akivaizdžiai einama neteisėto susitarimo link ir panašiais atvejais. Pažymėtina, kad R. A. B. Bush ir J. P. Folger⁹⁶ atlikta mokslinių darbų apžvalga rodo, kad iš esmės nesutariama, dėl mediacijos neformalaus ginčo sprendimo būdo atitikimo teisingumui, nes egzistuoja prielaida, kad gali būti priimami neteisėti sprendimai. Iš esmės tik vienodo socialinio statuso, galios, teisinio išprusimo ar pan. šalims mediacijos procesas gali būti „saugus“. Tačiau mediacija plačiai taikoma tokiuose ginčiuose, kurių šalys yra sutuoktiniai, darbuotojas ir darbdavys, arba vartotojų ginčiuose, tėvų ir vaikų konfliktuose, kai šalys nėra lygios. Ši rizika gali būti suvaldyta, jeigu mediacijos procesui vadovauja kvalifikuoti specialistai, kuriems taikomi aukšti reikalavimai ir standartai, etikos kodeksai⁹⁷. Be to, siekiant teisingo susitarimo, turi būti numatyta ne tik galimybė, bet ir pareiga mediatoriui įsiterpti į procesą. Šiuo atveju mediatoriaus įgaliojimai turėtų apsiriboti pastangomis užtikrinti, kad per visą tarpininkavimo procesą būtų siekiama teisingumo. Akivaizdu, kad egzistuoja konfliktas tarp reikalavimo nesikišti ir mediatoriaus pareigos užtikrinti, kad mediacija

⁹² Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4: 32.

⁹³ „Europos mediatorių elgesio kodeksas“, *supra note*, 90.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 16: 78.

⁹⁶ Robert A. Baruch Bush, Joseph P. Folger, „Mediation and social justice: risks and opportunities“. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 27, 1 (2012), https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1731&context=faculty_scholarship.

⁹⁷ Pavyzdžiui: be minėto Europos mediatorių elgesio kodekso, „Model standards of conduct for mediators“, American Arbitration Association, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://www.adr.org/sites/default/files/document_repository/AAA-Mediators-Model-Standards-of-Conduct-10-14-2010.pdf; „Australian national mediator standards: practice standards“, Federal Court of Australia, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., http://www.fedcourt.gov.au/services/ADR/mediation/mediation_standards.pdf ir kt.

vyktų sąžiningai. Tačiau nešališkumas yra išlaikomas ir tokiu atveju, kadangi mediatorius neturi įgaliojimų išspręsti ginčą ar priimti sprendimą šalių atžvilgiu – šie sprendimai priklauso tik nuo šalių visame mediacijos procese. Ginčo šalys, teisinio reglamentavimo požiūriu, neturi tokių aiškių procedūrinių ar materialinių įgaliojimų elgtis sąžiningai, jeigu šalis nepasižymi itin aukšta morale ar geranoriškumu, išlieka grėsmė, kad mediacijos metu priimtas nors ir kūrybiškas sprendimas ar netgi priimtinas abiem šalims, nebus teisingas ir sąžiningas. Tad mediatoriaus vaidmuo užtikrinant proceso sąžiningumą yra labai svarbus, todėl suprantamas tiek įstatymo leidėjo, tiek mediacijos procesą nagrinėjančių mokslininkų dėmesys mediatoriui, nuo kurio šiame kontekste labiausiai priklauso mediacijos proceso sąžiningumas.

Mediacijos įstatymo 17 str. yra tiesiogiai numatyta imperatyvi šalių pareiga laikyti paslapyje visą informaciją, gautą mediacijos metu. Neretai sąžiningumo principas aiškinamas kaip proceso šalių atvirumas tam, kad būtų galima pasiekti mediacijos tikslą apskritai (ar prie jo priartėti), tad šiuo atveju svarbu, kad būtų užtikrinamas proceso konfidencialumas. Proceso konfidencialumo principo užtikrinimas tampa būtina sąlyga šalių sąžiningumui atsirasti⁹⁸. Tačiau ginčo šalių interesų vienos kitai atskleidimas ne tik padidina susitarimo tikimybę, bet kartu ir silpnina šalių pozicijas. Net ir garantavus visišką procedūros konfidencialumą, ginčas vyksta tarp šalių, kurios siekia susitarimo vienokiu ar kitokiu klausimu ir tuo susitarimu siekia konkrečios naudos sau, t.y. patenkinti savo interesą. Todėl kiekviena iš ginčo šalių turėtų pati nuspręsti, kiek ir kokią informaciją atskleisti. Šiame kontekste iš minėtų principų išplaukia ir kitas svarbus mediacijos principas - šalių valios autonomijos (laisvo apsisprendimo) principas. Tik pačios šalys gali nuspręsti, kiek informacijos atskleisti, ar ją apskritai atskleisti, ir šią dilemą sprendžia ne mediatorius, o pačios ginčo šalys⁹⁹.

Kad mediacijos procesas būtų sąžiningas, svarbu užtikrinti jo savanoriškumą, t.y. šalis negali būti verčiama nei dalyvauti procese, nei priimti sprendimus. Savanoriškumo principas glaudžiai susijęs ir su laisvo apsisprendimo principu, kuris yra kiek kontraversiška mediacijos taisyklė, kadangi mediacija Lietuvoje yra privaloma (taip pat Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje¹⁰⁰ ir kt.) šeimos ginčuose, nagrinėjamuose ginčo teisena CPK nustatyta tvarka¹⁰¹ bei CPK 231¹ str. 1 d. įtvirtinta teisėjo diskrecija privalomai perduoti ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu. Mediacijos direktyvoje nurodoma, kad „mediacija – struktūrinis procesas, neatsižvelgiant į tai, kaip jis pavadintas ar nurodytas, kai dvi ar daugiau ginčo šalių *savanoriškai* stengiasi dėl jų ginčo sprendimo susitarti pačios padedant mediatoriui. Šis procesas gali būti inicijuotas šalių, pasiūlytas

⁹⁸ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 9: 86.

⁹⁹ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 16: 172.

¹⁰⁰ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4: 12.

¹⁰¹ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, *supra note*, 2.

ar nurodytas pradėti teismo, arba numatytas pagal valstybės narės teisę¹⁰². Tad valstybėms narėms paliekama teisė pačioms apsispręsti, ar mediacija bus tik savanoriška, ar savanoriškumas bus ribojamas tam tikrais atvejais ir tam tikru būdu. Tačiau už galutinio sprendimo priėmimą yra atsakingos tik pačios šalys¹⁰³. Būtent savanoriškas šalių apsisprendimas ir yra sąžiningos mediacijos procedūros esmė¹⁰⁴. Savanoriškumo principas taip pat glaudžiai susijęs su šalių žiniomis apie procesą. Šalis, prieš pasirinkdama medijuoti, turi žinoti ir teisingai suprasti procedūrą ir jos galimą naudą. Neturint tokios informacijos, vargu, ar galima tikėtis sąžiningo šalies elgesio, mediacija gali baigtis neprasidėjusi: šalis arba vengs medijuoti arba nepagrįstai atsisakys šios alternatyvos¹⁰⁵. Savanoriškai priimto sprendimo nauda yra akivaizdi, šalys yra labiau patenkintos tokiu sprendimu, tikėtina, tokiu būdu pasiekta socialinė taika yra didesnė nei teismo direktyviu teisinės problemos sprendimu, bet to, šalys dažniau savanoriškai laikosi bei vykdo mediacijoje pasiektą susitarimą. Pats privalomos mediacijos modelis galėtų būti suprantamas ir kitų šalių pareigų ir teisių kontekste, būtent kalbant apie mediacijos inicijavimo pareigą bei iš jos kylančias prielaidas šalių nesąžiningumui atsirasti¹⁰⁶.

Apžvelgus mediacijos principus, matoma, kad jie yra tarpusavyje susiję ir veikia kaip darni sistema: vienas kitą papildo, yra vienas kito egzistavimo sąlyga. Būtent principais pagrįstas mediacijos proceso sąžiningumas ir veiksmingumas, „be kurių šalys negalėtų tiek visiškai pasitikėti mediatoriumi, tiek ir pasitikėti viena kita bei mediacijos proceso esme ir prasme“¹⁰⁷. Ir nors sąžiningumo principas nėra tiesiogiai įvardijamas ar detalai apibrėžtas, jis atsiskleidžia per kitus mediacijos principus - lygiateisiškumo, konfidencialumo, savanoriškumo ir kt. Šalies sąžiningumo kontekste - bendradarbiavimo, abipusės pagarbos, tolerancijos, pakantumo, kooperacijos, sąžiningų derybų, informacija pagrįstu sprendimu, geranoriškumo ir kitais. Tai ir mediacijos principai, ir konkrečios elgesio taisyklės, kurių kiekviena šalis procese turėtų laikytis. Šalys pačios gali apsispręsti, kokios mediacijos taisyklės bus taikomos jų ginčui spręsti. Pvz., konfidencialumo principo šalys gali atsisakyti arba taikyti jį tik daliai informacijos. Šalys gali nuspręsti pasirinkti mediatorių, kuris galbūt ne visai atitinka nešališkumo principą, bet turi šalių pasitikėjimą. Tačiau šalys negali atsisakyti sąžiningumo principo, jos negali nuspręsti veikti

¹⁰² „2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“, *supra note*, 3.

¹⁰³ „UNCITRAL Mediation Rules (2021)“, UNCITRAL, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/22-01369_mediation_rules_ebook_1.pdf.

¹⁰⁴ Hopt, *supra note*, 68: 109.

¹⁰⁵ Giuseppe De Palo, "Mediating mediation itself: the easy opt-out model settles the perennial dispute between voluntary and mandatory mediation", *Cardozo Journal Of Conflict Resolution* 22, 3 (2021): 543, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/cardcore22&div=29&start_page=543&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

¹⁰⁶ Šis klausimas išsamiau bus analizuojamas 2 skyriuje.

¹⁰⁷ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 16: 76.

mediacijoje nesąžiningai. Šis principas yra imperatyvus, nes išvedamas ne tik iš mediaciją reglamentuojančių taisyklių, o yra bendras visiems civiliniams santykiams apskritai. Tai svarbiausia šalių pareiga visos procedūros metu, visose jos stadijose. Bendra prasme šis principas numato šalių pareigą elgtis nuoširdžiai ir teisingai vienai su kita, atskleisti savo tikrus interesus ir tikslus bei susilaikyti nuo nesąžiningo pranašumo. Todėl šiame kontekste galime sutikti su J. B. Stulberg¹⁰⁸ pozicija, kad būtent šalys yra atsakingos už sąžiningą ir teisingą mediacijos proceso rezultatą. Jos priima galutinį sprendimą, t.y. naudojasi savo apsisprendimo teise, kuri turėtų būti grįsta ir sąžiningumo principu. Mediatoriui tenka atsakomybė, kad šalys iš tiesų pasinaudotų savo apsisprendimo teise ir priimtų savanoriškus ir informuotus sprendimus. Tad galima sutikti su autoriais, nurodančiais, kad mediatorius taip pat yra atsakingas už proceso rezultatą, pvz., jau minėtas O. Shapira nurodo, kad, „jeigu šalis pateikia melagingą informaciją arba nesąžiningai derasi, o dėl konfidencialumo apribojimų mediatorius negali atskleisti šios informacijos kitai šaliai, jis turi nutraukti procesą“¹⁰⁹. Apibendrinant reikia pripažinti, kad mediacijos procesas vyksta tarp šalių tam, kad jos surastų sau tinkamą problemos sprendimą, todėl nuo jų labiausiai priklauso, kaip ir kokie mediacijos rezultatai bus pasiekti. Mediatorius, nepažeisdamas neutralumo, nešališkumo, lygiateisiškumo, šalies valios autonomijos ir kt. principų, turi užtikrinti mediacijos proceso sąžiningumą, bei turi užkirsti kelią ir nesąžiningam rezultatui.

Trumpai aptarti principai išsamiai apibūdina mediacijos proceso esmę bei įrodo, kad, net ir nesant formalizuotų proceso taisyklių, tinkamai vadovaujantis mediacijos principais, užtikrinamas proceso sąžiningumas ir teisingumas. Mediacijos principai įtvirtinti tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose. Nustatyti reikalavimai mediatoriaus kvalifikacijai, jos nepertraukiamam tobulinimui, sukurtos priežiūros institucijos užtikrina, kad mediacijos paslaugos būtų teikiamos profesionalų, kuriems galioja ne tik drausminė, bet ir civilinė atsakomybė, be to, jų elgesys reguliuojamas ir elgesio kodeksais. Įstatymas taip pat numato mediacijos proceso saugiklius: ieškinio senaties ir procesinių terminų sustabdymas, draudimas teikti mediacijos metu gautus duomenis kaip įrodymus teismo proceso metu, teisėjo dalyvavusio mediacijos procese nušalinimo klausimai ir kt. Nors Lietuvos įstatymų leidėjas mediaciją reglamentuojančiuose pirminiuose teisės aktuose sąžiningumo principo neformuluoja tiesiogiai, jis yra išvedamas netiesiogiai iš kitų mediacijos principų, kurie yra susiję su pageidautinu šalių elgesiu mediacijoje, mediacijos proceso tikslų pasiekimui užtikrinti. Be to, be aptartų mediacijos principų, taip pat turi būti taikomi ir bendrieji civilinės teisės principai, kurių funkcija yra reglamentuoti, interpretuoti ar užpildyti teisės spragas ir šalinti kolizijas. CPK 3 str. 5 d. nurodoma,

¹⁰⁸ Stulberg, *supra note*, 20; Stulberg, *supra note*, 73.

¹⁰⁹ Shapira, *supra note*, 8: 333.

kad tais atvejais, kai nėra įstatymo, reguliuojančio ginčo santykį, ir įstatymo, reglamentuojančio panašius santykius, reikia vadovautis bendraisiais teisės principais (teisės analogija).

2. ŠALIES NESĄŽININGUMO PRIELAIDOS IR IŠRAIŠKOS MEDIACIJOJE

Aptarus bendruosius sąžiningumo bei draudimo piktnaudžiauti teise principus, pravartu detaliau paanalizuoti patį mediacijos procesą, kad būtų lengviau identifikuoti galimas šalies nesąžiningo elgesio prielaidas ir pasireiškimo būdus.

Mediacija yra procesas, suskirstytas etapais, kuriems keliama konkretūs tikslai bei įgyvendinami atitinkami uždaviniai. Kokie tie etapai ir kiek jų turi būti, mediacijos doktrinoje yra įvairių nuomonių, tačiau darbo temai atskleisti pasirinkti pagrindiniai blokai, tai: 1. Mediacijos inicijavimas – iki mediacijos proceso; 2. Mediacijos vykdymo procesas: pradedant susitarimu dėl mediacijos ir jos vykdymas; 3. Mediacijos užbaigimas: sprendimas baigti mediaciją. Nagrinėjant šalių elgesį mediacijos proceso etapuose, galima išskirti, kokios pareigos ir teisės numatomos šalims konkrečiose proceso stadijose, taip pat tiriama, ar jos reglamentuotos įstatymu, ar turi būti vykdomos geranoriškai.

2.1. Šalies nesąžiningumo prielaidos ir išraiškos mediacijos inicijavimo etape

Mediacijos įstatymo 1 str. 3 d. numatyta, kad mediacijos rūšys yra teisminė ir neteisminė, įstatymas taip pat numato, kad mediacija gali būti privaloma. Šios mediacijos rūšys yra įvardijamos ir renkantis mediatorių iš mediatorių sąrašo¹¹⁰. Ir nors Mediacijos įstatyme savanoriškos mediacijos terminas nevartojamas, privalomos mediacijos išskyrimas suponuoja, kad mediaciją dar galima išskirti ir į savanorišką, t.y. kaip atsvarą privalomai. Toks terminas vartojamas mokslininkų darbuose, vadovėliuose¹¹¹, netiesiogiai toks terminas vartojamas ir tarptautiniuose dokumentuose, pvz., Mediacijos direktyvoje, nurodoma, kad valstybėms narėms suteikiama galimybė pasirinkti savanorišką arba privalomą mediaciją. Savanoriška mediacija gali būti inicijuota tiek vykstant teismo procesui, tiek bandant ginčą spręsti neteisminiu būdu. Savanoriškai mediaciją šalys gali pasirinkti net ir esant privalumui jų ginčą nagrinėti ikiteismine tvarka, tačiau šiame kontekste savanoriškumo rūšies išskyrimas reiškia, kad nėra taikoma jokia įstatymu numatyta privaloma procedūra. Tokiu atveju turime mediacijos rūšis, kurios išskiriamos atitinkamai pagal tai, kada inicijuojama procedūra – teisme ar iki teismo, bei pagal tai, ar ji yra privaloma. Savanoriškumo principas yra mediacijos proceso esmė. Todėl šis reikalavimas išsaugomas nepriklausomai nuo mediacijos rūšies. Ir kaip jau buvo aprašyta darbe, net privalomos

¹¹⁰ „Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas“, VGTP, žiūrėta 2023 m. vasario 14 d., <https://teisis.lt/external/mediator/list?filter=%7B%22page%22%3A1%22pageSize%22%3A10%22searchSpecialisationChildren%22%3Atrue%22orderBy%22%3Asurname%22%22sortingOrder%22%3Aasc%22%22mediatorTypeList%22%3A%22resourceStatusEnumList%22%3A%5B%22ACTIVE%22%22BLOCKED%22%5D%7D>.

¹¹¹ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 9: 144.

mediacijos atveju, jis nėra paneigiamas. Tačiau savarankiško apsisprendimo ribos priklausomai nuo mediacijos rūšies reikšmingai skiriasi.

Atlikusi skirtingų valstybių teisės aktų analizę, visas praktikoje pasitaikančias mediacijos inicijavimo formas N. Kaminskienė¹¹² išskyrė į šešias: 1) ginčo šalių susitarimu; 2) ginčo šalių susitarimu, jas skatinant dalyvauti mediacijoje įvairiomis procesinėmis lengvatomis (pvz., žyminio mokesčio lengvata ir pan.); 3) ginčo šalių susitarimu, suteikiant teismui teisę rekomenduoti ar siūlyti ginčo šalims pasinaudoti mediacija; 4) ginčo šalis skatinant dalyvauti mediacijoje įvairiomis procesinėmis sankcijomis; 5) teismo nurodymu ar įpareigojimu paliekant teismui teisę savo nuožiūra įvertinti mediacijos taikymo tikslingumą, kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į bylos aplinkybes, ginčo kategoriją, ginčo šalių tarpusavio santykius ir pan. 6) teisės aktuose nustačius ginčo šalims pareigą pasinaudoti mediacijos procedūra tam tikrų kategorijų arba visuose civiliniuose ginčiuose prieš kreipiantis su ieškiniu į teismą. Tris pirmas galima laikyti savanoriškos mediacijos inicijavimo formomis. Pirmu atveju, - tai visiškai laisvas ir nepriklausomas šalių sprendimas ginčą spręsti mediacijos būdu, antru atveju, ginčo šalys yra paskatinamos inicijuoti mediaciją, tačiau jos ją renkasi savanoriškai, ir trečias - mediacija inicijuojama teisme, šalims ją išbandyti pasiūlius teisėjui, sprendžiančiam jų ginčą. Tiek šalis skatinant, tiek teismui pasiūlius inicijuoti mediaciją, savanoriškumas yra šiek tiek ribojamas, tačiau manytina, kad sprendimas vis vien išlieka ginčo šalių valioje. Paskutinės trys mediacijos inicijavimo formos yra priskiriamos privalomai mediacijai pradėti.

Siekiant kuo tiksliau atskleisti nesąžiningos šalies elgesio apraiškas mediacijoje, būtina atsižvelgti ir į mediacijos rūšį, kadangi, priklausomai nuo to, ginčo šalims yra numatomos papildomos pareigos, kurių nevykdymas gali reikšti šalies nesąžiningumą. Todėl toliau darbe inicijavimo etapas taip pat bus analizuojamas atitinkamai: ar jis yra savanoriškas, ar privalomas.

2.1.1 Šalies nesąžiningumas savanoriškos mediacijos atveju

Mediacija gali būti pradedama šalių iniciatyva tiek jau įvykus ginčui ar dar tik numatomiems ginčams spręsti (mediacijos išlyga), taip pat iki sprendžiant ginčą teisme ar jau teismo proceso metu. Taigi savanoriška mediacija gali būti ikiteisminė arba teisminė. Ikiteisminė savanoriška mediacija yra artimiausia tradiciniam mediacijos procesui, kuris yra mažiausiai detalizuotas įstatymu, lyginant jį su privaloma ar teismine mediacija. Pvz., nėra reikalavimo šaliai privalomai inicijuoti procesą, nėra numatyta, per kiek laiko šalis turi atsiliiepti į kvietimą medijuoti ir panašiai. Teisminės mediacijos atveju, nors šalys ir savo noru inicijuoja mediaciją, ji

¹¹² Natalija Kaminskienė, „Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai“, *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 689, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/977>.

organizuojama teismo aplinkoje ir integruojama į teismo procesą, todėl atsiranda papildomų įpareigojimų, pvz., ribojama mediacijos trukmė, t.y. paskirto sekančio teismo posėdžio data. Savanoriškos mediacijos atveju šalys yra laisvos rinktis mediatorių, tuo tarpu privalomos ar teisminės mediacijos atvejais mediatoriai gali būti pasirenkami tik iš mediatorių sąrašo. Į šalių pageidavimus dėl konkretaus mediatoriaus paskyrimo gali būti tik atsižvelgta, priklausomai nuo to, kiek leis objektyvumo ir nešališkumo principai, mediatoriaus užimtumas ir pan.¹¹³

Paprastai savanoriškos mediacijos atveju šalys, kilus ginčui ir nusprendus jį spręsti šiuo būdu, kreipiasi į mediatorių ir susitaria dėl jos taikymo. Pažymėtina, kad mediacijos paslauga yra mokama ir toks mokestis nėra reglamentuotas įstatymu, t.y. šalys su mediatoriumi dėl mokesčio dydžio susitaria pačios. Tačiau mediacija yra skatinama valstybės, todėl šalims, kurios neišgali susimokėti už šią paslaugą, mediacija gali būti teikiama ir nemokamai, jeigu nors viena ginčo šalis turi teisę gauti antrinę teisinę pagalbą¹¹⁴ arba mediacija teikiama kaip kompleksinė paslauga šeimai. Susimokėjusi už paslaugą šalis, tikėtina, bus labiau linkusi į sąžiningumą ir efektyvesnes pastangas ieškoti sprendimų, bent jau atsižvelgiant į ekonomiškumo principą. Ir priešingai, ta šalis, kuri tokias paslaugas gaus nemokamai, gali būti linkusi ne taip efektyviai jas naudoti. Apskritai nemaža dalis mokslininkų nurodo, kad savanoriškos mediacijos atveju tikėtinas mažesnis šalies piktnaudžiavimas procesu¹¹⁵. Tokia prielaida darytina dėl to, kad šalys, apsisprendusios dalyvauti mediacijos procedūroje, vadovausis žiniomis apie proceso principus, naudą ir tikės, kad būtent šis būdas yra geresnis spręsti jų ginčui. Tikėtinas nuoširdesnis įsitraukimas į procesą, kuris bus grįstas vidiniu apsisprendimu ir noru rasti tinkamiausią ginčo sprendimą patiems. Šalis, kuri tiki, kad jos ginčas turi būti sprendžiamas teisme, arba apskritai jaučia spaudimą inicijuoti mediacijos procesą, gali nesąžiningai atlikti šią pareigą ar ieškoti būdų, kaip prievolės išvengti. Savanoriškos mediacijos atveju šalims jokia prievolė nėra numatoma, jos pačios renkasi šį ginčo sprendimo būdą. Dar daugiau, šalys yra skatinamos savanoriškai naudotis mediacija. Šalims, iki teismo bandant spręsti ginčą mediacijos būdu, yra taikoma žyminio mokesčio lengvata (CPK 80 str. 8 d.). Tai, kad valstybė skatina šalis pasirinkti mediaciją, tik pastiprina tokį apsisprendimą, nes šalis gauna ir papildomą naudą. Diskutuotina tik, ar ji pakankamai veiksminga nulemti šalių apsisprendimą. Žyminio mokesčio dydis priklauso nuo ginčo sumos, tad paskata apskritai gali būti

¹¹³ „Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“, *supra note*, 88; „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, *supra note*, 2.

¹¹⁴ „2000 m. kovo 28 d. Nr. VIII-1591 Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98693/asr>.

¹¹⁵ Alexandria Zylstra, "The road from voluntary mediation to mandatory good faith requirements: a road best left untraveled", *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers* 17, 1 (2001): 79-80, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/jaaml17&div=11&start_page=69&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults; Tony Biller, "Good faith mediation: improving efficiency, cost, and satisfaction in North Carolina's pre-trial process", *Campbell Law Review* 18, 2 (1996): 292, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/camplr18&div=16&start_page=281&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

tik simbolinė, atsižvelgiant į tai, kad šalys savanoriškos ikiteisminės mediacijos atveju pačios moka už proceso paslaugas. Daliai šalių savanoriškai sprendžiant ginčą mediacija, tikėtina, kad neprireiks kreiptis į teismą, nes ginčą pavyks išspręsti. Kita vertus, jeigu ieškinio suma yra didelė ir mediacijos pagalba nepavyksta išspręsti ginčo, toks skatinimas gali būti ir ženklus.

Tačiau ir savanoriškos mediacijos atveju reikalinga įvertinti, kad mediacija nevyksta vakuume, ji egzistuoja teisinės, politinės, kultūrinės sistemos kontekste, kuriame teisės subjektai veikia. Be to, mediacijos inicijavimas jau suponuoja, jog pačios šalys nebegali išspręsti ginčo. Priešiškumas nėra būdingas vien tik teisiniams ginčams, kaip dažnai akcentuojama atskleidžiant mediacijos privalumus. Jis niekur nedingsta ir mediacijos metu, nes šalys yra konflikte, susipriešinusios, ir net tada, kai nusprendžia veikti bendradarbiaudamos ir gerbdamos viena kitą, gali būti sunku užkirsti kelią agresyviai nusiteikimui, poreikiui patenkinti pirmiausia savo interesus. „Agresyvumas ir atvira konkurencija yra įsišakniję mūsų kultūroje, pradedant kapitalistinės ekonomikos sistemos pagrindu ir baigiant tuo, kaip mus auklėja tėvai“¹¹⁶. Tad, ir savanoriškos mediacijos atveju, procesas gali būti inicijuojamas ne jo teisėtam tikslui pasiekti, o šaliai siekiant patenkinti savo poreikius, pvz., laimėti laiko, kol bus ruošiamasi „tikram“ bylinėjimuisi, turtui slėpti, klaidinti kitą šalį, informacijai surinkti ar panašiai. Pažymėtina, kad ir minėtos procesinės mediaciją skatinančios priemonės gali būti šalių naudojamos nesąžiningai. Pvz., kai abi šalys inicijuoja procesą, iš tikrųjų net neketindamos jame sąžiningai dalyvauti, o tik siekdamos sumažinti planuojamo bylinėjimosi teisme kainą. Tokią grėsmę įžvelgia ir įstatymų leidėjas, todėl, atsižvelgdamas į galimus piktnaudžiavimo atvejus, numato ir atitinkamus saugiklius, CPK 80 str. 8 d. nurodoma, kuomet ši mokesčio lengvata nėra taikoma – „<...> jeigu *paaiškėja*, kad šalis *prašymą perduoti* ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai <...>“.

Be savanoriško apsisprendimo pačioms šalims inicijuoti mediaciją, tokią galimybę gali pasiūlyti ir teismas, tačiau šalys gali nesutikti su tokiu pasiūlymu. Šis mediacijos inicijavimas taip pat priskirtinas prie savanoriškos mediacijos, o jo specifiškumas pasireiškia tuo, jog šalys subjektyviai gali manyti, kad jų nesutikimas su teisėjo pasiūlymu medijuoti turės įtakos nepalankiam teisėjo požiūriui į atsisakiusią medijuoti šalį ar net paveiks galutinį sprendimą. Tuomet šalis sutinka medijuoti net neketindama sąžiningai dalyvauti mediacijoje. Nesąžiningu toks elgesys galėtų būti vertinimas tik formaliu požiūriu. Suprantama, kad tokio šalies elgesio motyvas nebus nukreiptas į teisėtą mediacijos tikslą, tačiau pati intencija šiuo atveju gali ir neturėti jokių neigiamų pasekmių, pvz., pabandžius medijuoti, šalies požiūris gali iš esmės pasikeisti, ypač jei mediatorius profesionaliai atliks savo darbą. Be to, kaip atkreipė dėmesį M. Tatorė - Žukauskienė, teisėjai, priimdami sprendimus, turi vadovautis įstatymu, o ne emocijomis, todėl toks

¹¹⁶ Friedman, *supra note*, 83: 44.

šalių įsitikinimas yra nepagrįstas¹¹⁷. Kitas svarbus momentas, savanoriškos teisminės mediacijos atveju, kad teisėjas, pasiūlęs mediaciją ar vienai iš ginčo šalių pageidaujant medijuoti, į procedūrą šalis gali nukreipti tik esant abiejų šalių sutikimui „<...> yra gautas *šalių* sutikimas arba prašymas perduoti ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu“ (CPK 231¹ str. 1 d.). Tad jeigu susiklosto situacija, jog viena šalis pageidauja mediacijos ir norėtų pabandyti ginčą išspręsti taikiu būdu (pvz., kad išvengtų didėjančių bylinėjimosi išlaidų), tačiau kita šalis su tokiu pasiūlymu nesutinka, teisėjo rekomenduota mediacija negalėtų įvykti. Manytina, kad tai yra nesąžiningas šalies elgesys, nes užkertamas kelias kitai šaliai „sutaupyti“ teismo išlaidų ir tuo pačiu galimai efektyviau išspręsti patį ginčą.

Inicijavimo procese atrodytų lengviausia įrodyti šalies nesąžiningumą, nes inicijuojant procesą nėra taikoma konfidencialumo taisyklė ir šalių elgesys gali būti vertinamas. Tačiau mediacijos inicijavimo stadijoje dažniausiai nėra galimybės identifikuoti šalių nesąžiningumą, nes atliekamos formalios procedūros: susisiekiama su mediatoriumi, derinamas laikas ir pan. Tikrieji ginčo šalių ar vienos iš jų vidiniai motyvai ir realūs ketinimai gali būtų atskleisti tik jau prasidėjus mediacijai, kai šalys ginčą *sprendžia* mediacijos būdu, joje dalyvauja. Taip pat, šioje stadijoje sunku atskleisti ar identifikuoti nesąžiningu elgesiu padarytą žalą kitai šaliai, pvz., kai procesas inicijuojamas informacijai gauti. Tokiu atveju žala gali atsirasti tik jau prasidėjus ar pasibaigus procesui, šaliai pasiekus savo tikslų ir juos neteisėtai panaudojus. Paminėtina, kad šaliai elgiantis nesąžiningai, ne visada bus padaroma reali žala. Be to, šalis, nesąžiningai inicijavusi mediaciją, gali pakeisti savo nuomonę ir nuoširdžiai įsitraukti į procesą. Tačiau gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kai šalies nesąžiningas elgesys pasireiškė tik šiame etape. Pvz., šalis gali inicijuoti mediaciją ir vilkinti jos pradžią dėl ligos, dėl užimtumo ar kitų formalių motyvų, o tuo tarpu atlikti nesąžiningus veiksmus, pvz., bloginant turtinę padėtį, kad kreditoriui sumažintų ar apskritai panaikintų galimybę išsiieškoti skolą arba, priešingai, sutuoktiniui didinant turimus įsiskolinimus. Tokiu atveju, tik inicijavus mediaciją kitai šaliai tenka kreiptis dėl laikinųjų apsaugos priemonių, vadovaujantis CPK 147 str. 3 d., o tai jau savaime reiškia pradėtą teisminį procesą¹¹⁸. Šie pavyzdžiai rodo, kad šalis gali veikti nesąžiningai ir mediacijos inicijavimo etape.

Civilinei teisei būdingas šalių dispozityvumo principas leidžia šalims pasirinkti elgesio modelį, tačiau taip pat svarbu pažymėti, kad toks elgesys neturi peržengti įstatymo ribų. Teisminiai procesai yra labiau orientuoti į griežtą teisės, tiek materialiosios, tiek procesinės, normų laikymąsi, šiuo aspektu mediacija yra neformalus procesas, leidžiantis ginčo šalims pačioms nusistatyti ginčo sprendimo proceso taisykles, tačiau jos ir šiame procese privalo vadovautis bendraisiais

¹¹⁷ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4: 72.

¹¹⁸ „Mediacija – kokybiškas, bet ne visada tinkamas ginčų sprendimas: nuo ko tai priklauso?“, *Teismai.lt* 2, 42 (2021): 16-19, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/08/zurnalas_nr26_-210x2975mm_web.pdf.

sąžiningumo, teisingumo ir protingumo teisės principais. Todėl net ir savanoriškos mediacijos atveju šalys turi laikytis bendrų civilinės teisės imperatyvų ir veikti jų rėmuose. Tad šalis, kuri inicijuoja procesą ne mediacijos tikslui siekti - piktnaudžiauja savo teise, ją įgyvendina ne pagal paskirtį, veikia pažeisdama teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus. Toks šalies elgesys yra nesąžiningas, priešingas teisei, tad už tokį elgesį nesąžiningai šaliai turėtų kilti ir teisinės pasekmės. Tačiau visgi tenka pažymėti, kad ne visada. Jeigu dėl nesąžiningo elgesio konkreti žala kitai šaliai nepadaroma, atsakomybė gali ir nekilti, tačiau būtina pažymėti, kad šiame etape šalys praranda galimybę bandyti spręsti ginčą mediacijos būdu. Pavykus identifikuoti nesąžiningus šalies ketinimus, procesas gali ir neprasidėti, šalis ar mediatorius gali jį nutraukti. Šalis, turinti artimesnį ryšį su oponentu, gali įvertinti mediacijos inicijavimo motyvus ir nesutikti su pasiūlymu medijuoti. Tačiau egzistuoja didesnė tikimybė, kad šalies ketinimai bus pastebėti tik vykstant mediacijos procesui ar išaiškės sudarius taikos sutartį.

2.1.2 Šalies nesąžiningumas privalomos mediacijos atveju

Prievolę ginčo šalims pasinaudoti mediacija prieš ginčo nagrinėjimą teisme gali numatyti įstatymas arba ginčo šalis ja pasinaudoti privalomai gali nukreipti teisėjas. „Mediacijos privalomumas ginčo šalims taip pat gali pasireikšti procesinių ir ekonominių sankcijų už nepagrįstą atsisakymą pasinaudoti mediacija šalims įvedimu“¹¹⁹. Atitinkamai yra skiriamos ir privalomos mediacijos rūšys: pagal įstatymą, teismo nurodymu arba *quasi* privaloma mediacija. Mokslininkai nurodo, kad Lietuvoje veikia visos trys privalomos mediacijos rūšys¹²⁰. Detalus privalomos mediacijos rūšių išskyrimas neturi įtakos darbo temai atskleisti, todėl toliau bus analizuojamos šalies nesąžiningo elgesio prielaidos ir apraiškos privalomos mediacijos inicijavimo atveju, kai tai numatyta įstatymu arba teisėjo nurodymu. Pažymėtina, kad kalbant apie privalomos mediacijos inicijavimą pagal įstatymą, šalims yra numatytas konkretus elgesio modelis, kurį pravartu išsamiau paanalizuoti.

Lietuvoje privaloma mediacija įstatymu yra įtvirtinta kaip ikiteisminis ginčo sprendimo būdas ginčiuose, kylančiuose iš šeimos teisinių santykių ir sprendžiamuose ginčo teisena CPK nustatyta tvarka. Privalomos mediacijos tikslas - paskatinti ginčo šalis, kurias sieja artimas socialinis, emocinis ryšys, prieš kreipiantis į teismą, nepriešišku būdu pasikalbėti apie galimybę ginčą išspręsti abipusiu susitarimu, apie ateities planus, tokiu būdu išsaugant atsakingus socialinius santykius bei užkertant kelią galimam susipriešinimui. Pažymėtina, kad tokių tikslų privalomoje mediacijoje turėtų siekti ir ginčo šalys.

¹¹⁹ Kaminskienė, *supra note*, 113: 690.

¹²⁰ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 9: 60.

Privaloma mediacija yra inicijuojama abiejų ginčo šalių bendru sutarimu arba ją inicijuoja viena iš šalių. Prašymas dėl mediatoriaus skyrimo yra paduodamas VGTPT, šalims ar šaliai pageidaujant, mediacija gali būti vykdoma ir privačiai, t.y. kreipiantis į savo pasirinktą mediatorių. Negalint pateikti įrodymų, kad mediacija įvyko arba kad negautas kitos šalies sutikimas (ar atsisakymas) dėl mediacijos vykdymo (Mediacijos įstatymo 21 str. 5 d.), teismas turi taikyti CPK 137 str. 2 d. 3 p. ir atsisakyti priimti ieškinį, o nustatęs, jog ieškinys priimtas klaidingai, palikti ieškinį nenagrinėtą CPK 296 str. 1 d. 1 p. pagrindu. Analizuojant Lietuvoje galiojančius teisės aktus, darytina išvada, kad šalių laisvas apsisprendimas dalyvauti mediacijoje yra ribojamas - tik *proceso inicijavimo* atžvilgiu. Be to, mediacijos proceso inicijavimo pareiga, jeigu ji inicijuojama ne abiejų ginčo šalių bendru sutarimu, yra numatyta tik būsimam ieškovui, t.y. šalis, kuri ketina pateikti ieškinį teismui, *privalomai* inicijuoja mediacijos procesą, tačiau kita šalis, būsimas atsakovas, gali į jį ir neįsitraukti. Atsisakymas nebūtinai turi būti išreikštas, vadovaujantis Mediacijos įstatymu 21 str. 5 d. „jeigu per keturiolika dienų <...> negaunamas kitos ginčo šalies sutikimas <...> laikoma, kad kita ginčo šalis nesutiko pasinaudoti privalomąja mediacija. Šiais atvejais <...> yra laikoma, kad ginčo šalis įgyvendino įstatymuose nustatytą reikalavimą pasinaudoti privalomąja mediacija“. Taigi tik vienai ginčo šaliai įstatymas numato inicijavimo pareigą, kurios nevykdymo pasekmė – teismas atsisakys priimti ieškinį. Kitai šaliai įstatymas numato kitą elgesio modelį - per 14 d. pateikti sutikimą dėl mediacijos vykdymo arba į jį neatsiliepti. Tokio būsimo atsakovo elgesio pasekmės įstatyme nėra numatytos, tačiau CPK 93 str. 4 d. nurodoma, kad šaliai gali būti taikomos procesinės sankcijos. Manytina, kad toks ginčo šalių privalomos mediacijos reglamentavimas sukuria prielaidas piktnaudžiauti inicijavimo pareiga. Viena vertus, toks inicijavimo reikalavimas šalių gali būti suprantamas formaliai, žiūrima kaip į procedūrą, kurią reikia atlikti prieš kreipiantis į teismą, bet nebūtina joje dalyvauti. Analizuojant įstatymo formuluotes, panašu, kad būtent to iš šalių šiuo metu galiojantis įstatymas ir tikisi. Šalis gali ir neįsisąmoninti, kad jos elgesys gali būti nesąžiningas. Kita vertus, šalims paliktos plačios galimybės piktnaudžiauti inicijavimo momentu. Ši problema atskleidžiama ir privalomos mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaitoje¹²¹. Joje nurodoma, kad pasitaiko piktnaudžiavimo atvejų, kuomet sąmoningai klaidingai nurodomi potencialaus atsakovo kontaktiniai duomenys, kad mediacija apskritai neįvyktų, siekiant ginčą greičiau spręsti teisme. Šiuo metu VGTPT neturi įgaliojimų tikrinti šalies prašyme dėl mediatoriaus skyrimo nurodytų kitos šalies kontaktinių duomenų, tad pasitaiko atvejų,

¹²¹ „2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“, LRV, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/ex%20post%20vertinimas/GALIOJANC%CC%8CIO%20TEISINIO%20REGULIAVIMO%20POVEIKIO%20EX%20POST%20VERTINIMO%20ATASKAITA%2012%208%20.pdf>.

kai potencialus atsakovas net neturi galimybės išreikšti savo nuomonės dėl ikiteisminio ginčo sprendimo būdo, nes kvietimo negauna, o kitai šaliai suteikiama galimybė piktnaudžiauti inicijavimo pareiga. Kitas momentas, kad būsimo atsakovo nemotyvuotas atsisakymas ar tiesiog neatsiliepimas į kvietimą medijuoti yra niekaip nebaudžiamas. Teismas vangiai taiko sankcijas, numatytas CPK. Be to, visada egzistuoja tikimybė, kad būsimas atsakovas būtų pralaimės, tad tokiu atveju jam vis vien nekiltų jokių pasekmių dėl nesąžiningo inicijavimo pareigos vykdymo.

Atsižvelgiant į privalomos mediacijos specifiką, t.y. ribojimą šaliai iš karto kreiptis į teismą, tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu, yra siekiama kuo mažiau apsunkinti šalių ginčo sprendimą. LAT yra išaiškinęs, kad privalomos mediacijos įtvirtinimas įstatymu turi būti proporcingas siekiamam tikslui bei esmingai neapsunkinti šalių teisės kreiptis į teismą¹²². Tad suprantamas Lietuvos įstatymo leidėjo atsargumas, įtvirtinant reikalavimą šaliai pasinaudoti mediacija prieš kreipiantis į teismą, pasirenkant švelnų teisinį reguliavimą. Tačiau sąžiningo šalies elgesio kontekste, esamas mediacijos inicijavimo modelis sudaro galimybes šaliai piktnaudžiauti.

Analizuojant kitų šalių privalomos mediacijos modelius, matoma, kad įstatymu procedūros inicijavimo momentas yra reglamentuotas efektyviau. Abiem šalims numatoma pareiga dalyvauti įvadinėje mediacijos sesijoje arba informacinėje sesijoje su mediatoriumi (pvz., Italija, Prancūzija, Anglija)¹²³. Italijos įstatymuose nurodoma ne formali inicijavimo pareiga, bet prašoma šalių susitikti „pirmam mediacijos susitikimui“, t.y. šalys įpareigojamos susitikti su mediatoriumi, kuris paaiškina proceso esmę ir kaip jis gali padėti jų ginče, taip paskatinant šalis geranoriškai ištraukti į mediaciją¹²⁴. Jungtinėje Karalystėje (toliau – JK) teisės aktuose, reguliuojančiuose mediaciją, yra numatyti informaciniai mediacijos įvertinimo susitikimai – Mediation Information and Assessment Meeting¹²⁵ (toliau – MIAM). Toks reglamentavimas turi aiškesnį tikslą – suteikti išsamią informaciją apie procesą ir taip paskatinti šalis išbandyti mediaciją, tam tikrais atvejais ir įsitikinti, ar konkretus ginčas yra tinkamas mediacijai, tokiu būdu užtikrinant realesnes galimybes procesui įvykti. Pakeičiant mediacijos inicijavimo pareigą į prievolę šalims susitikti su mediatoriumi, tikėtina, kad daugiau ginčo šalių pačios sąmoningai ir atsakingai apsispręstų bandyti ginčą spręsti šiuo būdu, nes šalys turėtų galimybę betarpiškai,

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49, Infolex, <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/17089>.

¹²³ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *European Handbook for Mediation Lawmaking*, (Strasbourg, 2019), 20, <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>.

¹²⁴ „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“, Normattiva, žiūrėta 2023 m. sausio 12 d. <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2010-03-04;28!vig=>.

¹²⁵ Jungtinės Karalystės veiklos gairės 3A (Practice direction 3A – Family Mediation Information and Assessment Meetings (MIAMS)), The National Archives, žiūrėta 2023 m. kovo 31 d., https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_03a.

individualiai, neformaliai pabendrauti su specialistu. Tad šiuo modeliu labiau užtikrinamas ir šalių lygiateisiškumas, numatoma pareiga įsitraukti abiem ginčo šalim.

Kitas sprendimo variantas yra tiesiog taisyti esamą įstatymą, užtikrinant, kad kvietimas medijuoti potencialiam atsakovui tikrai yra įteiktas. Pvz., numatyti pareigą VGTPT patikrinti šalies nurodytus kontaktinius duomenis (pvz., Gyventojų registre patikrinti deklaruotą gyvenamąją atsakovo vietą) ir užtikrinti, kad kviečiama medijuoti šalis gautų pakankamai informacijos apie mediacijos procesą¹²⁶. Arba suteikti daugiau įpareigojimų VGTPT atlikti pakvietimą medijuoti papildomai ir telefonu (įsitikinti, ar gautas raštas, ar informacija kvietime aiški ir pan.). Pažymėtina, kad, savanoriškos mediacijos atveju, mediatorius, gavęs kitos šalies prašymą pradėti procedūrą, deda visas pastangas pakviesti šalį ir kalbinti (nepažeidžiant etikos reikalavimų) ją atvykti į mediaciją, pateikia būtiną informaciją apie procesą. Tokiu būdu išaugtų privalomai inicijuotų procesų realus perėjimas į mediacijos vykdymo stadiją.

Pagal Mediacijos įstatymą privaloma mediacija turi būti sprendžiami visi šeimos ginčai, nagrinėjami ginčo teisena CPK nustatyta tvarka. Mediacijos įstatyme 20 str. 1 d. 1 p. numatyta tik viena išimtis, kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas. Įstatymo nustatytas įpareigojimas visoms tam tikrų kategorijų byloms taikyti privalomą mediaciją F. E. A. Sander¹²⁷ vadina kategorišku ir nurodo, kad, taip reguliuojant privalomą kreipimą į mediaciją, būtina suteikti galimybę atsižvelgti į konkretaus ginčo aplinkybes, pagal kurias šalims turėtų būti suteikta teisė kreiptis į teismą su prašymu pripažinti, kad dėl svarbių priežasčių mediacija neturėtų būti taikoma. Pažymėtina, kad tam tikros valstybės savo nacionalinėje teisėje numato tokių išimčių sąrašą. JK šeimos proceso taisyklėse¹²⁸, reguliuojančiose neteisminius ginčo sprendimų būdus, yra įtvirtintos išimtys, kada nėra privaloma dalyvauti pirminiame susitikime su mediatoriumi (3.8 taisyklė¹²⁹). Pateikiamas

¹²⁶ Pažymėtina, kad tokia galimybė turėtų būti numatyta ir privačias mediacijos paslaugas teikiantiems mediatoriams, pvz., kreipiantis dėl tokios informacijos į VGTP. Žinoma, toks procesas neturėtų būti biurokratizuotas, kad mediatoriumi pranešimą potencialiam atsakovui būtų galima išsiųsti nepraleidžiant Mediacijos įstatyme 21 str. 4 d. numatyto 3 darbo dienų termino.

¹²⁷ Frank E. A. Sander, "Another view of mandatory mediation", *Dispute Resolution Magazine* 13, 2 (2007): 16, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/disput13&div=23&start_page=16&collection=usjournals&set_as_cursor=2&men_tab=srchresults.

¹²⁸ „Jungtinės Karalystės šeimos proceso taisyklės (Family Procedure Rules, Part 3 - Non-Court dispute resolution, Circumstances in which the MIAM requirement does not apply)“, The National Archives, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/parts/part_03.

¹²⁹ Tai smurtas šeimoje; dėl vaikų teisių apsaugos; skubumas: kai yra pavojus pareiškėjo ar jo šeimos narių gyvybei, laisvei, fiziniam, nuosavybės saugumui; bet koks ieškinio atidėjimas gali padaryti žalos vaikui; neteisėto vaiko išvežimo iš JK arba vaiko, kuris šiuo metu yra už Anglijos ir Velso ribų, neteisėto laikymo rizikos; reikšminga rizika, kad bus padaryta žala teisingumo vykdymui; sudaromi nepagrįsti apsunkinimai būsimam pareiškėjui; gali atsirasti negrįžtami apsunkinimai sprendžiant ginčą teisme (įskaitant ir svarbių įrodymų praradimą); egzistuoja didelė rizika, kad per laikotarpį, reikalingą MIAM suplanuoti ir dalyvauti jame, su ginču susijusi byla bus iškelta kitoje jurisdikcijoje. Taip pat jeigu per pastaruosius 4 mėnesius jau buvo dalyvauta pirminiame susitikime; jeigu yra įrodymų, kad potencialus atsakovas yra bankrutavęs; ar nėra pakankamai potencialaus atsakovo kontaktinių duomenų, kad mediatoriumi būtų galima susisiekti, ir kt.

gana ilgas sąrašas atvejų, kada gali būti daromos išimtys ir privalomi mediacijos informaciniai susitikimai su mediatoriumi netaikomi. Prancūzijos CPK 750-1 str. taip pat įtvirtintas išimčių sąrašas, kuomet ginčo šalys gali nedalyvauti privalomoje procedūroje dėl pateisinamų ir svarbių priežasčių, susijusių su ginčo sprendimo neatidėliotinumu, su tam tikromis bylos aplinkybėmis, dėl kurių ši procedūra yra neįmanoma, kaip priežastis nurodoma ir teismo mediatorių užimtumas, kai per protingą terminą negalima paskirti pirmo mediacijos posėdžio¹³⁰. Tokios įstatyme numatytos išimtys leidžia sumažinti suinteresuotų šalių priešišumą privalomai mediacijai, tačiau gali paskatinti šalis piktnaudžiauti ir „ieškoti“ savo situacijai tinkamos išimties išvengti. Kaip parodė privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita¹³¹, Mediacijos įstatyme nurodyta išimtis sudaro prielaidas nesąžiningai ginčo šaliai manipuliuoti procesu, siekiant savo asmeninių tikslų, pvz., reiškiant nepagrįstus kaltinimus smurtu, kitos ginčo šalies reputacijos menkinimo ir geresnio savo interesų patenkinimo teisme. Gali būti, kad, papildžius įstatymą kitomis galimomis išimtimis, didėtų ir galimybių ratas piktnaudžiauti. Tačiau reikia pažymėti, kad, apklaustų teisėjų ir advokatų nuomone, praktikoje naudojimasis šia išimtimi yra ypač retas, todėl nedaro didelės įtakos privalomos mediacijos taikymui. Tad, manytina, kad papildžius įstatymą kitomis svarbiomis išimtimis, kaip tik būtų skatinamas šalių, kurios objektyviai negali pasinaudoti mediacija, sąžiningas elgesys, nes jos nebūtų verčiamos ieškoti neteisėtų kelių įstatymui „apeiti“. Minėtą Ataskaitą rengę mokslininkai sutinka, kad tokios išimtys yra reikalingos, nes praktikoje pasitaiko situacijų, kai dėl objektyvių aplinkybių ginčą teisme inicijuojanti šalis negali pasinaudoti privaloma mediacija, o teismas neturi diskrecijos tokiais atvejais daryti išimčių ir ieškinius priimti. Nurodomas pavyzdys, kai mediaciją inicijuojanti ginčo šalis neturėjo objektyvių galimybių kitai šaliai išsiųsti kvietimo medijuoti, kadangi pastaroji ginčo sprendimo metu gyveno Ukrainoje, kur dėl karo veiksmų buvo visiškai sutrikusi pašto veikla. Dažniau pasitaikantys atvejai, kai sutuoktinių santykiai yra seniai nutrūkę, dėl ko jie objektyviai gali nežinoti kitos šalies kontaktinių duomenų, kurių prašo VGTPT¹³². Tad mediacijos inicijavimo procedūra gali neįvykti, o teismams tenka aiškintis, ar buvo įgyvendinta ikiteisminio ginčo sprendimo tvarka¹³³. Manytina, jog tuomet, kai tikrai akivaizdu, kad dėl objektyvių aplinkybių ginčą teisme inicijuojanti šalis negali pasinaudoti privaloma mediacija,

¹³⁰ „Prancūzijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Code de procédure civile, 1975)“, Legifrance, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000045268434/2023-01-23.

¹³¹ „2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“, *supra note*, 122.

¹³² „Kreipimosi dėl mediatoriaus skyrimo ir mediatoriaus parinkimo iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir skyrimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 1R-289“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a75870363636ea610/asr>.

¹³³ „Kauno apygardos teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1484-896/2020“, Infolex, žiūrėta 2023 m. vasario 23 d., <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1933905>.

turėtų būti daromos išimties. Jas derėtų numatyti įstatyme (pvz., kaip jau aptartame MIAM - kai nėra pakankamai potencialaus atsakovo kontaktinių duomenų, kad mediatoriui būtų galima susisiekti). Arba teisėjams suteikta teisė išimties tvarka, atsižvelgiant į individualias bylos aplinkybes, dėl objektyvių priežasčių atleisti šalis nuo privalomos mediacijos inicijavimo. Toks teisinis reguliavimas prisidėtų prie sąžiningo ginčo šalių pareigų vykdymo ir užkirstų kelią galimam piktnaudžiavimui.

Kita problema, kuri taip pat aktuali mediacijos inicijavimo stadijoje, susijusi su neapibrėžtumu, kaip ir kas turi informuoti šalis apie šį ginčo sprendimo būdą. Mediacijos inicijavimo stadijoje turi veikti efektyvūs šalių informavimo būdai, kurie leistų šalims sąmoningai, remiantis suvokimu priimti sprendimą dėl dalyvavimo jame. Todėl net ir tuomet, kai šalys kreipiamos prievarta, tinkamas informavimas gali padėti šalims suprasti proceso naudą ir juo sąžiningai naudotis, nepaisant to, kokių būdu šalys atėjo į mediaciją¹³⁴. Privalomas šalių kreipimas į mediacijos informavimo sesijas, manytina, geriau patenkina šį poreikį, tačiau Lietuvoje įstatymo leidėjas pasirinko inicijavimo pareigos įteisinimą, todėl ypatingai svarbu papildomai numatyti ir šalių informavimo apie procesą sistemą. Mediacijos įstatyme reglamentuojama pati inicijavimo procedūra, tačiau trūksta konkretumo, kaip privalomos mediacijos atveju šalys yra (ar turi būti) informuojamos apie ją. Teisminės mediacijos taisyklių 7.1. punkte yra nurodoma, jog šalis turi būti išsamiai informuota apie teisminę mediaciją ir jos procesą, siekiama, kad šalis remtųsi realiu suvokimu, kas yra mediacija ir kokias teises pasekmes ji gali sukelti¹³⁵. Mediacijos vadovo autoriai pažymi, kad ši taisyklė turi būti taikoma ir neteisminės mediacijos procese¹³⁶. Tačiau kyla klausimas, kam ši informavimo pareiga neteisminės mediacijos atveju yra numatyta ir kas turi ją atlikti? Teisėjams informavimo pareiga aiškiai formuluojama ir CPK 231¹ - „<...> kai teismas išaiškina šalims teisminės mediacijos esmę <...>“. Tokią pareigą turi ir šalių atstovai (advokatai). Taip pat, teikiant ieškinį CPK 135 str. 1 d. 7 p. numatyti reikalavimai ieškinio turiniui, kuriame gali būti nurodyta, kokia „ieškovo nuomonė <...> ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu“. Tad advokatas turi paaiškinti klientui apie mediacijos procesą. Europos veiksmingo teisingumo komisijos (toliau - CEPEJ) Gairėse dėl geresnio rekomendacijų „Dėl šeimos mediacijos“ ir „Dėl mediacijos civilinėse bylose“ įgyvendinimo taip pat nurodoma, kad turi būti užtikrinamas aktyvus teisėjų ir advokatų vaidmuo informuojant šalis apie mediaciją¹³⁷. Tad valstybės narės turi imtis aktyvių veiksmų tokias rekomendacijas įgyvendinti savo nacionaliniuose teisės aktuose. Tačiau

¹³⁴ De Palo, *supra note*, 106: 547.

¹³⁵ „Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“, *supra note*, 88.

¹³⁶ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 9: 53.

¹³⁷ „2007 m. gruodžio 7 d. Europos veiksmingo teisingumo komisijos (CEPEJ) Gairės dėl geresnio rekomendacijų „Dėl šeimos mediacijos“ ir „Dėl mediacijos civilinėse bylose“ įgyvendinimo CEPEJ(2007) 14E“, Council of Europe, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://rm.coe.int/16807475b6>.

ikiteisminiam ginčui spręsti šalis dar nebūtinai turi atstovą, kuris galėtų išaiškinti, kas yra mediacija ir kokios galimos pasekmės ja (ne)pasinaudojus. Tad, tokia pareiga galėtų tekti VGTPT, kuri turėtų teikti kokybišką ir prieinamą informaciją apie mediaciją, ypač jau aptartu, antros šalies įtraukimo į procesą atveju, kad kvietimai medijuoti būtų mažiau formalūs ir suteikiantys daugiau informacijos apie galimą mediacijos naudą. Paminėtina, kad Lietuvoje įdiegta informacinės sistemos TEISIS mediacijos posistemė - taip pat naudingas įrankis ne tik mediatoriams, bet ir šalims, nes čia skelbiamas LR mediatorių sąrašas, pateikiama trumpa informacija apie mediacijos rūšis, kaip šios paslaugos teikiamos, aktualių teisės aktų nuorodos. Siekiant, kad mediacijos paslauga pasiektų savo tikslinę auditoriją bei visuomenė būtų apie ją tinkamai informuota, Lietuvos mediatorių rūmų iniciatyva veikia mediacijos infolinija, skirta plačiajai visuomenei. Akivaizdu, kad teikiamas nemažas dėmesys informacijos apie mediaciją prieinamumui ir sklaidai. Tačiau ar to pakanka? Pažymėtina, kad privalomos mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaitos 1 priede nurodoma, kad apklaustieji, atsakydami į klausimą, kas iki privalomos mediacijos inicijavimo ar sutikimo joje dalyvauti paaiškino šio proceso esmę ir tikslus, įvardijo keletą šaltinių: 20,9 % informaciją apie procesą rado internete patys arba ją suteikė teisininkas pagal asmeninę užklausą; 17,7 % informaciją apie mediacijos proceso esmę suteikė VGTPT pagal asmeninę užklausą telefonu, el. paštu ar kitu būdu; 6,5 % informaciją suteikė VGTPT oficialiu raštu. Respondentai kaip informacijos šaltinį minėjo ir advokatus, draugus ar pažįstamus, sutuoktinius, psichologus ar kitus specialistus¹³⁸. Ataskaitoje taip pat nurodoma, kad kokybinio tyrimo metu atliktų interviu duomenys atskleidė tendenciją, kad informantai nieko nežinojo apie privalomą mediaciją prieš dalyvaudami joje. Darbo autorės atliktoje mediatorių apklausoje taip pat buvo užduotas klausimas, ar šalys iki susitikimo su mediatoriumi dažniausiai jau žinojo apie mediacijos procesą, į kurį pusė respondentų (50 %) atsakė neigiamai. Atlikti tyrimai rodo, kad mediacijos inicijavimo etape šalims trūksta informacijos. Pažymėtina, jog tarp respondentų buvo paminėta ir tai, kad informaciją suteikia ne specialistai, o draugai, pažįstami, giminės, kurių žinios nėra tikslios ar apskritai teisingos, dėl ko šalys ateina į mediaciją turėdamos klaidingą suvokimą. Tad svarbu užtikrinti, kad šalims būtų lengvai prieinama informacija apie mediaciją, o prireikus ja pasinaudoti, šalys gautų išsamią informaciją, kaip procedūra pasitarnautų jų situacijoje.

Be minėto įstatymo nukreipimo į privalomą mediaciją, tą gali padaryti ir teismas. CPK 231¹ str. 1 d. nurodoma, kad priėmus ieškinį nagrinėti Lietuvos teisme, „bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija), nustatęs (nustačiusi) didelę taikaus ginčo sprendimo galimybę, gali perduoti ginčą privalomai spręsti teisminės mediacijos būdu“. CPK suteikia teisėjui diskrecijos teisę, bet

¹³⁸ „2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“, *supra note*, 122: 28.

kokį teisinį ginčą nukreipti į mediaciją. Teisėjas, priimdamas sprendimą, turėtų apsvarstyti mediacijos proceso tinkamumą ginčui, atsižvelgti į jo pobūdį, šalių savybes. Svarbūs veiksniai, susiję su ginčo pobūdžiu: ginčo dalykas, proceso istorija ir ginčo sudėtingumas. Svarbūs veiksniai, susiję su šalių savybėmis: šalių tarpusavio santykiai, jų interesai ir pageidavimai, amžius ir teisinis veiksnumas, galimas smurtavimas prieš vieną iš šalių, turimos baimės, psichikos ligos ir/ar negalia, šalių galios ir informacijos disbalansas, atitinkamos valstybės narės teisinės sistemos ir kalbos žinojimas¹³⁹. CPK numatyta teismo diskrecija privalomai šalis nukreipti į mediaciją, lygiai taip pat kritikuojama dėl savanoriško šalių apsisprendimo ribojimo ir dėl susidarančių prielaidų šalies nesąžiningumui¹⁴⁰. Galimai šalis rinksis teismo „pasiūlytą“ mediaciją, tik baimindamasi neigiamų pasekmių, jai nesutikus, nes mediaciją pasiūlęs teisėjas ne tik priims sprendimą byloje, bet gali skirti ir sankcijas CPK 93 str. 4 d. Tai reiškia, jog, kaip ir ikiteisminės privalomos mediacijos atveju, šalis gali tik formaliai naudotis primesta procedūra, iš tikrųjų neketindama joje nuoširdžiai dalyvauti. Tačiau galimybė atrinkti individualius ginčus, kuriuose mediacija būtų tinkama, ne tik padidina tikimybę išspręsti ginčą taikos sutartimi, bet taip pat turėtų nulemti ir mažesnę šalių pasipriešinimą procesui, o kartu mažintų nesąžiningą šalies elgesį. Nes teisėjas, vadovaudamasis jam suteikta diskrecija, nenukreips ginčų mediacijai, jeigu manys, kad ją taikyti konkrečiu atveju netinka. Privaloma mediacija, numatyta įstatymu, nustato visiems tos kategorijos ginčams privalomą ikiteisminį procesą, neatsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes, šalių savybes, be to, riboja ir teisę iš karto kreiptis į teismą. Tad tikėtina, kad šalių pasipriešinimas, o tuo pačiu ir vengimas pareigos bandyti spręsti ginčą mediacijoje, privalomos teisminės mediacijos atveju yra mažesnis.

Jungtinės grupės, Europos teisės instituto (ELI) bei Europos teismų tarybų tinklo (ENCJ) parengtoje ataskaitoje¹⁴¹ pateikti principai, standartai, kuriais teismai ir teisėjai turėtų remtis, siekdami integruoti alternatyvius ginčo sprendimo procesus į teismų sistemas. AGS ir teismų sistemos įvardijamos ne alternatyviomis, bet kaip viena kitą papildančiomis sistemomis. Ataskaitoje apibendrintai minimi visi AGS būdai, tame tarpe ir mediacija. Teismai turėtų paaiškinti mediacijos procesą (ir visas atsisakymo pasekmes), ko šalims tikėtis ir kam pasiruošti, taip pat turėtų būti aptariamas konfidencialumo principas ir šalių *pareiga sąžiningai dalyvauti* mediacijoje. Kiek tai leidžiama pagal valstybės narės teisę, teismai ir teisėjai (kurie naudojami jurisdikcija dėl bylinėjimosi išlaidų ir procesine diskrecija) turėtų atsižvelgti į šalių *nepagrįstą atsisakymą* ar nesugebėjimą *gera valia dalyvauti* mediacijos procese. Aptariamame dokumente

¹³⁹ European Law Institute (ELI) and European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ), *The Relationship between Formal and Informal Justice: the Courts and Alternative Dispute Resolution, Report of the European Law Institute and of the European Network of Councils for the Judiciary* (European Law Institute, 2018), 9, https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ADR_Statement.pdf.

¹⁴⁰ Zylstra, *supra note*, 116; Biller, *supra note*, 116.

¹⁴¹ European Law Institute (ELI) and European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ), *supra note*, 140: 10.

šalių pareiga sąžiningai dalyvauti procese turi būti užtikrinama teismo, t.y. yra viena iš teismui deleguotų užduočių, kuri gali būti pasiekama tinkamai išaiškinant mediacijos proceso esmę bei taikant atsakomybę už nepagrįstą atsisakymą ar nesugebėjimą gera valia (sąžiningai) dalyvauti procese. Tačiau aiškaus apibrėžimo, ką reiškia sąžiningas šalies dalyvavimas, dokumente nepateikiama.

Deja, teismai jiems suteikta diskrecija šalis privalomai nukreipti mediacijai naudojasi nedažnai. Pagal teismo pateiktus statistikos duomenis per metus teisminių mediacijų įvyksta vidutiniškai apie 500 (2021 m. buvo baigti 483 teisminės mediacijos procesai)¹⁴². Pažymėtina, kad šis skaičius beveik nepasikeitė nuo 2018 m., t.y. kai teismai turėjo tik rekomendacijos teisę šalims išbandyti mediaciją. Trūksta tikslių statistinių duomenų, kiek teisėjai privalomai nukreipia šalis į mediaciją, nes pagal pateikiamus duomenis, konkrečiai ši informacija nėra išskirta. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad ir numčius galimybę teismams privalomai skirti procedūrą šalims, teisminių mediacijų skaičiai nepasikeitė, darytina išvada, kad teisėjai šia diskrecija naudojami retai. Todėl turėtų būti ieškoma būdų, kaip skatinti nukreipimus į privalomą mediaciją, nes pozicija, kurioje yra teisėjas, t.y. susipažinęs su konkrečiomis bylos aplinkybėmis, šalių lūkesčiais ir pan., yra palankesnė terpė privalomai mediacijai vystytis. Teisėjas gali identifikuoti teigiamą mediacijos poveikį konkrečiam šalių ginčui, ir, kas svarbiausia, tikėtina, kad ir šalys tokiu atveju bus labiau linkusios paklusti įsakymui, teisėjo autoritetui ir procese dalyvauti sąžiningai.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad esamas įstatyminis reguliavimas turėtų būti tobulinamas, numatant veiksmingesnes priemones, kaip paskatinti šalis bent pirmajam susitikimui su mediatoriais. Manytina, kad dabartinis ikiteisminės mediacijos inicijavimo reguliavimas savaime programuoja šalių nesąžiningą elgesį, kai mediacija pasitelkiama kaip priemonė piktnaudžiauti savo teisėmis, manipuluoti kito pastangomis, siekiant susitarimo, arba tik formaliai siekiama atlikti privalomas procedūras, kad greičiau patekti į teismą. Įstatymo imperatyvas privalomos mediacijos pagalba spręsti visus šeimos ginčus (išskyrus vieną išimtį) yra per griežtas, būtina užtikrinti galimybę teismam spręsti apie ypatingas faktines aplinkybes, kai šalys būtų nuo tokio reikalavimo atleistos. Atlikti tyrimai rodo, kad šalys neturi pakankamai informacijos apie mediaciją. Tik suprasdamos ir tikėdamos mediacijos nauda, šalys galės tinkamai dalyvauti joje. Žinojimas yra prielaida ir savanoriškam apsisprendimui dalyvauti mediacijoje¹⁴³. Labai tikėtina, kad, kuomet šalys į mediaciją kreipiamos prievarta (įpareigojimais), atsiras ir prielaidos vengti

¹⁴² „Teisminės mediacijos komisijos veiklos 2021 m. ataskaita“, TEISMAI, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/tmk-ataskaita-2021.pdf>; „Lietuvos teismai: 2021 m. veiklos rezultatai“, TEISMAI, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/2021-m-teismu-veiklos-ataskaita.pdf>.

¹⁴³ Jacqueline M. Nolan-Haley, "Is Europe headed down the primrose path with mandatory mediation", *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation* 37, 4 (2012): 1011, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/ncjint37&id=1027&men_tab=srchresuIts.

primetamos procedūros arba ja naudotis tik formaliai (*pro forma*¹⁴⁴), o jos formuosis ten, kur šalims trūks informacijos apie mediaciją. Išanalizavus šalies elgesio modelius mediacijos inicijavimo stadijoje, darytina išvada, kad šalies nesąžiningumas pasireiškia kaip formalus pareigos inicijuoti mediaciją vykdymas arba apskritai jos vengimas. Tad teisiškai efektyviau suregulius patį mediacijos pradžios momentą, galima ženkliai sumažinti šalių nesąžiningo elgesio apraiškų ne tik ją inicijuojant, bet ir sekančiame etape - vykdant mediaciją.

2.2. Šalies nesąžiningumo prielaidos ir išraiškos mediacijos vykdymo etape

Pasibaigus mediacijos inicijavimui, prasideda svarbiausias jos etapas – pati mediacijos procedūra. Ji susideda iš tam tikrų stadijų: pradedant nuo šalių pozicijų pristatymo, išsiaiškinimo, kaip šalys viena kitą supranta, iki diskusijų ir galimų ginčo sprendimo paieškų. Darbo temai atskleisti nėra būtinas nuoseklus jų tyrimas, todėl apie mediacijos vykdymą bus kalbama nedetalizuojant atskirų jos stadijų. Taip pat šiame mediacijos etape, skirtingai nuo jos inicijavimo etapo, pageidaujamo šalies elgesio modelis mažai priklauso ir nuo mediacijos rūšies. Nes tiek savanoriškos, tiek privalomos ar teisminės mediacijos atveju procedūra vykdoma priklausomai nuo šalių poreikių ir abipusių susitarimų. Kaip minėta, pati mediacijos procedūra įstatymu nėra išsamiai sureguliuota, numatomi tik bendri principai bei procedūriniai saugikliai sąžiningam ir teisingam procesui užtikrinti. Šiuo atveju šalių pareiga - sąžiningai dalyvauti mediacijoje, t.y. tikimasi, kad jos dės protingas pastangas ir sąžiningai spręs ginčą, ieškos galimų sprendimo variantų, aktyviai stengsis pasiekti susitarimą.

Pažymėtina, kad pats procesas prasideda susitarimo medijuoti pasirašymu, jam privalomai taikoma rašytinė forma. Ką tai reiškia sąžiningo šalies elgesio kontekste? Susitarimas - tai išankstinė sąlyga laikytis konfidencialumo reikalavimų bei savanoriškas įsipareigojimas bandyti spręsti ginčą mediacijos būdu. Susitarime dažniausiai įtvirtinami jau minėti mediacijos principai, gali būti numatomos ir kitos proceso taisyklės. Pažymėtina, kad sutartimi šalys įsipareigoja *spręsti*, bet ne *išspręsti* ginčą. Kaip ir bet kokios kitos pareigos, susitarimo sąžiningai medijuoti turi būti laikomasi (*pacta sunt servanda*) ir jis turi būti vykdomas. Susitarimas medijuoti turėtų būti laikomas šalių sąžiningumo deklaracija.

Privalomos mediacijos atveju, jei siekiama pasinaudoti iš valstybės biudžeto finansuojama mediacijos paslauga, šalys teikia VGTPPT bendrą prašymą¹⁴⁵, kuris formaliai atstoja susitarimą dėl mediacijos. Jeigu procedūra inicijuojama ne abiejų šalių bendru prašymu, rašytinį

¹⁴⁴ Kovach, *supra note*, 25: 595.

¹⁴⁵ „Ginčo šalių bendra prašymo vykdyti privalomąją mediaciją forma“, VGTPPT, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://vgtppt.lrv.lt/lt/nuorodos/prasymu-formos>.

sutikimą atstoja du dokumentai: viena iš šalių - inicijuoja¹⁴⁶, o kita šalis - sutinka dalyvauti mediacijoje, kiekviename yra atspindėtas šalių sutikimas ginčą spręsti šiuo būdu. Teisminėje mediacijoje šalių rašytinį susitarimą atstoja teismo nutartis. Pažymėtina, kad šiose formose yra išreikštas tik šalių sutikimas medijuoti, tačiau toks pareiškimas savo turiniu neprilygsta susitarimui, pasirašomam savanoriškos (privačios) mediacijos atveju, kuriame šalys įsipareigoja laikytis mediacijos principų, sąžiningai dalyvauti procedūroje ir kt. Manytina, kad tokie susitarimai turėtų būti pasirašomi nepriklausomai nuo mediacijos rūšies. Pažymėtina, kad CEPEJ mediacijos darbo grupės rekomendacijoje dėl standartinių mediacijoje naudojamų formų, pateikiama susitarimo medijuoti pavyzdinė forma, kurioje nurodomas ir sąžiningumo principas – „šalys susitaria sąžiningai stengtis išspręsti ginčą mediacijos metu“¹⁴⁷. Taigi šalys susitarimu įsipareigoja gera valia, t.y. geranoriškai spręsti savo ginčą. Tai svarbus įrankis paskatinti šalis papildomai raštu ir sąmoningai numatyti savo pareigas procese ir įsipareigoti jas sąžiningai vykdyti.

Panagrinėkime sąžiningo dalyvavimo mediacijoje turinį. Teisės mokslininkai nesutaria, ar toks turinys turi būti detaliai apibrėžtas ir, jei taip, kokia turi būti apibrėžimo apimtis. Taip pat keliama klausimai ir dėl detalaus sąžiningo šalies elgesio sąrašo būtinumo. Privaloma ir teisminė mediacija yra labiau institucionalizuotos mediacijos rūšys, todėl būtent čia ir keliamos idėjos, kad turėtų būti aiškiai apibrėžtas sąžiningo dalyvavimo terminas ir numatytos sankcijos už jo nesilaikymą. Profesorė K. K. Kovach siūlo tam tikrą objektyvų standartą su detalizuotu elgesio, kuris yra sąžiningas elgesys mediacijoje, sąrašu. Mediacijos dalyviai (advokatai, šalys, teismai, mediatoriai) galėtų juo vadovautis, vertindami sąžiningą šalių dalyvavimą procese. Sąžiningas dalyvavimas mediacijoje: kai šalys laikosi įstatymų; šalys turi įgaliojimus spręsti ginčą; tinkamai pasiruošia mediacijai; laikosi proceso taisyklių; aktyviai įsitraukia į konstruktyvias diskusijas; lieka mediacijoje, kol mediatorius jų neatleis; laikosi visų mediacijos sutarties sąlygų; procedūros metu neperduoda mediatoriui ar kitiems dalyviams tyčia klaidinančios ar melagingos informacijos¹⁴⁸. Pažymėtina, kad šalies sąžiningo dalyvavimo mediacijoje reikalavimas neturėtų būti nukreiptas į patį derybų turinį, t.y. šalys neturėtų būti verčiamos spręsti ginčą koku nors konkrečiu ekonominiu pagrindu – pasiūlymai ir atsakymai patys savaime negali sukelti nesąžiningumo. Ar šalis sąžiningai dalyvavo mediacijoje, atsakoma keliant klausimą - *kaip* šalis elgėsi jos metu? Autorė taip pat nurodo, kad sąžiningumo užtikrinimui yra būtinos sankcijos, nes be jų būtų piktnaudžiaujama procesu, siekiama ne mediacijos, o savanaudiškų tikslų, be to, jos

¹⁴⁶ „Ginčo šalies prašymo vykdyti privalomąją mediaciją forma“, VGTPT, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://vgtp.lt/lt/nuorodos/prasymu-formos>.

¹⁴⁷ „Mediation Development Toolkit ensuring implementation of the CEPEJ Guidelines on mediation: Standard mediation forms, 2018“, Council of Europe, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52>.

¹⁴⁸ Kovach, *supra note*, 25: 622-623.

turėtų mažinti ir „satelitinio“¹⁴⁹ bylinėjimosi riziką¹⁵⁰. Racionaliomis sankcijomis įvardijamos mediacijos išlaidos; nurodymas sąžiningai dalyvauti antroje mediacijoje su specifinėmis pasekmėmis, tokiomis, kaip advokato mokesčiai ir antrosios mediacijos išlaidos; dalyvavimas mokymuose apie mediaciją ir derybas. Šios priemonės gali atgrasyti nesąžiningą šalį nuo nesąžiningo dalyvavimo mediacijoje ir paskatinti prasmingą šalių dalyvavimą procese. Ir nors negalima visiškai išvengti šalutinių teisminių ginčų („satelitinio“ bylinėjimosi), tai yra pateisinama blogybė, nes sąžiningo dalyvavimo mediacijoje nauda yra didesnė.

Profesorė M. Weston¹⁵¹ pritaria poreikiui nustatyti sąžiningo dalyvavimo apibrėžtį, tačiau pastebi, kad nustatyti visų galimų nesąžiningo elgesio variantų nėra įmanoma, todėl nurodo, kad sąžiningumas turėtų būti vertinimas pagal „visų aplinkybių visumos“ standartą (testą)¹⁵². Nors šie pasiūlymai yra vertingi, tačiau jie negali išspręsti psichologinio šalies nenoro dalyvauti procese, kyla ir vertinimo problema, kaip teisėjui nustatyti sąžiningą šalies dalyvavimą mediacijoje, jei šalis mano, kad ji bandė dalyvauti sąžiningai, arba kaip įvertinti jos norą atsisakyti mediacijos ir pasirinkti brangesnį ir rizikingesnį bylinėjimosi procesą. E. F. Sherman¹⁵³ nors ir pritaria K. K. Kovach pastangoms sukurti sąžiningo dalyvavimo standartus mediacijoje, tačiau nurodo, kad šie standartai turėtų būti pavyzdiniai, siektini, bet ne privalomi, už kurių nesilaikymą būtų skiriamos sankcijos. Sąžiningo dalyvavimo reikalavimas iš esmės vis tiek liktų neaiškus, todėl teismai būtų įtraukti į subjektyvų derybų šalių elgesio vertinimą, kas sukurtų "satelitinį" bylinėjimąsi ir prieštarautų mediacijos ekonomiškumui ir efektyvumui. Jam pritaria ir U. Boettger¹⁵⁴, kurio nuomone, sąžiningo dalyvavimo mediacijoje elementų apibrėžimas neprisidės nei prie tikslo skatinti jos veiksmingumą, nei prie šalių įgalinimo sąžiningai dalyvauti mediacijoje. Net ir sąžiningą dalyvavimą apibrėžus abstraktesnėmis taisyklėmis, kaip „minimaliai prasmingą dalyvavimą“ arba tiesiog „dalyvavimą“, kai šalys trumpai išdėsto savo pozicijas, išklauso ir reaguoja į kitos šalies pozicijas¹⁵⁵, iš esmės kyla tos pačios sąžiningumo principo laikymosi nustatymo problemos. Sąvokos neaiškios ir dalyviams, ir teismams taikant sankcijas. Sąžiningo dalyvavimo apibrėžimai kelia terminologines problemas, užuot kovoję su šalių motyvacijos

¹⁴⁹ Nustačius sąžiningo dalyvavimo mediacijoje reikalavimą (taisyklę), galima sulaukti efekto, kai teismai bus užkraunami ieškiniais dėl nepatenkintų ginčo šalių skundų apie oponentų nesąžiningą elgesį mediacijoje, t.y. ginčai kils dėl pačios taisyklės. Tokiu atveju susidarytų paradoksali situacija, kuomet procesas, kuriuo siekiama sumažinti bylinėjimąsi teismuose ir palengvinti teisingumo vykdymą, sukurtų papildomą krūvį teismams.

¹⁵⁰ Kovach, *supra note*, 25: 603.

¹⁵¹ Weston, *supra note*, 26: 591-646.

¹⁵² Šis testas reiškia analizės metodą, kai sprendimai grindžiami visa turima informacija, o ne aiškiais taisyklėmis, t.y. dėmesys skiriamas visoms konkrečios bylos aplinkybėms, o ne kuriam nors vienam veiksmui. JAV visumos testai naudojami įvairiose teisės srityse.

¹⁵³ Sherman, *supra note*, 27: 14-16.

¹⁵⁴ Boettger, *supra note*, 28: 1-46.

¹⁵⁵ Edward F. Sherman, "Court-mandated alternative dispute resolution: what form of participation should be required", *SMU Law Review* 46, 5 (1993): 2096, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/smulr46&div=79&start_page=2079&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

dalyvauti privalomoje mediacijoje stoka. Kai mediacija žlunga dėl įtariamo nesąžiningumo, šalys vėl kreipiasi į teismą, kuris sprendžia, ar taikyti sankcijas. Kadangi sąžiningo dalyvavimo sąlygai suprasti bus naudojami teisiniai terminai ir teisinės procedūros, mediacija bus dar labiau institucionalizuota. Tokiu būdu iš esmės paneigiama jos esmė - pačioms ginčo šalims ieškoti galimų ginčo sprendimų, o mediacija tampa ne alternatyva teismui, bet dar viena priemone šalims bylinėtis. U. Boettger nuomone, reikia šalis ne bausti, o tiesiog skatinti dalyvauti mediacijoje sąžiningai. Toks skatinimas yra alternatyva, padedanti išvengti pavojų, susijusių su sąžiningo dalyvavimo reikalavimo nustatymu.

Nors ir pritartina, kad nėra galimybės apibrėžti visų įmanomų nesąžiningo elgesio variantų, ir galimai tokia praktika paskatintų „satelitinį“ bylinėjimąsi, diskutuoti apie tai, ką mediacijos sesijų metu laikyti nesąžiningu elgesiu, būtina. Elgesys gali pasireikšti tiek aktyviais, tiek pasyviais veiksmais. Pvz., šalis nebendradarbiauja, t.y. nesidalina informacija ar neatskleidžia savo intereso, nedalyvauja suplanuotuose susitikimuose, neišklauso arba nenagrinėja kitos šalies pateiktos informacijos ar išsakyto intereso. Arba, priešingai, teikia neteisingą informaciją, iškraipo faktus, klaidina ir manipuliuoja kita šalimi, siekiant palankesnio susitarimo sau. Pažymėtina, kad šalis mediacijoje suteiktomis teisėmis: bet kada pasitraukti iš proceso, naudotis advokatų pagalba, neatskleisti visos informacijos, teikti pasiūlymus, priimti juos, sutikti su galutiniu taikos susitarimo projektu ir pan., turi naudotis nepažeisdama šių subjektinių teisių realizavimo ribų, t.y. kito asmens teisių bei teisėto lūkesčio, spręsti kilusį ginčą mediacijos būdu, taip pat ir įstatymu saugomo intereso. Ir, svarbiausia, nepamiršti prisiimtos pareigos - sąžiningai dalyvauti bandant išspręsti ginčą, t.y. daryti tai, ką šalys viena kitos atžvilgiu įsipareigojo savo susitarime medijuoti. Kaip ir bet kokio įsipareigojimo ar pareigos turi būti laikomasi ir ji turi būti vykdoma sąžiningai. Pvz., pasitraukimas iš mediacijos galėtų būti vertinamas kaip nesąžiningas šalies elgesys, nes, kaip ir bet kuria kita teise, ja reikia naudotis apdairiai ir nepiktnaudžiaujant. Jeigu šalis sutinka dalyvauti mediacijoje, būtų nesąžininga pasitraukti iš proceso, kol nebuvo suteikta galimybė jam vystytis taip, kaip numatyta mediacijos susitarime. Ir, priešingai, negalima būtų laikyti šalies nesąžiningu elgesiu, jeigu ji iš proceso pasitraukia, nes netenkina kitos šalies požiūris, principinė pozicija, derybų keliu neįmanoma priartėti prie pageidaujamo rezultato ar pastebimas kitos šalies piktnaudžiavimas procesu ir pan. Kaip jau aptarta, bendrai kalbant apie sąžiningumo principą, labai svarbu, kad numatytų taisyklių būtų paisoma atsižvelgiant į „žaidimo“ tikslą ir idėją, o ne tik formaliai. Be to, svarbu, kad šalies veiksmai nebūtų priešingi mediacijos esmei. Apibendrinant, šalies nesąžiningu elgesiu mediacijoje galima laikyti šalies siekį sąmoningai sužlugdyti procesą arba šalies intenciją piktnaudžiauti procesu – siekti ne mediacijos tikslų, o ją išnaudoti savanaudiškiems tikslams.

Pažymėtina, kad ir CEPEJ atliktoje studijoje¹⁵⁶, kurioje pateikiami pasiūlymai teisėkūrai, rekomenduojama valstybėms narėms pateikti nebaigtinį nesąžiningo šalies elgesio mediacijoje sąrašą. Tokio elgesio pavyzdžiais nurodoma: rekomendacijos ar kvietimo išbandyti mediaciją atmetimas be pateisinamos priežasties, nedalyvavimas privalomoje mediacijoje ar informavimo sesijoje, kitų atvejų vertinimą paliekant teisėjo nuožiūrai, atsižvelgiant į konkrečius atvejus. Tad valstybės narės į savo nacionalinius įstatymus įtraukia sąrašus to, kas gali būti laikoma nesąžiningu elgesiu mediacijoje. Pvz., Airijos Respublikos Mediacijos akto 21 str. numatyti nesąžiningo elgesio variantai: (a) bet koks nepagrįstas proceso šalies atsisakymas ar nesugebėjimas apsvarstyti galimybės pasinaudoti mediacija arba (b) bet koks nepagrįstas proceso šalies atsisakymas arba nedalyvavimas mediacijos procedūroje¹⁵⁷, kai teismas ar viena iš proceso šalių pasiūlo kitai šaliai dalyvauti mediacijoje. Tokiu atveju teisėjui suteikiama teisė nukrypti nuo principo „pralaimėjęs moka“ bylinėjimosi išlaidų paskirstymo. Lenkijos CPK 183⁸(6) str.¹⁵⁸ - nesąžiningu elgesiu įvardijama – kuomet šalis be pagrindo nedalyvauja mediacijos informaciniame susirinkime arba teismo paskirtame uždarame posėdyje, kuris buvo paskirtas teisėjo, siekiant įvertinti taikaus ginčo sprendimo būdus. Panašią galimybę turi ir Vokietijos teismai. Nagrinėdamas ištuokos bylą, vadovaujantis įstatymo dėl procedūros šeimos bylose ir bylose nagrinėjamose ne ginčo teiseną 135 str.¹⁵⁹, teismas gali įpareigoti sutuoktinius atskirai ar kartu dalyvauti nemokamoje informacinėje mediacijos sesijoje arba kitokios formos neteisminio ginčų sprendimo procedūroje ir įpareigoti šalis pateikti tai patvirtinantį dokumentą. Ši teismo nutartis negali būti vykdoma priverstinai, tačiau, priimdamas sprendimą dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, teismas gali atsižvelgti į tokios nutarties nesilaikymą, nebent šalis pateikė pagrįstus argumentus, dėl ko nedalyvavo informacinėje mediacijos sesijoje (vadovaujantis minėto įstatymo 150 str. 4 d.)¹⁶⁰. Įdomu, kad CEPEJ studijoje kaip tokios rekomendacijos pavyzdys yra pateikiama Lietuvos CPK 93 str. 4 d. nuostata, kurioje nurodomi šie galimi nesąžiningo šalies elgesio variantai: 1. Neargumentuotai atsisakė pasinaudoti privaloma mediacija; 2. Prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai; 3. Nesąžiningai naudojosi mediacija; 4. Mediacijos metu reiškė nesąžiningus prašymus. Pirmieji du elgesio variantai nukreipti į šalies elgesį inicijuojant procesą, kai šalys atsisako be pateisinamos priežasties dalyvauti privalomoje mediacijoje arba bando ją inicijuoti nesąžiningai – nurodoma į

¹⁵⁶ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *supra note*, 124: 32.

¹⁵⁷ „Airijos Respublikos mediacijos aktas (The Republic of Ireland, Mediation Act, No. 27, 2017), ISB, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2017/act/27/section/21/enacted/en/html#sec21>.

¹⁵⁸ „Lenkijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 1964 Nr. 43 poz. 296), Seimo kanceliarija, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf>.

¹⁵⁹ „Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymas dėl procedūros šeimos bylose ir bylose nagrinėjamose ne ginčo teiseną (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG))“, Gesetze, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/index.html#BJNR258700008BJNE013500000>.

¹⁶⁰ *Ibid.*

šalies ketinimą naudotis mediacijos procesu nesąžiningai. Tad inicijavimo metu pageidaujamo elgesio variantai yra paklusti reikalavimui išbandyti mediaciją ir šį reikalavimą vykdyti sąžiningai, siekiant proceso tikslų. Paskutiniai du elgesio pavyzdžiai susiję su sąžiningu dalyvavimu mediacijoje. Frazė, „*šalis nesąžiningai naudojasi mediacija*“, gali būti suprantama kaip šalies siekis piktnaudžiauti procesu, siekti savanaudiškų interesų patenkinimo: susirinkti informaciją, vilkinti sprendimo priėmimą, laimėti laiko ar pan. Formuluoant, kuomet „*šalis mediacijos metu reiškė nesąžiningus prašymus*“, labiau susijusi su nepagrįstos pozicijos užėmimu mediacijoje, dėl ko apskirtai negali vystytis derybos ir procedūra pasmerkta žlugti. Diskutuotinas įstatymo leidėjo pasirinkimas numatyti vieną nesąžiningo elgesio elementą. Kyla klausimas, kodėl nebuvo pasirinkta formuluoant, pvz., „*teikė nepagrįstus pasiūlymus*“ ar „*teikė melagingą informaciją*“, ar pan. Manytina, kad šis sąrašo elementas yra neinformatyvus ir galėtų būti pakeistas, pvz., į „*veikė nesąžiningai, siekiant sužlugdyti mediacijos procesą*“ arba „*šalis mediacijos metu veikė nesąžiningai*“. Ši formuluoant apimtų ir nesąžiningus prašymus, ir nesąžiningus pasiūlymus, ir pozicijos neatskleidimą, ir pateikimą melagingos ar nepilnos informacijos, iš esmės viską, kas gali būti pagrindas procesui žlugti dėl šalies nesąžiningo elgesio. Kita vertus, tokios formuluoant platus vertinamasis pobūdis gali lemti nesėkmingą normos taikymą. Pažymėtina, kad įstatymo formuluoant nėra palikta ir teisė pačiam teismui spręsti apie nesąžiningo dalyvavimo atvejus, kaip tai numatyta minėtoje CEPEJ patvirtintoje studijoje. Mediatorių tarpe girdėti nuomonės, kad tokia įstatymo formuluoant yra nekonkreči, vertinamojo pobūdžio, tačiau visgi reikia pripažinti, kad įstatymas numato gaires, ką galima laikyti nesąžiningu elgesiu mediacijoje. Kažin, ar jos gali būti labiau konkretesnės ir aiškesnės, nes numatyti ir apibrėžti visų nesąžiningo elgesio variantų nėra įmanoma. Tad galima sutikti su U. Boettger nuomone, kad prasmingiau orientuotis ne į šalių baudimą, o į šalių skatinimą dalyvauti mediacijoje sąžiningai. Pažymėtina ir tai, kad nacionaliniuose įstatymuose yra įtvirtinta teismų teisė ir pareiga aiškinti įstatymus ir formuoti atitinkamą praktiką, tad įstatymo normos, kurių turinys nėra aiškus, turėtų būti aiškinamos būtent teismo, tokiu būdu formuojant ir tam tikrą praktiką.

Kita problema, jog net ir darant prielaidą, kad egzistuoja realus ir pripažintas sąžiningo elgesio mediacijoje sąrašas ar sąžiningo dalyvavimo apibrėžimas, teismai turėtų tirti, ar šalių elgesys atitinka šias nuostatas. Tam, kad tai padarytų, teismas turi žinoti, kas įvyko konkrečios mediacijos metu. Prasidėjus mediacijos sesijai, šalims garantuojamas visiškas konfidencialumas, kuris nesąžiningo šalies elgesio kontekste gali veikti kaip šydas, slepiant piktnaudžiavimą ir neteisėtus veiksmus¹⁶¹. Nemaža dalis autorių pastebi, kad mediacijoje iš esmės vyksta šalių derybos, kuriose šalys siekia susitarti dėl jiems svarbių klausimų. Todėl galime sutikti su M. Nesic,

¹⁶¹ Giuseppe Conte, „The Italian way of mediation“, *Yearbook on Arbitration and Mediation* 6 (2014): 192-193, <https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=arbitrationlawreview>.

L. Boulle¹⁶²nuomone, kurie šalies nesąžiningumo apraiškas mediacijoje apibūdina kaip riziką, kuri yra būdinga visoms deryboms. Panašios nuomonės yra ir J. Cooley¹⁶³, kuris teigia, kad tam tikros derybinės strategijos: nepilnos tiesos sakymas, tam tikrų faktų nuslėpimas ar klaidingos informacijos skleidimas - pasitaiko mediacijoje, nes šalys nori kuo palankesnių sprendimų sau. Tačiau, pažymėtina ir tai, kad kuomet užtikrinamas pačios mediacijos proceso sąžiningumas ir teisingumas - kai šalys abi laisva valia, rašytiniu išipareigojimu susitaria dėl mediacijos taikymo, kai jos turi realias galimybes pačios daryti įtaką procedūros eigai - neigiami procedūros konfidencialumo padariniai turėtų būti minimalūs¹⁶⁴.

Kitas mediacijos proceso aspektas, susijęs su sąžiningu šalies elgesiu procese, yra informacijos, gautos mediacijos metu, konfidencialumas. Moksliniuose straipsniuose galima rasti ir nuomonių, kad mediacijos proceso konfidencialumas nėra absoliutus, pvz., tokios nuomonės yra profesorė K. K. Kovach¹⁶⁵, kuri nurodo, kad, iškilus klausimui dėl sąžiningo dalyvavimo mediacijoje, teisėjo reikalavimu mediatorius turėtų pateikti informaciją. M. A. Weston nurodo, kad konfidencialumas galėtų būti pažeistas tik išimtinėmis aplinkybėmis, kai „ant kortos pastatytas stiprus viešasis interesas ir nėra kitų įrodymų šaltinių“¹⁶⁶. Be to, jos turėtų būti aiškiai numatytos įstatymu, kad mediacijos dalyviai iš anksto žinotų, jog gali būti atskleista informacija, susijusi su šalies nesąžiningumu, sukčiavimu ar netinkamu elgesiu mediacijoje.

Lietuvos Mediacijos įstatymas numato bendrą reikalavimą laikytis konfidencialumo, tuo tarpu CPK numatytos konkrečios procedūrinės ir su profesine atsakomybe susijusios garantijos, užtikrinančios konfidencialumo principo laikymąsi. Atitinkamai Civilinio proceso kodekse 177 str. 5 d. nurodoma, kad duomenys, gauti mediacijos metu, negali būti įrodymais civiliniame procese (išskyrus numatytas išimtis) ir CPK 189 str. 2 d. 5 p. nurodoma, kad mediatorius negali būti apklaustas kaip liudininkas dėl aplinkybių, atskleistų mediacijos metu. Mediacijos įstatymo 17 str. numatytos tik kelios išimtys, kada proceso konfidencialumas gali būti ribojamas. Tokios išimtys paprastai numatomos ir kitose Europos sąjungos valstybėse narėse (pvz., Airijoje, Serbijoje¹⁶⁷). Tai informacija, kurią pačios šalys, naudodamosi savo laisvu apsisprendimu, abipusiai susitarė nelaikyti konfidencialia, ir, kurią reikia atskleisti, siekiant patvirtinti ar įvykdyti mediacijos metu sudarytą taikos sutartį bei kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui. Įstatymo formuluotė „*informacijai, kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui*“, kelia neaiškumų. Suprantat įstatymo nuostatą plačiaja prasme, tai galėtų apimti bet kokią šalies nesąžiningumą mediacijoje, nes iš esmės visuomenė yra suinteresuota, kad procese šalys elgtųsi

¹⁶² Boulle, *supra note*, 11.

¹⁶³ Cooley, *supra note*, 30.

¹⁶⁴ Kaminskienė, *supra note*, 15: 200-201.

¹⁶⁵ Kovach, *supra note*, 25: 602.

¹⁶⁶ Weston, *supra note*, 26: 642.

¹⁶⁷ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *supra note*, 124: 25-26.

sąžiningai, kas, be kita ko, suponuotų ir atitinkamai sąžiningą ir teisingą mediacijos rezultatą. Tačiau taip aiškinant būtų apskritai paneigiamas konfidencialumo principas, be to, ir pati mediacijos esmė, nes sąžiningumo terminas dėl savo vertinamojo pobūdžio gali būti skirtingai suprantamas pačių šalių, ir tuomet, tikėtina, turėtume atvirą teismo posėdį, kuriame šalys aiškintųsi, kas ir kaip mediacijoje buvo nesąžininga. Tai jau būtų ne alternatyvus teismui ginčo sprendimo būdas ir mediacija prarastų esminį savo išskirtinumą ir patrauklumą. Todėl aptariama įstatymo formuluotė turėtų būti suprantama siaurai - taip, kaip ji įstatyme išskirtuose skliaustuose ir yra paaiškinama: „kai reikia *užtikrinti vaiko interesus* arba užkirsti kelią *žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui*“. Šią riziką įvertinti ir informuoti kompetentingas institucijas yra mediatoriaus pareiga.

Analogiški konfidencialumo ribojimai yra numatyti ir Mediacijos direktyvos 7 str. 1 d. Nors minėto straipsnio 2 d. nurodyta galimybė valstybėms narėms imtis ir griežtesnių priemonių procedūros konfidencialumui apsaugoti, Lietuvos įstatymų leidėjas papildomų ribojimų nenumatė. Tačiau buvo siūlymų papildyti išimčių sąrašą¹⁶⁸. Manytina, kad tokia išimtis galėtų būti mediatoriams suteikta teisė mediacijos užbaigimo pažymoje atskleisti informaciją apie lemiamą nesąžiningos šalies elgesį procedūrai prasidėti ar dėl to, kad ją reikėjo nutraukti, pvz., šalis vengė atvykti į mediacijos sesijas ar pan. Tai padėtų teisėjui vertinti šalių procesinį elgesį ir galimai prisidėtų prie efektyvesnio sankcijų nesąžiningai šaliai taikymo. Nors galimybę mediacijos užbaigimo pažymoje palikti įrašą apie šalių procesinį elgesį mediacijos metu mediatoriai teoriškai turi ir dabar, tačiau mediatoriai ja nesinaudoja, nes vengia pažeisti konfidencialumo taisyklę. Šiuo metu galiojantis konfidencialumo ir mediatorių profesinės atsakomybės reglamentavimas neturi jokių aiškių nuorodų, kiek tokios informacijos mediatorius gali atskleisti, tad teisės aktuose numaćius pastarąją galimybę, tikėtina mediatoriai tokia teise pasinaudotų dažniau.

Tad aptarto mediacijos konfidencialumo kontekste galima daryti išvadą, kad šalims numatoma tik moralinė pareiga elgtis procese sąžiningai, kadangi jokios teisinės pasekmės dėl nesąžiningo elgesio joms negali būti pritaikomos, kadangi konfidencialumo principas neleidžia teismui nesąžiningo elgesio nustatyti bei jo vertinti, be to, sąžiningai šaliai jį sunku įrodinėti. Nesąžiningo šalies elgesio pasekmė galėtų būti tik mediacijos proceso nutraukimas, inicijuotas kitos proceso šalies arba mediatoriaus. Tad lieka kliautis mediatoriaus gebėjimais ir aukšta kvalifikacija, pastebint ir užkardant šalies nesąžiningumo apraiškas mediacijoje.

Dėl mediacijos proceso konfidencialaus pobūdžio egzistuoja negausi praktika, kuomet teismai naudojami jiems suteikta diskrecija paskirstant bylinėjimosi išlaidas ar taikant kitas numatytas sankcijas už nesąžiningą elgesį mediacijoje. Teismas tokias bylas gali nagrinėti tik tuo

¹⁶⁸ Kaminskienė, *supra* note, 15: 207.

atveju, jeigu abi šalys atsisako konfidencialumo apsaugos. Išsamesnė teismų praktika formuojasi valstybėse, kuriose mediacijos procedūra naudojama ilgiau. Paminėtina JK byla - Malmesbury ir Others prieš Strutt ir Parker (A Partnership)¹⁶⁹, kuomet teismas sprendė, kokią reikšmę bylinėjimosi išlaidoms turi faktas, kad ieškovas užėmė visiškai nepagrįstą poziciją mediacijos procedūroje. Ši pozicija buvo grindžiama tuo, kad ieškovas nepagrįstai tikėjo laimėsiantis bylą, todėl teikė netikroviškus pasiūlymus mediacijoje. Teismas sprendė, kad šaliai pateikus pasiūlymus, kurie geriau atspindėtų jos tikruosius interesus, mediacija galėjo būti sėkminga. Kadangi ieškovo pozicija buvo nepagrįsta, teismas nusprendė 20 proc. sumažinti šiai šaliai teismo procese atlygintinas bylinėjimosi išlaidas. Teismas rėmėsi CPR 44 str., kuriame numatytos pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės. 44.2 str. numato teismo diskreciją skirstyti bylinėjimosi išlaidas, ne tik pagal klasikinę taisyklę „pralaimėjusi šalis moka“, bet ir atsižvelgiant į bylos šalių elgesį, dėl kurio susidarė bylinėjimosi išlaidos¹⁷⁰. Šalių elgesys, kurį vertina teismas: šalies elgesys prieš procesą ir jo metu, ypač atsižvelgiama į tai, kiek šalys laikėsi praktinių nurodymų prieš pareiškiant ieškinį¹⁷¹; ar šalis *pagrįstai* kėlė, siekė ar ginčijo tam tikrą klausimą teisme; į tai, *kaip* šalis siekė ar gynė savo poziciją arba konkretų kaltinimą ar klausimą; ar ieškovas, kurio ieškinys visiškai ar iš dalies buvo tenkintas, *nepervertino* savo reikalavimo (CPR 44.2(5) str.). Tačiau pažymėtina, kad šiuo atveju abi šalys atsisakė mediacijos konfidencialumo, todėl teisėjas galėjo nagrinėti atitinkamus įrodymus. Jeigu tokio atsisakymo nėra, gali būti labai sunku arba, veikiausiai, neįmanoma įrodyti nesąžiningą šalies elgesį mediacijoje. Pažymėtina, kad, nagrinėjant šią bylą, buvo remtasi ir kita svarbia Anglijos teisei byla¹⁷² dėl nesąžiningo šalies elgesio, kuris pasireiškė nepagrįstu atsisakymu dalyvauti mediacijoje. Šioje byloje teismas padarė išvadą, kad, kai šalis mediacijos procese užima nepagrįstą poziciją, tai iš esmės yra tas pats, kuomet šalis nepagrįstai atsisako medijuoti. Savo pasekmėmis šis šalių elgesys niekuo nesiskiria.

¹⁶⁹ „Airijos ir Velso Aukščiausiojo teismo 2008 m. kovo 18 d. sprendimas byloje Nr. HQ5X03299 Malmesbury ir Ors prieš Strutt ir Parker (a partnership)“, British and Irish Legal Information Institute, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2008/424.html>.

¹⁷⁰ „Jungtinės Karalystės civilinio proceso taisyklės (Civil Procedure Rules - Part 44 - General rules about costs), The National Archives, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part-44-general-rules-about-costs#rule44.3>.

¹⁷¹ „Jungtinės Karalystės Civilinio proceso taisyklių praktiniai elgesio nurodymai ir protokolai (CPR - Pre-Action Protocols: Practice direction – pre-action conduct and protocols)“, The National Archives, žiūrėta 2023 m. kovo 19 d., https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/pd_pre-action_conduct. Jame paaiškinama kaip elgtis ir kokių veiksmų iš šalies teismas tikisi prieš pradėdamas bylinėtis. Tai apima keitimąsi dokumentais ir alternatyvių ginčų sprendimo būdų (įskaitant mediaciją) apsvaistymą, t.y. siekiama, kad teisminis bylinėjimasis būtų kraštutinė priemonė bei išvengti išlaidų, kurios su teismo procesu neišvengiamai susijusios.

¹⁷² „Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 11 d. sprendimas bylose Nr. B3/2003/1458 ir B3/2003/1582, Halsey prieš Milton Keynes General NHS Trust bei Steel prieš Joy ir kt.“, British and Irish Legal Information Institute, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., [https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/576.html&query=\(B3/2003/1458\)+AND+\(B3/2003/1582\)](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/576.html&query=(B3/2003/1458)+AND+(B3/2003/1582)). Bylos pagrindu susiformavo Anglijos teismų praktika ir taisyklės, kas turi būti nustatinėjama, siekiant įrodyti nesąžiningą šalies atsisakymą medijuoti, o teismui pagrindai nukrypti nuo įprastų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių.

Todėl jos elgesys vertinamas taip pat, kaip ir šalies, kuri nesąžiningai atsisakė pasinaudoti mediacija.

Apibendrinant šalies sąžiningą dalyvavimą mediacijoje, nepriklausomai nuo jos rūšies, procedūra gali būti išnaudojama neteisėtiems tikslams: siekiant surinkti informaciją apie oponentą, sužinoti jo stipriąsias ar silpnąsias puses arba apgaulingai iškraipyti faktus, kad šalis būtų paskatinta sudaryti susitarimą, kurio ji kitomis aplinkybėmis nebūtų sudariusi ir pan. Be to, šalys mediacijoje apskritai gali elgtis nesilaikydamos pagrindinių proceso taisyklių: nebendradarbiauti, negerbti viena kitos, neatskleisti savo pozicijos ir neišklausti kitos šalies, neteikti pasiūlymų ir neatsakyti į kitos šalies pateiktus ir panašiai, kas iš esmės sabotuotų bet kokią proceso produktyvumą. Tokiu būdu užkertamas kelias pasiekti mediacijos tikslus. Ir nors ne visada gali atsirasti teisinės tokio nesąžiningo elgesio pasekmės dėl proceso konfidencialumo reikalavimo arba dėl to, kad nėra padaroma reali žala (nuostolis), tačiau atsiranda kitokios ne mažiau reikšmingos pasekmės - mediacija neįvyksta, todėl tiek sąžiningai, tiek nesąžiningai pasielgusi šalis praranda galimybę ginčą išspręsti neteisiminiu būdu. Sąžiningo elgesio standartas šaliai, kuri sutiko dalyvauti mediacijoje, turėtų būti suprantamas kaip protingos ir tikslingos pastangos ieškoti būdų, kaip geriausiai išspręsti teisinį ginčą arba priartėti prie jo išsprendimo, pvz., išsigryninti pozicijas, surasti sutarimo taškų ir pan. Elgesys, priešingas mediacijos proceso tikslui ir prasmei, turėtų būti vertinamas kaip nesąžiningas šalies elgesys.

2.3. Šalies nesąžiningumo prielaidos ir išraiškos mediacijos užbaigimo etape

Mediacijos įstatymo 19 str. nurodomi mediacijos pabaigos variantai¹⁷³, kuriuos apibendrinus - mediacija baigiasi arba išreikšta šalių valia neįsitraukti/pasitraukti į/iš proceso ar sudaryti taikos sutartį, arba mediatoriaus iniciatyva nutraukti procesą. Iš esmės panašūs pabaigos momentai numatyti ir Teisminės mediacijos taisyklėse, tik papildomai atsižvelgiant į teismo proceso specifiką - 31.3 str. numatoma – „pasibaigus teismo nutartyje nustatytam teisminės mediacijos terminui“¹⁷⁴. Valstybės užtikrinamos neteisminės mediacijos atveju mediacija baigiasi

¹⁷³ „1) ginčo šalies rašytinio pareiškimo dėl nesutikimo spręsti civilinį ginčą mediacijos būdu gavimo diena. Jeigu ginčo šalys nebuvo sudariusios susitarimo dėl mediacijos ir viena ginčo šalis pateikė kitai ginčo šaliai šio įstatymo 18 straipsnio 2 dalyje nurodytą pasiūlymą, laikoma, kad mediacija yra baigta anksčiausiai iš šių momentų: pasiūlymą gavusios ginčo šalies rašytinio pareiškimo dėl nesutikimo spręsti civilinį ginčą mediacijos būdu gavimo dieną arba praėjus penkiolikai darbo dienų nuo to pasiūlymo išsiuntimo dienos, jeigu kita ginčo šalis per šį terminą raštu nepareiškė sutikimo civilinį ginčą spręsti mediacijos būdu; 2) mediatoriaus rašytinio pareiškimo dėl mediacijos pabaigos pateikimo visoms ginčo šalims diena; 3) ginčo šalies rašytinio pareiškimo dėl pasitraukimo iš mediacijos pateikimo mediatoriui ir kitai ginčo šaliai diena; 4) visų ginčo šalių rašytinio pareiškimo dėl mediacijos pabaigos pateikimo mediatoriui diena; 5) ginčo šalių taikos sutarties sudarymo diena.“

¹⁷⁴ „Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“, *supra note*, 88.

pasibaigus jai skirtam 4 valandų laikui bei ginčo šalims nesikreipus į mediatorių per nurodytą terminą arba paaiškėjus, kad neturi teisės gauti antrinės teisinės pagalbos¹⁷⁵.

Pagrindinis mediacijos tikslas yra taikus ginčo išsprendimas. Todėl natūralu, kad idealiau atveju, kai šalims pavyksta surasti ginčo sprendinį, mediacija baigiama taikos sutarties pasirašymu. Tačiau mediacija, priklausomai nuo to, iš kokių teisinių santykių kyla ginčas, gali turėti specifinius tikslus. Šeimos bylose mediacijos tikslas gali būti ne tik taikos sutarties dėl kilusio ginčo sudarymas, bet ir santykių atstatymas¹⁷⁶, pagalba šaliai susitaikyti su statuso pasikeitimais, kurie neišvengiamai yra susiję su skyrybomis, bei kiti klausimai, kuriuos proceso pagalba reikia išspręsti. Tad net jeigu pagrindinio mediacijos tikslo nepavyksta pasiekti, bet atstatomas jos dalyvių ryšys, šalys proceso pagalba išsigrynina savo poreikius, pakeičia požiūrį į konfliktinę situaciją bei vienas į kitą, galima teigti, kad mediacijos tikslas taip pat pasiektas. Tačiau šalys iš mediacijos išeina ne tik su pakitusiu požiūriu, bet ir su dalimi informacijos, kurią jos gavo konfidencialios procedūros metu. Be to, procesas gali nutrūkti ir dėl to, kad ginčo šalims apskritai nepavyko net priartėti prie mediacijos tikslo, proceso metu šalys gali dar labiau susipriešinti ir arčiau kovoti. Tad ir mediacijos pabaigos etape yra rizika šalių nesąžiningam elgesiui reikštis. Pvz., gali kilti pavojus, kad šalis tęs ginčo nagrinėjimą teisme ir naudosis mediacijos metu gautą informaciją savo pozicijai apginti. Įstatymas dėl tokio galimo nesąžiningo šalies elgesio yra numatęs saugiklius, t.y. jau aptartą konfidencialumo principą. Panašūs reikalavimai, tik detaliau apibrėžiant pačios konfidencialios informacijos turinį, yra nustatyti Kroatijos Respublikos mediacijos akte¹⁷⁷. Tai reiškia, kad visoms proceso šalims konfidencialumo įsipareigojimai galioja ir jam pasibaigus. Minėtas konfidencialumo „šydas“ turi tęstis ir pasibaigus mediacijai, nesvarbu, ar susitarimas pasiektas, ar ne. Paminėtina, kad konfidencialumo įsipareigojimus šalys papildomai prisiima ir pasirašydamos susitarimą medijuoti¹⁷⁸, kuriame gali būti aptarti ir šio pažeidimo padariniai, t.y. įsipareigojimas atlyginti dėl tokio elgesio šalies patirtus nuostolius. Tad konfidencialumo reikalavimas yra numatytas ne tik įstatymu, bet išlaikyti konfidencialumą šalys papildomai įsipareigoja ir tarpusavio sutartimi. Tačiau, jeigu šalis, atskleidusi konfidencialią

¹⁷⁵ „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. sausio 21 d. įsakymu Nr. 1R-32 „Dėl Sprendimo vykdyti valstybės užtikrinamą neteisminę mediaciją formos patvirtinimo“ patvirtinta Sprendimo vykdyti valstybės užtikrinamą neteisminę mediaciją forma“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/26a05db21db911e9bd28d9a28a9e9ad9?positionInSearchResults=0&searchMod elUUID=d87d1f9f-ace1-43f1-ac76-8add998f7fe1>.

¹⁷⁶ „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtos koncepcijos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5bef92bd32ec99a1?jfwid=pd6eq2kwp>.

¹⁷⁷ „Kroatijos Respublikos mediacijos įstatymas (Zakon o mirenju, NN 18/2011)“, 15 str., Narodne Novine, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_18_310.html. Nurodoma, kad tokia informacija yra: faktas, kad šalis pasiūlė mediaciją arba su ja sutiko; šalių pareiškimai apie faktus ar pasiūlymai, pateikti mediacijos metu; šalies pateikti reikalavimai ar pripažinti faktai, jei tai nėra taikos sutarties dalis; dokumentai, parengti tik mediacijos procedūros tikslais, jei tai nėra būtina taikos sutarčiai įgyvendinti ar vykdyti; šalių noras priimti mediacijos metu pateiktus pasiūlymus; kiti mediacijos procedūros metu pateikti pasiūlymai.

¹⁷⁸ Darbo autorė siūlo mediacijos susitarimus pasirašyti nepriklausomai nuo mediacijos rūšies.

informaciją, nepasižymėtų geranoriškumu, kitai šaliai tektų įrodinėti patirtą žalą teisme, o tai, atsižvelgiant į proceso konfidencialumą, padaryti būtų sudėtinga. Ypač, jeigu ginčo nepavykus išspręsti mediacijos būdu ir nesąžiningai šaliai pasinaudojus joje gauta informacija, kita ginčo šalis būtų teisme pralaimėtų. Kaip atkreipė dėmesį N. Kaminskienė, tokiu atveju „neįmanoma įvertinti pralaimėjusios šalies nuostolių ir priversti nesąžiningą šalį juos atlyginti“¹⁷⁹. Tačiau įstatymas numato kitus saugiklius, kaip jau minėta, CPK 177 str. 5 d. nurodoma, kad „duomenys, gauti mediacijos metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus LR mediacijos įstatyme nustatytus atvejus“. Tad teisėjas tokios informacijos turėtų nevertinti. Pažymėtina, kad ir čia gali kilti sunkumų, nes sąžiningai šaliai tektų įrodinėti, jog ši informacija buvo atskleista būtent mediacijos metu. Kadangi ne visa mediacijoje naudota informacija yra konfidenciali, o tik ta, kuri šioje procedūroje buvo atskleista, nesąžininga šalis galėtų įrodinėti, kad tokia informacija jai buvo žinoma iki mediacijos.

Taikos sutarties pasirašymas reiškia, kad šalys išsprendė savo ginčą. CK 6.983 str. 1 d. numatyta, kad „taikos sutartimi šalys tarpusavio nuolaidomis išsprendžia kilusį teisminį ginčą, užkerta kelią kilti teisminiam ginčui ateityje, išsprendžia teismo sprendimo įvykdymo klausimą arba kitus ginčytinus klausimus“. Iš šios įstatymo formuluotės išplaukia, kad taikos sutartis – tai šalių susitarimas, kuriuo jos nustato abipusiškai priimtinas jų ginčo sprendimo sąlygas¹⁸⁰. Tikėtina, toks mediacijos proceso pabaigos etapas yra užbaigiamas ir nesąžiningo šalies elgesio aspektu. Kadangi nebelieka ginčo tarp šalių ir ginčo procesas nebėra tęsiamas. Tačiau pati taikos sutartis, kaip jau buvo aptarta kalbant apie mediacijos sesiją, gali būti pasiekta manipuliuojant turima informacija, neatskleidžiant visos tiesos, dėl to kita šalis gali būti suklaidinta ir ta klaida gali būti atskleista po sutarties pasirašymo arba, jeigu taikos sutartis yra tvirtinama teisme, pastarajam tvirtinant sutartį. Tokiu atveju gali kilti dvejopos pasekmės - teismas netvirtins taikos sutarties¹⁸¹ arba teismo patvirtintą sutartį sąžiningai šaliai reikės ginčyti teisme. Dėl nesąžiningo šalies elgesio susiklosto pasekmės, kad visas mediacijos procesas, jam skirtas laikas ir lėšos buvo veltui. Kita šalis galėtų kreiptis į teismą dėl nuostolių priteisimo, teikiant ieškinį teismui, tačiau, tikėtina, susidurtų su konfidencialumo uždanga, ir, jeigu nėra akivaizdžių šalies nesąžiningumo įrodymų, sąžiningos šalies teisės gali likti ir neapgintos. Šaliai, norinčiai ginčyti taikos sutartį, reikėtų

¹⁷⁹ Natalija Kaminskienė, *supra note*, 15: 203.

¹⁸⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354/2008“, Infolex, <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/88087>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2010“, Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/153403>.

¹⁸¹ Pagal CPK 42 str. 2 d. teismas netvirtina šalių taikos sutarties, jeigu ji prieštarauja imperatyviosioms įstatymų nuostatoms ar viešajam interesui.

kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą byloje, kurioje ginčijama taikos sutartis buvo patvirtinta, bei įrodyti bent vieną iš CPK 366 str. nurodytų pagrindų procesui atnaujinti¹⁸².

Nesąžininga šalis gali nesilaikyti pasiektos taikos sutarties, tuomet taip pat gali kilti dvejopos pasekmės, priklausomai nuo to, ar taikos sutartis patvirtinta teisme, ar ne.

Taikos sutartis, pasiekta neteisminės mediacijos būdu, šalių prašymu gali būti tvirtinama Lietuvos teismuose, vadovaujantis CPK XXXIX skyriuje nustatyta supaprastinto proceso tvarka. Taikos sutartis turi atitikti šiuos kriterijus: dėl sutarties teismo patvirtinimo sutampa abiejų jos šalių valia; sutartis neprieštarauja imperatyviosioms įstatymo nuostatoms bei viešajai tvarkai ir gerai moralei (CK 1.80 str. ir 1.81 str.); nėra kitų sandorio negaliojimo pagrindų, taip pat kitų aplinkybių, dėl kurių pateikta taikos sutartis negali būti tvirtinama (CK 1.91 str., 1.93). Kaip jau aptarta anksčiau, kalbant apie bendrą sąžiningumo principą mediacijoje, proceso laisvumas ir neformalumas nereiškia, kad šalys gali susitarti dėl visko ir bet kaip. Šalių pasiektas ginčo sprendimas turi atitikti šalių valią, t.y. tai, kas teisinga ir sąžininga joms, bet taip pat neturi prieštarauti imperatyvioms teisės normoms, viešajai tvarkai, negali pažeisti kitų šalių interesų. Teisminės mediacijos metu pasiekta taikos sutartis tvirtinama CPK 140 str. 3 d. nustatyta tvarka, ją tvirtina civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas.

Tik teisme patvirtinta sutartis įgyja *res judicata* galią, t.y. tampa priverstinai vykdytinu dokumentu ir vykdoma CPK nustatyta tvarka (CPK 584 str. 1 d. 4 p.). Tad jeigu nesąžininga šalis nevykdo pasirašytos taikos sutarties, sąžininga šalis galėtų kreiptis į teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo. Teismui išdavus vykdomąjį raštą yra galimybė jį pateikti antstoliui, kad šis pradėtų priverstinio išieškojimo procedūrą. Tokiu būdu nesąžininga šalis įpareigojama laikytis pasirašytoje taikos sutartyje numatytų sąlygų, o kita šalis turi prievolės įvykdymo užtikrinimą.

Teismo nepatvirtinta sutartis tokios galios neturi, tai reiškia, kad šalis dėl sutarties nevykdymo gali kreiptis į teismą su ieškiniu bendra tvarka dėl taikos sutarties galiojimo ir ginčyti šia sutartimi nustatytus teisinius santykius (CPK 279 str. 4 d.). Pažymėtina, kad net ir nepatvirtinta taikos sutartis, kuri buvo sudaryta teisėtai ir kuri galioja, kaip ir bet kuri kita civilinė teisinė sutartis, turi šalims įstatymo galią (CK 6.189 str. 1 d.), todėl turi būti vykdoma ir gali sukelti tam tikrus teisinius padarinius. Šalis įgyja teisę kreiptis į teismą dėl sutarties nevykdymo ir reikalauti nuostolių atlyginimo bei netesybų sumokėjimo. CK 6.200 str. nurodomi sutarties vykdymo principai: 1) sutartis turi būti vykdoma sąžiningai, t. y. kiekviena šalis kitos atžvilgiu privalo elgtis sąžiningai; 2) kiekviena šalis, vykdydama sutartį, privalo bendradarbiauti ir kooperuotis su kita šalimi; 3) sutartis turi būti vykdoma kuo ekonomiškiau kitai šaliai būdu, t. y. siekiama, kad sąnaudų, kurių reikia vykdyti sutartį (prisiimtus įsipareigojimus) būtų kuo mažesnės; 4) sutarčiai

¹⁸² „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-658-516/2018“, Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infolex-lt.skaitykle.mruni.eu/tp/1674407>.

vykdyti šalis privalo imtis tokių veiksmų ir dėti tokias pastangas, kokių būtų ėmęsis tokiomis pat aplinkybėmis protingas (*bonus pater familias*) asmuo.

Apibendrinus, šalies nesąžiningas elgesys mediacijos sesijų metu suponuoja nesąžiningą rezultatą, dėl kurio kyla teisinės pasekmės ir kartais net pradedamas teisminis procesas tokioms pasekmėms anuliuoti arba kompensuoti. Nesąžiningas elgesys iš esmės lemia mediacijos proceso pabaigą ir ginčo sprendimo perdavimą teismui.

3. TEISINĖS PRIEMONĖS, GALINČIOS UŽKIRSTI KELIĄ ŠALIŲ NESĄŽININGAM ELGESIUI MEDIACIJOJE

Aptarus nesąžiningumo sampratą, galimas nesąžiningo elgesio prielaidas bei apraiškas mediacijoje, reikalinga paanalizuoti teisinės priemonės, kurios galėtų paskatinti sąžiningą elgesį arba užkardyti šalių nesąžiningumą mediacijoje. Kalbant apie sąžiningumo principo sąvoką, buvo detalizuota, kad kiekviena subjekcinė teisė yra neatsiejamai susijusi su pareiga, t.y. subjektai veikia teisių ir pareigų vienovėje. Tad atsispiriant nuo Lietuvos teisės teoretikų suformuluotų teorijos pagrindų, atsakomybė yra tvirtai susieta su pareigomis. A. Vaišvila nurodo, kad „teisinė atsakomybė – tai teisinis įsipareigojimas teisės subjektams garantuoti naudojimąsi savo teisėmis atitinkamų pareigų vykdymu nurodant, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu“¹⁸³. A. Vaišvilos suformuluotas teisinės atsakomybės aiškinimas, paremtas subjektyvių teisių ir pareigų vienovės principu, kuris veikia kaip įrankis apsaugant asmens teises per šio principo teikiamą naudą santykio dalyviams. Šitaip suprantama teisinė atsakomybė formuoja asmens įsitikinimą, kad jis vykdo pareigas ne dėl to, kad tokio elgesio iš jo reikalauja įstatymas, o todėl, kad pareigų vykdymu jis užtikrina savo teises. Taip įgyvendinamas demokratijos principas, kad valstybė įsikiša į piliečių tarpusavio santykius tik ten, kur patys piliečiai negali teisėtomis priemonėmis išspręsti savo problemų – nepajėgia vykdyti vienas kitam pareigų, nedalyvaujant valstybės institucijoms. Atsižvelgiant į tai, teisinė atsakomybė gali būti skirstoma į pozityviąją ir negatyviąją. „Pozityvioji teisinė atsakomybė – tai asmens suvokimas, kad naudodamasis subjekcinėmis teisėmis jis privalo vykdyti atitinkamas pareigas ir savanoriškai atlyginti žalą, jei ši bus padaryta, kito asmens teisėms“¹⁸⁴. Jeigu tokio suvokimo nėra, asmuo nenori savo laisvu apsisprendimu vykdyti jo teises legalizuojančių pareigų, tuomet pozityvioji teisinė atsakomybė pereina į negatyviąją, susijusią su sankcija ir jos prievartiniu taikymu, kurį užtikrina valstybė¹⁸⁵. Remiantis išskirtomis teisinės atsakomybės rūšimis, toliau darbe bus detaliau analizuojamos pasekmės už nesąžiningą elgesį mediacijoje bei sąžiningo elgesio skatinimo priemonės.

3.1. Pozityviosios teisinės priemonės, skatinančios sąžiningą šalių elgesį mediacijoje

Vienas iš būdų užkirsti kelią šalių nesąžiningam elgesiui mediacijoje yra numatyti tam tikras teisinės paskatas. Teisinės paskatos dažniausiai keičia teisės normų adresatų teisių ir pareigų pusiausvyrą, darant išimtis iš bendrų taisyklių tam tikros kategorijos asmenims. Paskatomis yra

¹⁸³ Vaišvila, *supra note*, 48: 350.

¹⁸⁴ *Ibid.*, 353.

¹⁸⁵ *Ibid.*, 356.

siekama, kad teisingas bei sąžiningas elgesys šaliai apsimokėtų, t.y. ji rinktųsi sąžiningą elgesio modelį tam, kad gautų tam tikros naudos¹⁸⁶.

Pirmiausia šalies sąžiningumą mediacijoje užtikrinančios priemonės turėtų būti nukreiptos į šalių apsisprendimą pačioms rinktis šį ginčo sprendimo būdą. Turi būti ieškoma kelių, kaip šalis motyvuoti ir paskatinti ginčą spręsti mediacijos pagalba. Tai galėtų būti išsamus šalies informavimas apie mediacijos procesą, informacija turėtų būti kokybiška, teikiama profesionalų ar apmokyto personalo, lengvai prieinama ir ypač tuomet, kuomet ji yra šaliai aktuali, pvz., kreipiantis į teismą, advokatą ar VGTPT dėl kilusio teisinio ginčo. Vykdam mediaciją svarbų vaidmenį atlieka mediatoriai, kurie vadovauja procesui ir turi pareigą pastebėti šalies nesąžiningumą, būti įgalūs tam tikrų metodų pagalba paskatinti šalis bendradarbiauti bei elgtis konstruktyviai, todėl būtina užtikrinti nenutrūkstamą kvalifikacijos tobulinimą ir mokymus mediatoriams. Savanoriškumas gali būti užtikrinamas ne tik žiniomis grįstu šalies apsisprendimu, bet ir šalies siekiu pasinaudoti tam tikra privilegija, pvz., žyminio mokesčio lengvata. Visų galimų priemonių tikslas turėtų būti nukreiptas į tai, kad šalis pati norėtų spręsti ginčą mediacijos būdu. Tik tuomet tikėtinos ir didesnės pastangos mediacijos sesijos metu sąžiningai spręsti kilusį ginčą. Tad tik skatinant šalių sąžiningą elgesį mediacijoje galima pasiekti geriausių tikslų ir tuo pačiu prisidėti prie jos plėtros ir populiarinimo. Tarptautiniu lygmeniu analizuojama, rengiamos rekomendacijos, kaip užtikrinti efektyvesnę naudojimąsi mediacija, pvz., CEPEJ parengtas „Europos mediacijos teisės aktų rengimo vadovas“¹⁸⁷. Valstybės narės, ne išimtis ir Lietuva¹⁸⁸, jas įgyvendina ir savo teisinėje sistemoje. Manytina, kad šios mediaciją skatinančios priemonės iš dalies sutampa ir su sąžiningo elgesio skatinimo priemonėmis, nes negalima tikėtis veiksmingos ir efektyvios mediacijos procedūros be sąžiningo šalies dalyvavimo joje, todėl preziumuotina, kad mediaciją skatinančios priemonės yra nukreiptos ir į šalių sąžiningo elgesio skatinimą mediacijoje.

Viena iš priemonių paskatinti šalies sąžiningą elgesį, kaip minėta, galėtų būti informacijos apie mediaciją prieinamumas. Būtina atkreipti dėmesį, kad informacija turi būti platinama ne tik plačiai visuomenės daliai, naudojant, pvz., reklamines kampanijas ar dalinant skrajutes tam tikrose įstaigose. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad informacija apie mediaciją gali būti aktuali tik tuomet, kai šalys yra konflikte ir turi poreikį ją spręsti, turėtų būti numatyta pareiga teisininkams, šalies advokatams bei teismams informuoti šalis apie tokią galimybę. Reikalavimas advokatui informuoti klientą apie mediaciją yra numatytas ir Airijos Respublikos Mediacijos

¹⁸⁶ Giedrė Lastauskienė, „Požiūrio į teisinę atsakomybę paieška“, *Jurisprudencija* 19, 11 (2001): 164, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3748>.

¹⁸⁷ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *supra note*, 124.

¹⁸⁸ „2022 m. ES teisingumo švieslentė (The 2022 EU Justice Scoreboard)“, *Europos Komisija*, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/eu_justice_scoreboard_2022.pdf. Pažymėtina, kad Lietuvos pažanga skatinant mediacijos naudojimą vertinama itin teigiamai, 2022 m. Lietuva buvo pirma tarp ES valstybių narių.

įstatyme¹⁸⁹, kuriame numatoma, jog teikiant teismui ieškinį turi būti pateiktas ir įrodymas, kad advokatas įvykdė savo pareigą, jeigu tokio nėra, teismas atideda bylos nagrinėjimą, kol bus pateiktas atitinkamas įrodymas. Italijos nacionalinėje teisinėje sistemoje¹⁹⁰ yra numatyta, kad advokatai turi pareigą raštu ir pasirašytinai supažindinti savo klientus su galimybe, o privalomos mediacijos atveju su pareiga, pasinaudoti mediacija, informuoti apie taikomas įstatymo lengvatas ir teisinės pasekmes. Toks dokumentas turi būti pridedamas prie ieškinio. Jeigu dokumentas nėra pridedamas, teismas informuoja šalis apie mediacijos taikymo galimybę, o esant privalomos mediacijos atvejui sustabdo bylą ir nukreipia šalis į mediacijos informacines sesijas. Panašus reglamentavimas yra ir Lietuvoje, CPK 135 str. numatyti reikalavimai ieškinio turiniui, straipsnio 1 d. 7 p. nurodoma, kad turi būti pateikta ir ieškovo nuomonė dėl ketinimo ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu. Tai reiškia, kad jau teikiant ieškinį teismui, preziumuojama, kad advokatas informavo savo klientą apie mediaciją ir jo nuomonę dėl teisminės mediacijos advokatas įrašė ieškinyje. Tačiau pažymėtina, kad skirtingai nuo Italijos ir Airijos modelių, Lietuvoje nėra galimybės įsitikinti, ar advokatas suteikė informaciją apie mediaciją, ar ieškinyje įrašė savo nuomonę. Įpareigojimas advokatams informuoti klientą apie mediaciją raštu nėra įgyvendintas ir ši spraga turėtų būti užpildyta. Galima pasinaudoti jau suformuota ir veikiančia minėtų valstybių praktika ir numatyti kartu su ieškiniu teismui pateikti ir įrodymus apie tai, kad klientas buvo informuotas apie mediaciją.

Teisėjai taip pat turėtų aktyviai prisidėti skleidžiant informaciją apie galimybę spręsti ginčą mediacijos būdu. Tokią pareigą numato ir CPK 225 str., kuriame reglamentuojami teismo veiksmai priėmus ieškinį – „nusiunčia atsakovui ir tretiesiems asmenims <..>, informaciją apie galimybę ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu su siūlymu šalims šia galimybe pasinaudoti“. Taip pat CPK 231¹ str. 1 d. numatyta, kad teismas išaiškina šalims teisminės mediacijos esmę. Detalesnę informavimo pareigą numato Teisminės mediacijos taisyklių 7.1. punktas. Tokią teismo pareigą numato ir dauguma valstybių narių, pvz., Lenkijos civilinio proceso kodekse numatyta, kad informacinį susitikimą gali vesti teisėjas, teismo referentas, teismo sekretorius, teisėjo padėjėjas arba nuolatinis mediatorius¹⁹¹. Svarbu užtikrinti, kad informacija apie mediaciją nebūtų suteikta tik formaliai, nurodant, kad tokia galimybė yra, galimai tokią informaciją efektyviau teiktų teisėjai – mediatoriai arba atskirai apmokytas personalas. Įdomu, kad diegiant teisminę mediaciją Lietuvoje, teisminės mediacijos taisyklėse buvo siūloma numatyti šalims privalomas informacines

¹⁸⁹ „Airijos Respublikos mediacijos aktas (The Republic of Ireland, Mediation Act, No. 27, 2017), 14 str., *supra note*, 158.

¹⁹⁰ „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“, 4(3) str., *supra note*, 125.

¹⁹¹ „Lenkijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 1964 Nr. 43 poz. 296), 183⁸ (4) str., *supra note*, 159.

sesijas, kurias teiktų būtent teismo mediatoriai¹⁹². Autorės nuomone, informacinės sesijos, kurias veda profesionalus mediatorius ir kurios būtų privalomos abiem šalims, būtų efektyvesnis būdas informuoti šalis apie mediacijos taikymo privalumus ir galimybes.

Darbe užsiminta apie žyminio mokesčio lengvatą šalims, kurios sąžiningai pasinaudojo mediacija prieš kreipiantis į teismą, numatytą CPK 80 str. 8 d. Pažymėtina, kad ši skatinimo priemonė yra nukreipta tik į savanoriškos ikiteisminės mediacijos atvejus, t.y. netaikoma, jeigu Mediacijos įstatymo nustatyta tvarka buvo vykdoma privaloma mediacija. Atsižvelgiant į tai, kad šalys apskritai gali ir nebesikreipti į teismą, nes jos sėkmingai išsprendė ginčą, pasinaudoti lengvata gali ne visi asmenys, kurie savanoriškai sprendė ginčą mediacija. Tad kyla klausimas, kaip skatinamos šalių sąžiningos pastangos savanoriškos ikiteisminės mediacijos atveju, kuomet pasiekiamas taikus susitarimas? Manytina, kad būtent toks ginčo sprendimo modelis yra efektyviausias ir siektinas, tad jis taip pat turėtų būti skatinamas valstybės. Be to, taip būtų skatinamos ir sąžiningos šalių pastangos išspręsti kilusį ginčą medijuojant, nes šalys būtų motyvuojamos ne tik formaliai inicijuoti mediaciją prieš kreipiantis į teismą, bet ir sąžiningai stengtis siekti susitarimo. Tokiu atveju skatinanti priemonė galėtų būti valstybės parama iš dalies kompensuoti šalims patirtas mediacijos išlaidas, jeigu ji būtų baigiama taikos sutartimi. Pvz., šalims pasiekus taikos sutartį mediacijoje ir pristačius mediacijos pabaigos pažymą VGTPT, būtų galima numatyti bent dalies patirtų mediacijos išlaidų kompensavimą¹⁹³. Panaši sėkmingos mediacijos skatinimo sistema veikia Italijoje, kurios teisinėje sistemoje numatyta, kad sėkmingos mediacijos atveju šalims, sumokėjusioms mediacijos mokestį, jis bus grąžinamas (neviršijant 600 EUR sumos), jeigu mediacija nepavyksta, mokestis mažinamas perpus¹⁹⁴.

Įdomu, kad 2016 m. gegužės 18 d. taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo Aiškinamajame rašte¹⁹⁵ buvo siūloma ginčo šalims grąžinti 100 proc. sumokėto žyminio mokesčio sumos, kuomet ginčo šalys sudaro taikos sutartį. Be to, buvo siūloma, kad kreipiantis į VGTPT dėl privalomos mediacijos, būtų mokamas CPK nustatytas 50 eurų žyminis mokestis. Nurodoma, kad šalims vėliau kreipiantis su ieškiniu į teismą, sumokėtas

¹⁹² „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. lapkričio 23 d. įsakymas Nr. 1R-256 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo plano patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.387367?jfwid=-11gea3w05s>.

¹⁹³ Lietuvos valstybė kompensuoja 4 val. privalomos ikiteisminės mediacijos bei 1 val. pasiruošimo mediacijai ir 1 val. rezultatų įforminimui. Savanoriškos ikiteisminės mediacijos atveju šalims nėra kompensuojamos mediacijos paslaugos, o jų kaina yra susitarimo dalykas su mediatoriumi.

¹⁹⁴ „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“, 20 (1) str., *supra note*, 125.

¹⁹⁵ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=bnp209id8&documentId=a43347f2230d11e6acbed8d454428fb7&category=TAK>.

žyminis mokestis už kreipimąsi dėl privalomos mediacijos būtų įskaitomas kaip žyminio mokesčio įmoka už teismui pateikiamą procesinį dokumentą dėl to paties ginčo išsprendimo. Tokiu reguliavimu buvo siekiama paskatinti šalis aktyviai ir sąžiningai dalyvauti mediacijoje, siekti takaus ginčo sprendimo bei pačioms finansiškai prisidėti prie proceso. Pažymėtina, kad toks siūlymas nebuvo priimtas. Tačiau šiuo metu CPK 87 str. 2 d. numatyta galimybė šalims, sudariusioms taikos sutartį, susigrąžinti 75 proc. pirmosios instancijos teismui sumokėto žyminio mokesčio yra taikoma ir mediacijos pagalba sudarytoms taikoms sutartims¹⁹⁶. Lengvata yra numatyta tik tuo atveju, kuomet mediacija nebuvo sėkminga ir šalys ginčą sprendžia teisme. Kadangi paskata yra teismo taikomas CPK numatytas žyminis mokestis, vienu atveju šalys nuo jo yra atleidžiamos, nesėkmingai pabandžius ginčą spręsti iki teismo, kitu atveju šalims jis yra grąžinamas (visas ar dalis), pavykus ginčą teisme išspręsti taikos sutartimi. Nėra priemonių skatinti šalis sąžiningai spręsti tarpusavio ginčą, kuomet apkritai nesikreipiama į teismą, kai mediacija tampa tikrąja alternatyva teismui.

Kaip paskatą sąžiningai naudotis mediacija galima laikyti ir nemokamą privalomos mediacijos procedūrą, kurią finansuoja valstybė. Privalomos mediacijos atveju proceso išlaidos yra padengiamos per VGTPT¹⁹⁷. Šalims yra suteikiama galimybė nemokamai išbandyti mediacijos procedūrą, o šalys, kurios sąžiningai ja naudosis, tikėtina, tokiu būdu apskritai išvengs bylinėjimosi teisme. Tačiau nemokama paslauga gali turėti ir kitą efektą - finansiškai neįsipareigojusios šalys gali nejausti proceso vertės. Be to, šalis, kuri neturi motyvacijos ginčą spręsti šiuo būdu, pasinaudos nemokama mediacijos paslauga tik tam, kad išvengtų neigiamų sankcijų jos atžvilgiu. Todėl valstybės suteikta parama bus išnaudojama ne taip efektyviai. Kita vertus, jeigu šalys visgi atvyks į mediacijos sesiją, didesnė tikimybė, kad įgudusio mediatoriaus jos bus įgalintos bandyti spręsti ginčą mediacijos būdu. Didesnė problema yra atvesti abi šalis į susitikimą su mediatoriumi. Kaip jau aptarta darbe, taisytinos įstatymo nuostatos dėl kvietimo medijuoti įteikimo antrai šaliai. Pagal privalomos mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaitos 1 priede pateiktus 2022 m. (iki 2022 05 31) duomenis matyti, kad ginčo šalių prašymų dėl mediatoriaus skyrimo privalomai mediacijai vykdyti VGTPT gavo - 2881, iš jų - 1231 atvejui priimtas sprendimas paskirti mediatorių privalomai mediacijai vykdyti¹⁹⁸. Daugiau negu pusė pateiktų prašymų nevirto realiomis mediacijomis, todėl manytina, jog šie skaičiai rodo, kad šiuo metu galiojanti inicijavimo procedūra nėra efektyvi ir sudaro prielaidas šalies nesąžiningumui.

¹⁹⁶ Jeigu byla užbaigiama ją nagrinėjant apeliacine ar kasacine tvarka, grąžinama 100 proc. žyminio mokesčio, sumokėto už apeliacinį ar kasacinį skundą, kai byla užbaigiama iki bylos nagrinėjimo iš esmės pradžios, arba 75 procentai žyminio mokesčio, sumokėto už apeliacinį ar kasacinį skundą, kai byla užbaigiama vėliau.

¹⁹⁷ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, *supra note*, 2.

¹⁹⁸ „2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“, *supra note*, 122: 41-42.

Svarstytnas privalomo mediacijos inicijavimo reikalavimo keitimas į privalomą informacinį susitikimą su mediatoriumi. Pažymėtina, kad tokia sistema sėkmingai veikia Italijoje, Turkijoje, Graikijoje¹⁹⁹. M. Žukauskaitė - Tatorė²⁰⁰, atlikusi įvairių valstybių nacionalinių teisės aktų apžvalgą, nurodo, kad privaloma informacinė mediacijos sesija, kaip tarpinė forma tarp privalomo dalyvavimo susitikime (siekiant suteikti ginčo šalims informaciją apie procesą) bei privalomas dalyvavimas mediacijoje (siekiant taikios ginčo baigties), yra geriausias būdas paskatinti šalis visavertės mediacijos link. Šalims tokiu būdu yra ne tik suteikiama informacija apie mediaciją, bet ir galimybė ją išbandyti, įgyti mediacijos patirties, padedama suprasti, kaip atrodytų procesas. Ir tuomet jau ne taip svarbu, kaip šalys ateis į mediaciją: savo noru ar įstatymų paragintos. Pajutusios jos galią, tikėtina, pačios šalys norės savanoriškai įsitraukti į procesą²⁰¹. Nereikės piktnaudžiauti inicijavimo pareiga ar apskirtai bandyti jos išvengti. Be to, šis modelis šalims suteikia galimybę iš karto tęsti mediacijos procesą (tai veikia Graikijoje, Italijoje, Azerbaidžane, Turkijoje, Čekijoje²⁰²), nereikia derinti susitikimo laiko su mediatoriumi, tokiu būdu sutaupoma laiko ir nerizikuojama, kad šalys praras motyvaciją dalyvauti mediacijoje. Kad ši informacinė mediacijos sesija būtų efektyvi, būtina užtikrinti abiejų šalių betarpišką dalyvavimą, jei tai leidžia ginčo aplinkybės. Tad praktikoje egzistuoja efektyvesnės priemonės šalims „atvesti“ į privalomą mediaciją (tiek teisminės, tiek pagal įstatymą), o tuo pačiu ir mažinti šalių galimybes piktnaudžiauti mediacijos inicijavimo procedūra.

Apibendrinus pozityviasias priemones šalių sąžiningam elgesiui skatinti mediacijoje, pažymėtina, kad būtent šios priemonės labiausiai atitinka ir pačios mediacijos kaip savanoriškos procedūros prigimtį. Todėl manytina, kad būtent pozityviosios priemonės gali turėti didžiausią efektą. Skatinamosios priemonės turėtų būti papildytos, numatant paskatas ir šalims, kurioms pavyksta teisinį ginčą išspręsti taikos sutartimi, nesikreipiant į teismą.

3.2. Negatyviosios teisinės priemonės: sankcijos ir civilinė atsakomybė nesąžiningai šaliam mediacijoje

Be pozityvių priemonių skatinti sąžiningą šalių elgesį mediacijoje, numatomos ir negatyvios priemonės, kuomet už tam tikrą nepageidaujamą elgesį nesąžiningai šaliai numatomos teisinės pasekmės. Tokiu būdu šalies pageidaujamą elgesį galima skatinti galimų neigiamų

¹⁹⁹ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *supra note*, 124: 55. Toks modelis gerokai padidino mediacijos procedūrų skaičių Italijoje, o Turkijoje, kurioje nuo 2018 m. taikomas Itališkas mediacijos modelis, reikalaujantis darbo ginčo atveju dalyvauti pirmajame susitikime su mediatoriumi, mediacijos procedūrų padaugėjo nuo 13 000 iki 600 000 mediacijos susitikimų per metus.

²⁰⁰ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4: 110.

²⁰¹ De Palo, *supra note*, 106: 547.

²⁰² Žukauskaitė-Tatorė, *op. cit.*

pasekmių grėsme, t.y. sankcijomis, neigiamomis finansinėmis ar procesinėmis pasekmėmis. Darbe jau užsiminta apie sankciją nesąžiningai šaliai, kurią numato CPK 93 str. 4 d. Svarbu pažymėti, kad ši sankcija yra tik procesinė, t.y. ji taikoma tik už nesąžiningą elgesį procese. Taigi procesinis šalių elgesys tiesiogiai lemia bylinėjimosi išlaidų atsiradimą, kadangi išlaidos gali apskritai atsirasti arba padidėti dėl nesąžiningo šalių procesinio elgesio. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė remiasi priežasties teorija, tai reiškia, kad reikšmingas yra toks nesąžiningas šalių procesinis elgesys, dėl kurio susidarė bylinėjimosi išlaidos. Šios sankcijos tikslas – neleisti nesąžiningai šaliai atgauti bylinėjimosi išlaidas, kurios ir susidarė dėl jos nesąžiningų procesinių veiksmų. Sąžiningumo ir teisingumo principas šiuo atveju reikalautų, kad tokias išlaidas atlygintų nesąžininga šalis. Tad įstatymų leidėjas tokia sankcija įtvirtina teisinių padarinių taikymą už piktnaudžiavimą procesu²⁰³. Teisinis pagrindas nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų bendros taisyklės atsiranda: 1. Kai konstatuotas netinkamo *procesinio elgesio faktas*. 2. Netinkamas procesinis elgesys turi būti ne bet koks, o toks, kuris *nekelia abejonių dėl jį atlikusios šalies nesąžiningumo*. Kaip tinkamas šalies procesinis elgesys nurodomas tame pačiame CPK 93 str. 4 d.: „jeigu ji sąžiningai naudojosi procesinėmis teisėmis ir sąžiningai atliko procesines pareigas“. Civilinio proceso šalių teisės ir pareigos yra išvardintos CPK 42 str. 1 d., o 5 d. įtvirtinta nuostata, kad „šalys joms priklausančiomis procesinėmis teisėmis privalo naudotis sąžiningai, privalo veikti siekdamas, kad byla būtų išnagrinėta greitai ir teisingai, domėtis nagrinėjamos bylos eiga, pasirūpinti tinkamu atstovavimu, pateikti įrodymus, pranešti teismui apie ketinimą nedalyvauti teismo posėdyje ir nurodyti nedalyvavimo priežastis“²⁰⁴. Tuo tarpu „teismas, sprenddamas bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimą jų paskirstymo procedūroje, turi atsižvelgti į piktnaudžiavimo pobūdį, trukmę, pasikartojamumą, poveikį bylos nagrinėjimo operatyvumui ir ekonomiškumui, teisingumo ir protingumo principus bei kitas reikšmingas aplinkybes“²⁰⁵. Kasacinis teismas taip pat yra pažymėjęs, kad procesinės nuostatos, sudarančios CPK 93 str. 4 d. turinį, negali būti aiškinamos per plačiai, be to, „teismas, nukrypdamas nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, turi argumentuotai atskleisti, koks yra CPK 93 str. 4 d. taikymo pagrindas, t.y., pvz., *aiškiai įvardyti*, koks šalies *procesinis elgesys* šios normos taikymo prasme *laikytinas netinkamu* ir kokios *aplinkybės* patvirtina atitinkamo elgesio netinkamumą“²⁰⁶. Atitinkamai turėtų būti aiškinama ir minėto straipsnio dalis, kurioje kalbama konkrečiai apie mediacijos procesą. Pažymėtina, kad Lietuvos teismai nėra suformulavę nuoseklios praktikos ar

²⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-1075/2020“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1866165>.

²⁰⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-1075/2020“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1866165>.

²⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-1075/2020“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1866165>.

²⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-469/2020“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., 16 punktas, <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1862698>.

išaiškinimo, kada teismas gali nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo dėl nesąžiningo elgesio mediacijoje. Pvz., Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nagrinėjo civilinę bylą²⁰⁷, kuomet ieškovas prašė taikyti CPK 93 str. 4 d., nes atsakovas atsisakė dalyvauti mediacijos procese. Teismas nurodė, kad mediacijos procesas vyksta laikantis mediacijos principų ir vienas iš jų - savanoriškumo, kuris reiškia, kad šalys mediaciją renka ir joje dalyvauja savanoriškai, tad aplinkybė, kad atsakovė atsisakė dalyvauti mediacijoje, nesudaro pagrindo teigti, kad jos procesinis elgesys buvo netinkamas. Šiaulių apylinkės teismas civilinėje byloje²⁰⁸ nurodė, kad bylinėjimosi išlaidų paskirstymą lėmė ir tai, jog ieškovė be pateisinamų priežasčių nusprendė pasitraukti iš teisminės mediacijos proceso. Tuo tarpu Panevėžio apygardos teismas civilinėje byloje²⁰⁹ nurodė, jog tai, kad šalys mediacijos metu nepasiekė taikaus ginčo išsprendimo, nėra pagrindas išvada, kad kuri nors iš šalių piktnaudžiavo procesinėmis teisėmis. Taip pat pabrėžė, kad mediacijai taikomas konfidencialumo principas ir procedūroje šalys dalyvauja savanoriškai, t.y. asmuo turi teisę pasirinkti dalyvauti joje arba nedalyvauti. Pats pasitraukimas iš mediacijos ar taikaus sprendimo medijuojant neradimas savaime nereiškia kurios nors ginčo šalių nesąžiningumo naudojantis procesinėmis teisėmis. Teismai plačiau nepasisakė, kada šalies pasitraukimas iš mediacijos galėtų reikšti šalies nesąžiningumą procese. Nesąžiningu šalies elgesiu pripažįstamas elgesys, kai šalis neargumentuotai atsisako pasinaudoti privaloma mediacija. Vilniaus apygardos civilinėje byloje²¹⁰ teisėjų kolegija konstatavo, kad neargumentuotas atsisakymas pasinaudoti privaloma mediacija yra netinkamas procesinis šalies elgesys, nes tokiais veiksmais bei principine pozicija ji ir sukėlė bylinėjimosi išlaidas, be to, šalis tokiu elgesiu prisiėmė ir riziką dėl bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija byloje²¹¹ dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo laikė tinkamu procesiniu elgesiu, kuomet šalis argumentavo atsisakymą dalyvauti privalomoje mediacijoje. Deja, bet teismas nutartyje nedetalizavo ir išsamiau nepasisakė, kokie argumentai laikytini tinkamais.

Teismų praktika gilesnes mediacijos tradicijas turinčiose šalyse, be abejo, yra išsamesnė, teismai formuluoja konkrečias šalies elgesio taisykles. Anglijos teisei reikšminga Halsey prieš

²⁰⁷ „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-1690-232/2019“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1791492>.

²⁰⁸ „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. birželio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-248-1004/2019“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1881126>.

²⁰⁹ „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2023 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-49-755/2023“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2144653>.

²¹⁰ „Vilniaus apygardos Civilinių bylų skyriaus 2021 m. rugsėjo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2260-794/2021“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2023086>.

²¹¹ „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-704-265/2021“, Infollex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infollex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2039344>.

Milton Keynes General NHS Trust bei Steel prieš Joy ir kt.²¹², kurioje teismas nukrypo nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo bendros taisyklės ir jas priteisė iš neargumentuotai mediacijos atsisakiusios, bet teismo procesą laimėjusios šalies. Teismas šioje byloje pasisakydamas dėl kriterijų, kuriais remiantis galima būtų įvertinti, ar ginčo šalis pagrįstai atsisakė dalyvauti mediacijoje, nurodė nebaigtinį sąrašą tokių kriterijų: (1) ginčo pobūdis; (2) bylos aplinkybės; (3) kitų ginčo sprendimo būdų panaudojimo apimtis; (4) ar nebūtų AGS būdų taikymo išlaidos neproporcingai didelės; (5) ar AGS procedūros organizavimas bei taikymas reikšmingai neužvilktų ginčo sprendimo; (6) ar iš AGS procedūrų galima pagrįstai tikėtis sėkmės; (7) ar šalis atsisakė pradėti AGS procedūrą, nors teismas ją ragino. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo bendros taisyklės išimtis buvo patvirtinta ir ankstesnėje 2002 m. Anglijos ir Velso apeliacinio teismo byloje *Dunnett prieš Railtrack*²¹³. Teismas sprendė, ar susidariusios teismo bylinėjimosi išlaidos buvo pagrįstos, t.y. darė prielaidą, kad, įvykus mediacijos procesui, būtų išvengta paskesnių bylinėjimosi išlaidų. Pažymėtina, kad teismų praktikos, paskirstant bylinėjimosi išlaidas nukrypstant nuo bendros taisyklės, po šių bylų buvo ir daugiau²¹⁴, tad teismai nuosekliai formuoja teismų praktiką nesąžiningos šalies procesinio elgesio atžvilgiu. Sąžiningas dalyvavimas AGS procedūrose gali būti laikomas: a) neignoruoti pasiūlymo dalyvauti procese; b) į pasiūlymą atsakyti nedelsiant ir raštu, nurodant aiškias ir išsamias priežastis, kodėl AGS šiuo metu netinka; c) informuoti kitą šalį apie bet kokią informaciją ar įrodymų, kurie galimai trukdo sėkmingam procesui, buvimą, kartu svarstant, kaip tą trūkumą būtų galima pašalinti; d) neužkirsti kelio vėliau taikyti pasiūlytą AGS ar kitą procedūrą. Apibendrinant, sąžiningas dalyvavimas mediacijoje suprantamas kaip pagrįstas, konstruktyvus, realiai apsvarstytas įsitraukimas į procesą, siekiant ieškoti sprendimų, o ne kategoriškas atsisakymas be jokios aiškos priežasties arba apskirtai neatsiliepimas į pasiūlymą. Anglijos teismai sėkmingai naudojami jiems suteikta diskrecija nukrypti nuo klasikinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės, net ir nesant įstatymu

²¹² „Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje Nr. B3/2003/1458 ir B3/2003/1582, *Halsey prieš Milton Keynes General NHS Trust bei Steel prieš Joy ir kt.*“, British and Irish Legal Information Institute, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., [https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/576.html&query=\(B3/2003/1458\)+AND+\(B3/2003/1582\)](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/576.html&query=(B3/2003/1458)+AND+(B3/2003/1582)).

²¹³ Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 22 d. sprendimas byloje Nr. B3/2001/9012, *Dunnett prieš Railtrack Plc*, British and Irish Legal Information Institute, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2002/302.html>.

²¹⁴ Pavyzdžiui: „Anglijos ir Velso apeliacinio Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 23 d. sprendimas byloje Nr. A2/2012/0373 ir 0465, *PGF II SA prieš OMFS Company 1 Ltd*“, British and Irish Legal Information Institute, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2013/1288.html>. Byloje teismas pasisakė, kad tylėjimas gavus kvietimą medijuoti pats savaime yra nepagrįstas. Tačiau taip pat teismas nurodė, kad nedalyvavimas, net jei jis nepagrįstas, savaime nelemia sankcijos taikymo, o yra tik veiksnys, į kurį teisėjas turi atsižvelgti įgyvendindamas savo diskreciją dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo. „Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 25 d. sprendimas byloje *EWCA Civ 117, Thakkar prieš Patel*“, *Costs Law Reports*, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., https://www.costslawreports.co.uk/reports/Thakkar_and_Another_v_Patel_and_Another_2017_2_Costs_LR_233_4_593. Byloje teismas pateikė išaiškinimą, kad „vilkinimas“ (kai šalis vilkina laiką diskusijose dėl tarpininkavimo procedūros tvarkos) taip pat gali būti laikomas nesąžiningu atsisakymu medijuoti.

numatytos tokios teismų pareigos. Būtent pastarosios stoka, kaip viena iš priežasčių, kodėl Lietuvos teismuose praktiškai netaikoma bylinėjimosi išlaidų paskirstymo sankcija, nurodoma mokslininkų darbuose²¹⁵. Vangus teismų procesinės sankcijos taikymas mediacijos atveju galėtų būti susijęs ir su vertinamuoju teisės normos formuluotės pobūdžiu. Dauguma ES valstybių narių numato sankcijas už šalies elgesį, kuomet pastaroji nedalyvauja privalomame mediacijos posėdyje arba teismo ar kitos šalies kvietimą pabandyti medijuoti atmeta be pateisinamos priežasties. Tuo tarpu Lietuvos CPK numato galimybę teismui taikyti sankcijas ir šaliai, kuri mediacijos metu elgėsi nesąžiningai²¹⁶. Įstatymu išsamiai nėra paaiškinama, kas tokiu atveju yra laikoma nesąžiningumu. Manytina, kad ši prievolė turėtų tekti Lietuvos teismams. Kaip rodo Anglijos pavyzdys, tokį teisės normų išaiškinimą formuoja būtent teismai. Ar gali ir kontinentinės teisės tradicijos valstybės perimti šį modelį? Lietuvos teismai taip pat turi pareigą aiškinti teisės normų taikymą ir atitinkamai formuoti praktiką, ypač ten, kur toks išaiškinimas yra reikalingas. LR teismų įstatymo 23 str. 2 d.²¹⁷ išvardijamos LAT pavedamos vykdyti funkcijos, o būtent pareiga formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką, aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus. Prie civilinio proceso tikslų CPK 2 str. nurodoma „<..> tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdant, taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, aiškinti bei plėtoti teisę“. Teismai, remiantis teisės principais, teisės vertybėmis, teisinio reguliavimo tikslais, aiškina teisę. Tad teismai turėtų pradėti aktyviai elgtis ir naudotis įstatymo suteikta diskrecijos teise nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo bei formuoti teismo praktiką ir šiuo klausimu.

Detaliau, ką turi įvykdyti ginčo šalys, kad sąlyga dalyvauti mediacijoje būtų laikoma įvykdyta, reglamentuota Italijos²¹⁸ teisės aktuose. Iš šalių prašoma dalyvauti pirminėje mediacijos sesijoje, kurios paskirtis atskleisti ginčo šalims mediacijos funkcijas, proceso detales. Šalys ir joms padedantys advokatai (Italijoje šalys dalyvauja su joms atstovaujančiais advokatais²¹⁹) geranoriškai ir sąžiningai bendradarbiauja, kad būtų pasiektas veiksmingas ginčo klausimų aptarimas. Šalys yra kviečiamos pareikšti savo nuomonę dėl galimybės tęsti visavertę mediacijos procesą. Pažymėtina, kad Italijos teisininkai nesutaria, ar turi būti apsiribota tik privalomu dalyvavimu pirminėje informavimo sesijoje, ar turi būti numatytas reikalavimas ir dalyvauti pačioje mediacijoje.

²¹⁵ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4: 168.

²¹⁶ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *supra note*, 124: 74.

²¹⁷ „Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>.

²¹⁸ „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“, 8 str. 1 d., *supra note*, 125.

²¹⁹ Pažymėtina, kad Italijos įstatymo leidėjas, numatydamas privalomą atstovo dalyvavimą informaciniuose susitikimuose, nepanaikina šalies pareigos betarpiškai dalyvauti procese. Dekreto 8 str. 4 d. nurodoma, kad „Šalys asmeniškai dalyvauja mediacijos procedūroje. Jei yra pagrįstų priežasčių jos gali deleguoti atstovą, žinantį faktines aplinkybes ir turintį reikiamus įgaliojimus ginčui išspręsti.<..>“ „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“, *op. cit.*

Egzistuoja ir teismų praktika, kuria plėtojama mintis, kad tik objektyvių procesinių kliūčių buvimas gali pateisinti šalių, kurios netęsia ginčo nagrinėjimo po pirmojo informacinio posėdžio, elgesį. Jeigu šalys sprendimą nebetęsti mediacijos teisinga nepagrįstomis priežastimis arba jų apskritai nenurodo, mediacija laikoma įvykdyta netinkamai²²⁰. Tačiau Italijos kasacinis teismas tokio išplėsto įstatymo aiškinimo nepalaikė ir išaiškino, kad sąlyga, reikalaujanti dalyvauti mediacijoje, turėtų būti laikoma įvykdyta ir tada, kai šios sesijos pabaigoje šalys nusprendžia netęsti mediacijos proceso²²¹. Italijos teismuose suteikiama teisė teisėjui paskirstyti bylinėjimosi išlaidas (įskaitant mediatoriaus bei eksperto išlaidas), atsižvelgiant į tai, ar mediacijoje tarpininko pateiktas ginčo sprendimo pasiūlymas buvo šalių atmestas, kai tokio pasiūlymo turinys visiškai arba iš dalies atitinka teismo priimtą sprendimą dėl ginčo²²².

Pažymėtina, kad be dažniau pasitaikančio - bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, nesivadovaujant klasikiniu principu, kad „pralaimėjusi šalis moka“ (pvz., Lietuvoje, Italijoje, Airijoje, JK²²³), gali būti numatomos ir kitokios sankcijos. Pvz., šalys, pasirinkusios neatvykti į mediacijos sesiją, gali būti įpareigos sumokėti baudą į valstybės biudžetą (toks teisinis reguliavimas galioja Italijoje²²⁴, Graikijoje²²⁵, Čekijoje²²⁶) arba atlyginti sąžiningos šalies ar kitų procese dalyvavusių asmenų mediacijos proceso išlaidas (toks teisinis reguliavimas galioja Lenkijoje, Slovėnijoje²²⁷). Gali būti numatomos ne tik finansinės sankcijos, bet ir neigiamos

²²⁰ „Italijos Respublikos Romos teismo XIII civilinių bylų skyrius 2016 m. balandžio 28 d. sprendimas Nr. 8554“. <https://www.101mediatori.it/sentenze-mediazione/nella-mediazione-delegata-le-parti-devono-procedere-oltre-il-primo-incontro-informativo-503.aspx>.

²²¹ „Italijos Respublikos Aukščiausiojo Kasacinio teismo 2019 m. kovo 27 d. sprendimas Nr. 8473“, Altalex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.altalex.com/massimario/cassazione-civile/2019/8473/procedimento-civile-in-genere-ereocedimento-di-mediazione-obbligatoria-ex-d-lgs-n>.

²²² „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“, 11 ir 13 str., *supra note*, 125.

²²³ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 4: 73.

²²⁴ „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“, *op. cit.* 125. 13 str., 1 d. nurodoma, kad laimėjusi šalis, kuri atsisakė mediacijos (o teismo priimtas sprendimas visiškai atitinka mediacijos metu pateiktą pasiūlymo turinį), ne tik apmoka bylinėjimosi išlaidas, bet ir sumoka į valstybės biudžetą baudą, lygią teismui mokėtiniams mokesčiams.

²²⁵ „Graikijos Respublikos Mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose įstatymas Nr. 4640/2019 (NOMOS 4640/2019), 7 str. 6 d., KODIKO, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/580509/nomos-4640-2019>. Nurodoma, kad teismas šaliai, neatvykusiai į privalomąjį pirminį mediacijos posėdį, gali skirti piniginę baudą, kuri negali būti mažesnė kaip vienas šimtas eurų ir daugiau nei penki šimtai eurų, atsižvelgiant į jo bendrą elgesį ir neatvykimo priežastis.

²²⁶ Čekijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Občanský soudní řád, 1963), 100 str. 2 d., žiūrėta 2023 m. kovo 23 d., <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99>. Nurodoma, kad teisėjas gali nurodyti šalims susitikti su mediatoriumi pirmajam 3 valandų trukmės susitikimui. Jeigu šalis nepaklūsta tokiame nurodymui, vadovaujantis CPK 53 str. 1 d. teismas gali skirti šaliai iki 50 000 CZK baudą (apie 2066.96 EUR).

²²⁷ „Lenkijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 1964 Nr. 43 poz. 296), 183⁸ (6) str., *supra note*, 159; „Slovėnijos Respublikos alternatyvaus ginčų sprendimo įstatymas (Zakon o alternativnem reševanju sodnih sporov, 2009. Uradni list, 97/09)“, 16 str. 4 d., PISRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5648>.

tolimesnio bylinėjimosi pasekmės, pvz., teisėjas, vertindamas įrodymus, gali atsižvelgti į tai, kad ginčo šalis be pakankamo pagrindo nedalyvavo mediacijoje²²⁸.

Be procesinių sankcijų, kurios gali grėsti dėl nesąžiningo procesinio elgesio mediacijoje, šaliai gali kilti ir civilinė atsakomybė, kai nesąžiningu šalies elgesiu yra padaroma žala (nuostolis) kitai šaliai. Civilinė atsakomybė kyla, kai šalis savo veikimu ar neveikimu pažeidžia kitos šalies turtinius interesus, todėl civilinė atsakomybė yra turтинė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti jos patirtą žalą kompensuoti, o kita šalis privalo atlyginti padarytą žalą²²⁹. Civilinės atsakomybės taikymo paskirtis - kompensacinė ir tuo pačiu prevencinė. Pastarosios pagrindinė užduotis yra skatinti šalis laikytis įstatymų ir nepažeisti kitos šalies teisių ir teisėtų interesų. Taip pat užkardyti galimus pažeidimus, pasinaudojant šalių elgesio teisiniu sureguliuavimu sutartimi. Kompensacinė funkcija, dar kitaip vadinama – atkuriamąja, reiškia, kad šalis, atsakinga už žalą, privalo ją atlyginti taip, kad nukentėjęs atsidurtų tokioje pat padėtyje, kurioje jis buvo iki jam padarant žalą²³⁰.

Pagal CK 6.245 str. 2 d. civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: sutartinė ir deliktinė. Kuomet šalis nevykdo ar netinkamai vykdo pasiektą taikos sutartį, tuomet kyla sutartinė civilinė atsakomybė. Kai šaliai padaroma žala dėl nesąžiningos kitos šalies veiksmų dar iki sutarties pasirašymo – deliktinė atsakomybė. Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais, nors šalis sieja arba siejo sutartiniai santykiai, žalos atlyginimo pagrindu gali būti deliktinė atsakomybė. Pvz., tuo atveju, kai mediacijos metu sudaroma taikos sutartis, tačiau ji pripažįstama negaliojančia dėl vienos iš šalių kaltės, tokiu atveju žala atlygintina deliktinės atsakomybės pagrindu. Taip yra todėl, kad sutartis negaliojo, t.y. sutartiniai teisiniai santykiai nesusiklostė nuo pat pradžių (*ab initio*).

Mediacija prasideda, pasirašius sutartį dėl procedūros, kuria susitariama bandyti ginčą spręsti mediacijos būdu. Sutartyje šalys susitaria, kaip jos elgsis atitinkamos procedūros metu, numatomos pareigos procese. Klausimas, kaip tokie santykiai turi būti kvalifikuojami? Ar kaip sutartiniai, ar kaip deliktiniai? Mediacijos procesas yra inicijuojamas tam, kad šalys ieškotų sprendimų tarpusavio ginčui išspręsti, tai yra susitariama dėl pačio proceso pradžios ir jo sąlygų. Mediacijos procesą šioje stadijoje galima prilyginti deryboms. Pažymėtina, kad ir derybų metu gali būti pasirašomi ketinimų protokolai, sutarties projektai, preliminarieji sutartis ar kt., kur numatomi tam tikri tarpusavio įsipareigojimai, tačiau iš esmės šalys tik tariasi dėl sutarties objekto arba dar būsimio objekto. Pagrindinėms sutartims yra būdinga tai, kad šalys įgyja tam tikros turтинės naudos (pvz., padalinamas turtas), tuo tarpu mediacijos sutartimi tokios turтинės naudos nėra. Tad

²²⁸ „Italijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Codice di procedura civile, Regio Decreto 28 ottobre 1940, n. 1443), 116 str., Altalex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.altalex.com/documents/news/2013/04/10/disposizioni-general-i-dei-poteri-del-giudice>.

²²⁹ Mikelėnas, *supra note*, 35: 30.

²³⁰ Valentinas Mikelėnas, *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė* (Vilnius: Justitia, 2003), 346-347.

logiška būtų žalą, padarytą mediacijos procedūros metu, priskirti ikisutartiniais santykiams. Tačiau ikisutartiniai santykiai numato aiškų potencialą pereiti į sutartinius santykius. Pagrindinis derybų tikslas nukreiptas į ateitį – sandorio sudarymą. „LAT praktikoje draudimas derėtis, jeigu šalis apskritai neketina sudaryti sutarties, laikomas viena iš pagrindinių pareigų, patenkančių į sąžiningumo principo turinį“²³¹. Tuo tarpu mediacijos proceso esmė, kad šalys bet kada, nenurodant jokių priežasčių, gali laisvai pasitraukti iš proceso. Kita vertus, ir ikisutartinuose santykiuose taip pat galima numatyti galimybę bet kada atsisakyti sutarties sudarymo. CK 6.163 str. 2 d. numatoma, kad šalys yra laisvos derėtis ir neatsako už tai, kad derybų metu nepasiekiamas susitarimas. V. Mikelėnas nurodo, kad sprendžiant klausimą apie civilinės atsakomybės rūšį, reikėtų įvertinti, ar buvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos visiems teisiniams santykiams – tokiu atveju turėtų būti taikoma deliktinė atsakomybė, ar šalis pažeidė ikisutartinių santykių metu prisiimtus įsipareigojimus – tokiu atveju taikoma sutartinė atsakomybė²³². Bendra mediacijos šalių pareiga elgtis sąžiningai, pareiga nepiktnaudžiauti savo teisėmis ir savo veiksmais nedaryti žalos kitai šaliai, turėtų būti laikoma deliktine atsakomybe, nes tai bendras principas, kuris taikomas tiek sutartiniais, tiek nesutartiniais santykiams.

Šalis, kuri mano, kad nesąžiningu kitos šalies elgesiu jai yra padaroma žala (nuostolis), gali kreiptis į teismą dėl žalos priteisimo. Pažymėtina, kad civilinėje teisėje galioja bendrasis sąžiningumo prezumpcijos principas (CK 1.5 str.), kuris reiškia, kad kiekvienas asmuo yra laikomas sąžiningu, jeigu nėra įrodyta priešingai²³³. CPK 178 str. nurodoma, kad „šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių šio Kodekso nustatyta tvarka nereikia įrodinėti“. Todėl, teikiant teismui ieškinį, kuris grindžiamas šalies nesąžiningumu ir dėl to padaryta žala (nuostoliu), potencialus ieškovas privalės kitos šalies nesąžiningumą įrodyti. Priklausomai nuo to, iš kokių santykių kyla civilinė atsakomybė, skiriasi pagrindai, kuriais įrodinėjama patirta žala.

Civilinė atsakomybė (tiek deliktinė, tiek sutartinė) kyla tik tuomet, kai nustatomos visos atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai²³⁴, žala, priežastinis ryšys²³⁵ ir kaltė²³⁶. „Kai neįrodyta bent viena iš būtinųjų sąlygų, civilinė atsakomybė negali būti taikoma“²³⁷. Skirtumas tarp

²³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-488/2010“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/181535>.

²³² Mikelėnas, *supra note*, 35: 49-50.

²³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-328/2006, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/61012>.

²³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-507-611/2016“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1388333>.

²³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1597“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/9770>.

²³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-148-248/2019“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1730628>.

²³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-241-701/2019“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www-infoplex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1745791>.

deliktinės atsakomybės ir sutartinės yra teise ginamų interesų prigimtis²³⁸. Sutartinės atsakomybės tikslas - ginti lūkesčių interesą, siekiama, kad šalis atsidurtų tokioje padėtyje, kurioje ji būtų buvusi tinkamai įvykdžius sutartį²³⁹. Deliktinės atsakomybės tikslas – ginti tikrumo interesą, siekiama grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei nebūtų delikto²⁴⁰.

Apibendrinat galima išvada, kad mediacijos metu padarytai žalai ir jos įrodinėjimui yra taikomos bendrosios civilinės atsakomybės taisyklės. Mediacijos specifiškumas pasireiškia tuo, kad proceso metu padarytą žalą yra sunku nustatyti, įvertinti, o tuo labiau įrodyti, nes, kaip jau darbe minėta, mediacijos konfidencialumo principas neleidžia šalims ir proceso dalyviams atskleisti mediacijos metu gautos informacijos, o mediatorius teisme negali liudyti dėl aplinkybių, atskleistų mediacijos metu. Tad šaliai, kuri patyrė žalą dėl nesąžiningo kitos šalies elgesio mediacijoje, gali kilti sunkumų ją įrodinėjant teisme. Be to, teisme, norint konstatuoti šalies nesąžiningumą ir iš to kylančias teises pasekmes, turi būti vertinamos faktinės aplinkybės, tai reiškia, kad teismui tektų nagrinėti mediacijos proceso detales, o tai pažeistų vieną esminių mediacijos principų – proceso konfidencialumą.

²³⁸ Evelina Ivanauskienė, „Deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės pagrindų konkurencija“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016), 37-38, <https://vb.mruni.eu/object/elaba:20079173/20079173.pdf>.

²³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015, Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1052926>.

²⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-20-916/2018“, Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1570648>.

IV dalis. ŠALIES NESĄŽININGO ELGESIO MEDIACIJOJE TYRIMAS

Šioje darbo dalyje pristatomi kiekybinio tyrimo, t.y. anketinės apklausos, rezultatai. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar mediatoriai savo praktikoje susiduria su nesąžiningu ginčo šalių elgesiu, kaip jis pasireiškia, kokios galimos priežastys ir sprendimai.

4.1. Tyrimo instrumentas

Siekiant atsakyti į darbe išsikeltus uždavinius, buvo sukurta internetinė mediatorių apklausos anketa (1 priedas). Be sociodemografinio pobūdžio klausimų, mediatoriams buvo užduoti klausimai, kuriais buvo siekiama išsiaiškinti: ar šalys ateina į mediaciją su pakankamomis žiniomis apie procesą; ar šalies išankstiniai įsitikinimai turi įtakos šalių sąžiningumui; ar mediacijos procedūros principai - konfidencialumas, ne formalumas – sukuria prielaidas šalių nesąžiningumui; ar šiuo metu galiojantis privalomos mediacijos inicijavimo būdas turėtų būti keičiamas; ar esamas teisinis reguliavimas, tiek skatinant šalių sąžiningumą, tiek numatant sankcijas nesąžiningai šaliai, yra pakankamas; ar sąžiningam elgesiui turi įtakos mediacijos rūšis bei proceso etapai; ar mediatoriai savo praktikoje susiduria (ir kaip dažnai) su nesąžiningu šalies elgesiu mediacijoje; kaip pasireiškia šalies nesąžiningas elgesys mediacijoje bei prašoma mediatorių pasidalinti tokio elgesio pavyzdžiais; klausiama mediatorių nuomonės, kaip galima būtų skatinti šalių sąžiningą elgesį mediacijoje.

Klausimyną sudarė 21 klausimas. Sociodemografinio pobūdžio klausimams buvo pateikti atsakymų variantai, pasirinkti buvo galima tik vieną. Visi kiti klausimai numatė atsakymo variantą „kita“, suteikiant galimybę respondentams įrašyti savo variantą, jeigu nė vienas iš pateiktų pasirinkimų netiko, išskyrus 14 klausimą. 17 ir 21 anketos klausimai buvo atviro tipo, į kuriuos mediatoriai galėjo pateikti tik savo atsakymą, tačiau atsakyti į juos nebuvo privaloma.

Tyrimas vykdytas nuo 2023 m. vasario 14 d. iki 2023 m. vasario 28 d. Apklausa kurta naudojantis „Google“ forma. Respondentams apklausos nuoroda buvo siunčiama elektroniniu paštu, garantuojant atsakymų anonimiškumą.

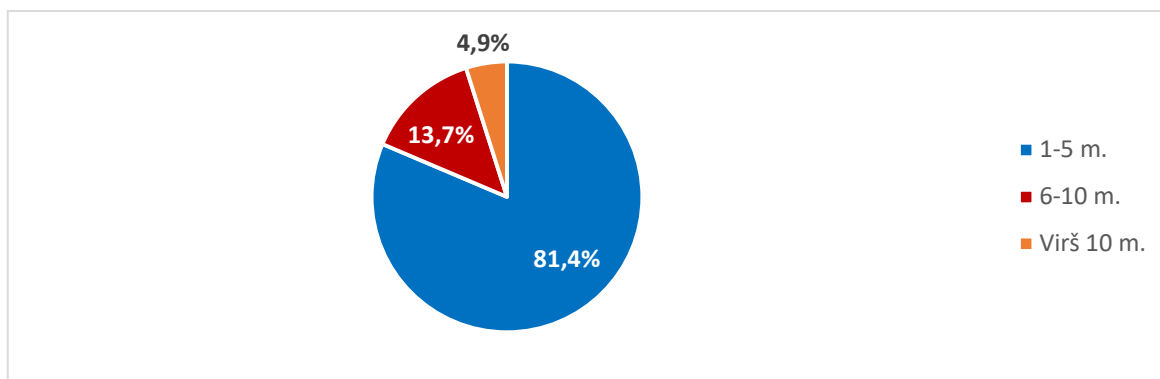
4.2. Tyrimo imtis

Anketa buvo išsiųsta visiems mediatoriams, įtrauktiems į LR mediatorių sąrašą, pateiktą VGTPT internetiniame puslapyje²⁴¹. 2023 m. vasario 14 d. į mediatorių sąrašą buvo įrašyti 698

²⁴¹ „Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas“, *supra note*, 111.

mediatoriai, 6 buvo laikinai sustabdę veiklą, trys nebuvo nurodę savo elektroninio pašto, tad kvietimas užpildyti apklausą buvo išsiųstas 689 mediatoriams. Apklausoje dalyvavo 102 mediatoriai. Planuojant tyrimą, buvo naudojama „Creative Research System“²⁴² imties dydžio skaičiuoklė, kuria nustatyta, kad imties dydis apklausiant mediatorius turėtų būti 101, esant 9 % paklaidai ir 95 % pasitikėjimo lygiui. Galutinis respondentų skaičius atitinka planuotą atsakymų skaičių, tad tyrimo imtis pakankamai reprezentatyvi ir ja remiantis gauti tyrimo rezultatai gali būti vertinamai kaip pakankamai patikimi.

Apklaustų mediatorių amžius daugiausiai apie 41 - 60 metų (64,7 %); 21 - 40 metai sudarė trečdalį (32,4 %), 2,9 proc. nurodė, kad yra 61 m. ir daugiau. Didžioji dalis respondentų - moterys (73,3 %), mažiau nei trečdalis – vyrai (26,7 %), vienas respondentas lyties nenurodė. Didžioji dauguma respondentų turi 1 - 5 metų mediatoriaus darbo patirtį (81,4 %), 13,7 % respondentų patirtis siekia 6-10 m., 5 % nurodė, kad medijuoja daugiau nei 10 metų (1 pav.).

1 pav. Mediatorių darbo patirtis

Daugiausia apklausoje dalyvavo mediatoriai, kurie paslaugas teikia tiek privačiai, tiek per VGTPT (51 proc.), 21,6 % apklaustųjų buvo teisėjai, 14,7 % teikiantys tik privačias mediacijos paslaugas ir 12,7 % mediatoriai, teikiantys paslaugas tik per VGTPT. Didžioji dauguma mediatorių paslaugas teikia papildomai, šalia pagrindinės veiklos (96,1 %), 3,9 % (4 mediatoriai) nurodė, kad mediacija yra jų pagrindinė veikla.

4.3. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Siekiant suprasti, ar esama informacijos sklaida ir prieinamumas yra pakankamas, mediatorių buvo pasiteirauta, ar šalys iki susitikimo su mediatoriumi dažniausiai jau žino apie mediacijos procesą (jo tikslus, principus). 50 % apklaustųjų nurodo, kad šalys dažniausiai neturi

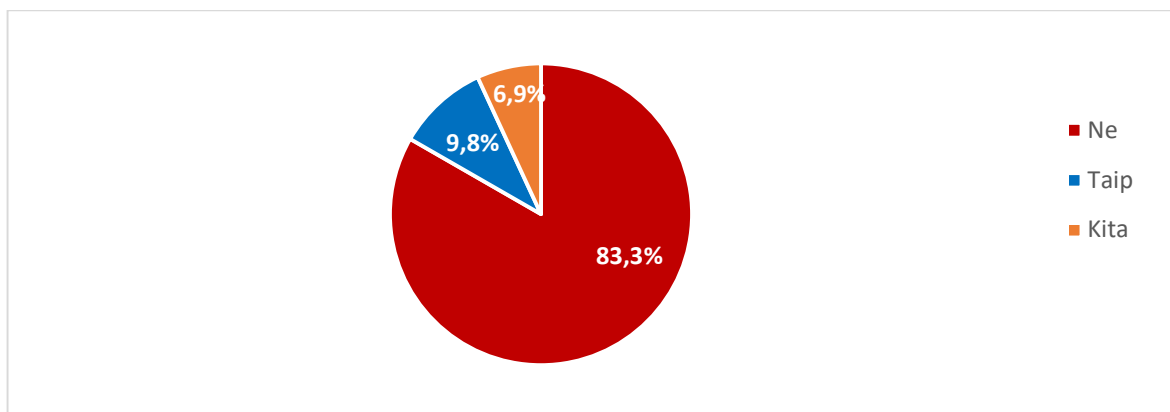
²⁴² „Sample Size Calculator“, Creative Research System, žiūrėta 2023 m. vasario 14 d., <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>.

informacijos apie mediaciją, 30,4 % nurodė, kad dažniausiai turi. 19,6 % respondentų, pasirinko atsakymo galimybę „kita“. Pastarųjų didžioji dalis nurodo, kad pasitaiko įvairių atvejų. Pažymėtina, jog mediatoriai nurodo, kad šalies žinių kiekis gali priklausyti nuo mediacijos rūšies - „privačios mediacijos atveju - taip. Privalomosios mediacijos atveju, jei turi atstovus advokatus, žino, jei neturi - ne visada“; arba nuo turėtos patirties – „ne visada, priklauso nuo patirties ginčiuose, jei nebuvo susidūrę, tai nieko nežino ir gauna patarimus iš „pašalies“, kitais atvejais, kurie jau turėjo patirties, tai mediacijos proceso esmę supranta“. Taip pat mediatoriai pastebi, kad šalies turima informacija gali būti nepilna arba net klaidinanti, pvz., kai ji gaunama iš artimos aplinkos arba šalys „ne visada teisingai supranta mediacijos esmę“. Mediatorių atsakymų analizė patvirtina darbe padarytą prielaidą, kad informacijos prieinamumas turi būti efektyvesnis, ypač tuomet, kai šalims ši informacija yra aktuali. Be to, svarbu, kad informacija būtų teisinga. Tai padaryti galima tik užtikrinus jos sklaidą per kompetentingus, tokią informaciją teikiančius subjektus: teisininkus, teisėjus, mediatorius, VGTPT darbuotojus ir pan. Kaip vienas iš būdų gerinti informacijos prieinamumą ir tuo pačiu informacijos kokybę - pakeisti ikiteisminės ir teisminės privalomos mediacijos inicijavimą į informacinius susitikimus, advokatams numatant pareigą raštu informuoti klientus apie mediacijos procedūrą/galimybes, užtikrinti teisėjų, advokatų mokymus bei visuomenės švietimą.

Į klausimą, ar sutinkate su teiginiu, jog šalys, įsitikinusios, kad tinkamiausias būdas ginčą spręsti teisme, bus linkusios į procesinį nesąžiningumą, pvz., visais būdais vengs medijuoti, kad paspartintų ginčo nagrinėjimą teisme, didžioji dalis mediatorių atsakė neigiamai (62,7 %), o 22,5 % apklaustųjų sutiko su teiginiu. Dalis respondentų (14,8 %) nebuvo linkę pasirinkti siūlytų variantų ir dažnu atveju nurodė, kad ne visada. Mediatoriai atsakyme nurodė ir tai, kad toks šalies požiūris atsiranda dėl neteisingai suprantamo mediacijos proceso ir tokio požiūrio „keitimas“ priklauso nuo mediatoriaus gebėjimų ir kvalifikacijos, paaiškinant, motyvuojant, pasikalbant su šalimis apie galimas bylinėjimosi perspektyvas. Pasitaikė atsakymų, kuriuose mediatoriai nemato sąsajos su nesąžiningu elgesiu ir šalies vidiniais įsitikinimais, kaip turi būti sprendžiamas jos ginčas, ir nurodo, kad „noras ginčą spręsti teisme nebūtinai sietinas su šalies nesąžiningumu - ji bet kada gali pasitraukti iš mediacijos, privalomas tik jos inicijavimas šeimos bylose“, „noriu patikslinti, tokiais atvejais, šalis dažniausiai nevengia medijuoti, tačiau mediatoriui sunkiau dirbti su tokia šalimi, ją motyvuoti spręsti ginčą alternatyviu būdu, kadangi teismas matomas tik kaip pats geriausias ginčų sprendimo būdas“, „mediacija savanoriška, kas nenori, pasitraukia“, „nurodytu atveju, šalys nevengia dalyvauti mediacijoje, jos tiesiog nesiekia susitarti arba pasitraukia iš mediacijos“. Vienas respondentas pastebėjo, kad šalies nesąžiningas elgesys gali būti skatinamas atstovo – „neretai atstovai skatina šalis mediacijos metu rinkti informaciją, naudingą teisminiame nagrinėjime“. Vertinant mediatorių atsakymus, galima daryti išvadą, jog

išankstinis šalies įsitikinimas apie tinkamą būdą spręsti jų ginčui nėra absoliutus pagrindas šalies nesąžiningumui mediacijoje pasireikšti. Manytina, kad tai yra labiau susiję su mediatoriaus gebėjimu tinkamai informuoti šalis apie mediacijos procesą ir jas motyvuoti. Tuomet šalis sąžiningai naudojasi šia ginčo sprendimo procedūra kaip alternatyva teismui arba tiesiog pasitraukia iš jos, jeigu mano, kad tai nėra jai tinkama būdas.

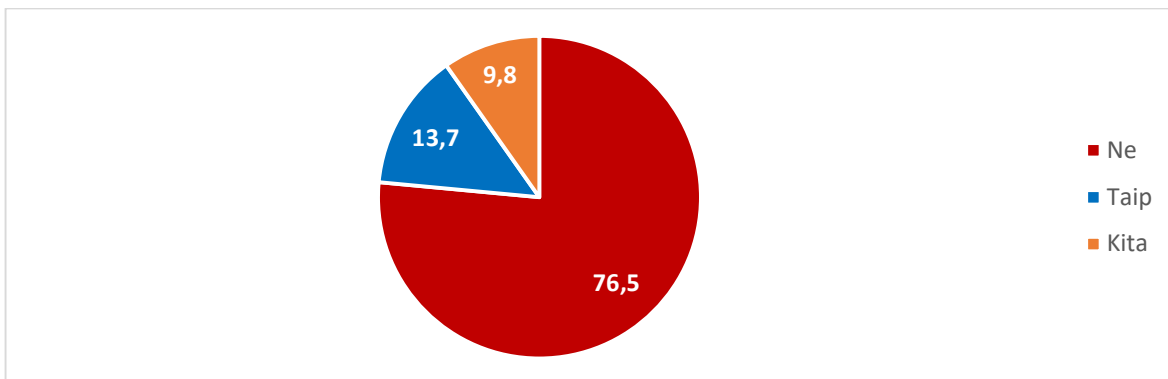
Tiriant, ar, mediatorių nuomone, pati mediacijos proceso esmė - jos neformalumas, konfidencialumas - sudaro prielaidas šalių nesąžiningumui, didžioji dauguma atsakė neigiamai (2 pav. ir 3 pav.).

2 pav. Ar mediacijos proceso konfidencialumas sudaro prielaidas šalių nesąžiningumui?

83,3 % apklaustųjų nemano, kad proceso konfidencialumas sudaro prielaidas nesąžiningumui, maža dalis mediatorių (9,8 %) nurodo, kad sudaro. 6,9 % apklaustųjų nurodė: „dalinai“, „gali taip būti“, „ne, bet gali pasinaudoti konfidencialumu gaudami tam tikros informacijos“, „iš dalies, nes mediatorius vengia, laikydamasis konfidencialumo principo, pažymoje nurodyti, kuri iš šalių naudojosi mediacija nesąžiningai“, „mediacijos konfidencialumas yra prielaida, praktikoje veikianti labai ribotai“, „nemanau, tai nesusiję - nesąžiningi žmonės apskritai proceso taisyklių laikosi, jie piktnaudžiauja derybinėmis pozicijomis, pastebėtomis klaidomis“.

Panašiai mediatorių nuomonės pasiskirstė ir klausiant apie mediacijos proceso formalių taisyklių stoką ir dėl to kylančias prielaidas šaliai nesąžiningai elgtis procese. 76,6 % respondentų atsakė neigiamai, 13,7 % sutiko su teiginiu (3 pav.).

3 pav. Ar formalių proceso taisyklių stoka mediacijoje sudaro prielaidas šalių nesąžiningumui?

9,8 % mediatorių pasirinko savo atsakymų variantą, tarp kurių nurodoma: kad proceso formalizavimas paneigtų mediacijos esmę; kad mediacijos taisyklės yra ir jų šalys laikosi; dalis nurodo, kad tai priklauso nuo situacijos ir šalių išsilavinimo, socialinės padėties; kad tai, jog procesas nėra formalus, kaip tik skatina šalių sąžiningumą. Kiti mediatoriai nurodo, kad kartais, labai retai arba „iš dalies, terminų nebuvimas sudaro prielaidas vilkinimui, pvz., pasirašyti taikos sutartį, jei susitaria, kad išlaikymą mokės nuo sutarties pasirašymo dienos“ (3 pav.).

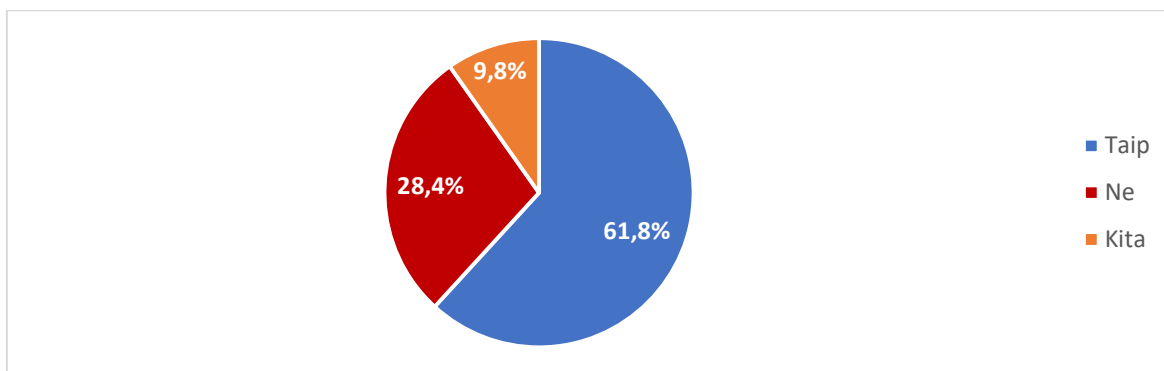
Mediatorių atsakymų analizė paneigia darbe padarytą prielaidą, kad mediacijos proceso konfidencialumas, neformalumas sudaro prielaidas šalių nesąžiningumui pasireikšti. Proceso konfidencialumas ir lankstumas yra mediacijos privalumai, nes šalys gali išvengti viešumo, pačios priimti sprendimą savo ginče, tai, iš esmės, ir yra ta priežastis, dėl ko ginčo šalys renkasi mediaciją. Taip pat reikia pažymėti, kad mediacijos procesas nėra be taisyklių, dėl jų susitaria pačios proceso šalys. Išvada: kadangi proceso sąžiningumas ir taisyklių laikymasis didele dalimi priklauso nuo mediatoriaus, manytina, kad mediatoriai pasitiki savo gebėjimais kontroliuoti procesą ir tokiu būdu nesąžiningas šalies elgesys nepasireiškia arba jis yra „keičiamas“, tinkamai šalis informavus apie procesą, jo naudą, motyvavus sąžiningai ieškoti sprendimų patiems. Tačiau svarbu, kad šalys susitartų dėl proceso taisyklių. Atsižvelgiant į darbo išvadas, susitarimas medijuoti turėtų būtų pasirašomas ne tik savanoriškos (privačios) mediacijos atveju.

Paklausus mediatorių apie tai, ar jie sutinka su teiginiu, kad ikiteisminės privalomos mediacijos atveju, pakeitus jos inicijavimo reikalavimą į privalomą informacinį susitikimą su mediatoriumi, būtų mažinamas šalių nesąžiningumas: 58,8 % atsakė neigiamai, 23,5 % sutiko su teiginiu. 18 (17,7 %) respondentų pasirinko savo atsakymo variantą, dažnu atveju nurodydami, kad ir taip, ir ne. Vienas respondentas svarstė, ar keliama šalių nesąžiningumo klausimai nepažeidžia sąžiningumo prezumpcijos ir ar toks požiūris negali lemti mediatoriaus šališkumo šalių atžvilgiu. Keli mediatoriai pažymėjo, kad toks reglamentavimas gali dar labiau suvaržyti šalių savanoriškumo principą ir iškreipti laisvos valios ir prievartos pusiausvyrą. Trys respondentai

neturėjo nuomonės, vienam klausimas buvo neaiškus. Keturi respondentai apskritai nemanė, kad mediacijos proceso inicijavimas gali būti susijęs su šalies sąžiningumu.

Darbe daromos išvados, kad privalomos ikiteisminės mediacijos atveju teisingesnis variantas, skatinant šalis sąžiningai dalyvauti mediacijoje, būtų numatyti šalims pareigą ne inicijuoti procesą, o numatyti abiem ginčo šalims pareigą susitikti informaciniam mediacijos susitikimui su profesionalu mediatoriumi, nesutampa su daugumos respondentų nuomone. Tačiau manytina, kad tai yra gera priemonė šalių sąžiningumui skatinti. Iš respondentų atsakymų susidaro įspūdis, kad mediatoriai suteikia šalims pakankamai informacijos apie procesą bei pasitiki savo gebėjimais motyvuoti šalis išbandyti mediaciją. Tačiau pažymėtina, kad dabar galiojantis privalomos mediacijos inicijavimo modelis neužtikrina, kad šalys jau iki susitikimo su mediatoriumi turi pakankamai informacijos apie proceso privalumus. Priešingai, analizuojant respondentų atsakymus, matoma, kad šalys į mediaciją ateina su nepakankamomis žiniomis apie mediaciją. Be to, minėtas modelis taip pat neįpareigoja šalių dalyvauti mediacijoje ar susitarti dėl ginčo esmės, šalys bet kuriuo metu gali laisvai pasitraukti, neprivalėdamos nurodyti savo sprendimo priežasčių, tad šis reikalavimas labiau nesuvaržytų šalių savanoriškumo principo ar labiau neapsunkintų teisės į teisminę gynybą.

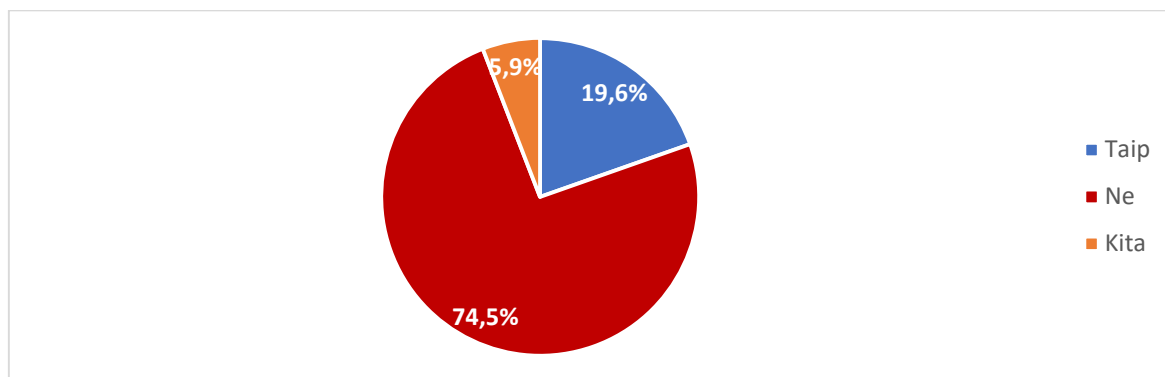
Mediatoriams buvo užduotas klausimas, ar mediaciją skatinančios priemonės tuo pačiu prisideda ir prie sąžiningo šalių elgesio skatinimo. Didžioji dalis atsakė teigiamai - 63 (61,8 %), tuo tarpu 29 (28,4 %) turėjo priešingą nuomonę ir 10 (9,8 %) nurodė savo variantą: „dalina“, „nebūtina“, „ne visada“, „iš dalies“, „nepakankamai“. Trys mediatoriai nurodė, kad mediaciją skatinančios priemonės nesusijusios su sąžiningo elgesio skatinimu: „kol procesas naujas, teismai praktiškai netaiko skatinamųjų ir/ar baudžiamųjų pasekmių, negalėčiau teigti, kad priemonės prisideda prie sąžiningo šalių elgesio mediacijos procese“; „nei taip, nei ne, t. y. šios priemonės neturi įtakos šalių sąžiningumui“; „niekaip nesusiję“. Du respondentai neturėjo nuomonės (4 pav.)

4 pav. Ar įstatyme numatytos procesinės mediaciją skatinančios priemonės prisideda ir prie sąžiningo šalių elgesio mediacijoje skatinimo?

Respondentų pasiteiravus, ar galiojančios procesinės sankcijos yra veiksmingos, daugiau nei pusė (58,8 %) atsakė neigiamai; 23,5 % mediatorių mano, kad jos yra veiksmingos ir 17,7 % nurodė savo atsakymo variantą. Pastarieji pažymėjo, kad: „negaliu atsakyti, nes nežinau, ar buvo dėl to kokių procesų, tačiau įstatyminis reglamentavimas pakankamas“, „veiksmingumas priklauso nuo poveikio priemonės taikančiųjų praktikos“, „faktiškai tokių sankcijų nėra“, „reikia tikslinti klausimą, kas turima mintyje - *galiojančios procesinės sankcijos dėl šalių nesąžiningo elgesio mediacijoje*, kai mediacijos proceso turinio negalima atskleisti“, „jų nėra arba jos netaikomos, o ir sankcijos sąžiningumui įtakos neturi“, „sankcijos sąžiningumo neskatina“. Kiti nurodo, kad: „tikėtina, kad šalis, žinodama apie bylinėjimosi išlaidų paskirstymą atsižvelgiant į nesąžiningumą, gali būti linkusi mažiau piktnaudžiauti ir būti sąžiningesnė“, „bet kokia sankcija, jei ji neišvengiama, turi savo veiksmingumo laipsnį. Kita vertus, bet kokios sankcijos, priklausomai nuo subjektų vertybinių pažiūrų - vieniems veiksmingos, kitiems – ne“. Treti neturėjo nuomonės („negaliu atsakyti“, „negaliu atsakyti dėl patirties stokos mediacijos srityje“, „nesu susidūrusi“, „negaliu pasakyti“, „nežinau“). Ketvirtį nurodė, kad „galimai“, „galbūt“, „ne visada“, „nepakankamai“. Tad galima daryti išvadą, jog dauguma respondentų mano, kad esamas reguliavimas realiai neveikia ir nesukuria to efekto, kurio įstatymo leidėjas siekia.

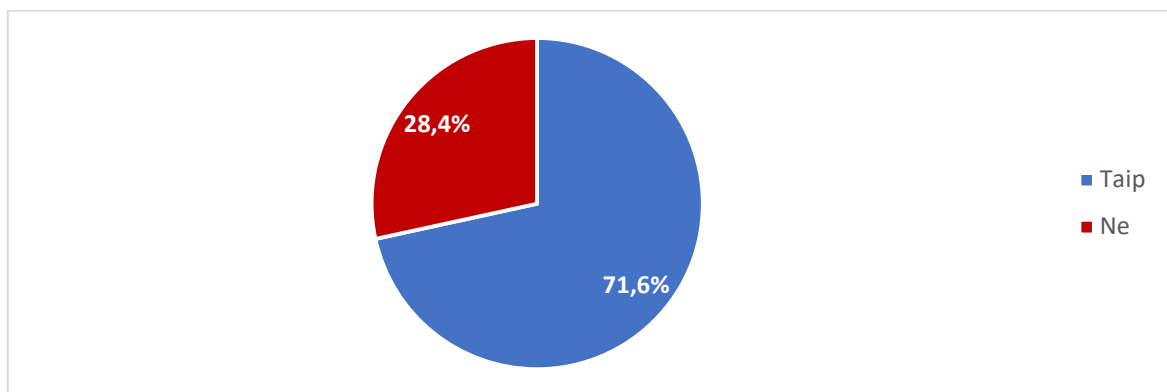
Kadangi darbe buvo analizuojamos nesąžiningo šalies elgesio prielaidos, ir atsižvelgiant į mediacijos rūšį, mediatorių buvo pasiteirauta, ar, jų nuomone, tai turi įtakos šalių nesąžiningam elgesiui. Net 76 (74,5 %) apklaustųjų nurodo, kad tai neturi įtakos ir tik 20 (19,6 %) nurodė, kad turi. Savo atsakymą pateikė 6 (5,9 %) mediatoriai: „gali turėti. Privalomąją pasinaudojama dažnai tik formaliai "pažymai gauti", o ne turint tikslą susitarti, o teismine - kartais piktnaudžiaujama laiku, nes nemokama“, „nesąžiningumo prielaidos susijusios su nepakankamu suvokimu, kas yra mediacija ir kokie jos tikslai bei principai“, „kartais“, kiti respondentai nurodė, jog nuomonės neturi, nežino (5 pav.).

5 pav. Ar nesąžiningam šalių elgesiui turi įtakos mediacijos rūšis?

Nors dauguma respondentų nurodė, kad mediacijos rūšis šalies sąžiningumui įtakos neturi, manytina, kad tai nėra visiškai tikslu. Šalys, nepriklausomai nuo mediacijos rūšies, gali piktnaudžiauti joms suteikta teise ginčą spręsti mediacija - inicijuoti procedūrą, siekiant kitokių tikslų, nei jos pagalba spręsti ginčą. Prasidėjus procesui ir šalims dalyvaujant mediacijoje taip pat nėra skirtumo, ar šalis priėmė kvietimą medijuoti savo noru, ar buvo įpareigota - šalys gali dalyvauti mediacijoje, siekdamos nesąžiningų tikslų. Paskutinėje mediacijos stadijoje, jeigu nesąžiningas elgesys nebuvo atskleistas ar atpažintas inicijuojant ar dalyvaujant mediacijoje, tai gali turėti pasekmių šalių teisėms ir pareigoms, nes sudaroma nesąžininga (neteisėta) taikos sutartis. Tačiau išskirtinumas pasireiškia privalomos ikiteisminės mediacijos atveju, nes potencialiam ieškovui yra numatyta prievolė inicijuoti mediaciją. Ši šalies pareiga sukuria papildomas nesąžiningumo prielaidas, pvz., bandoma užkirsti kelią mediacijai įvykti.

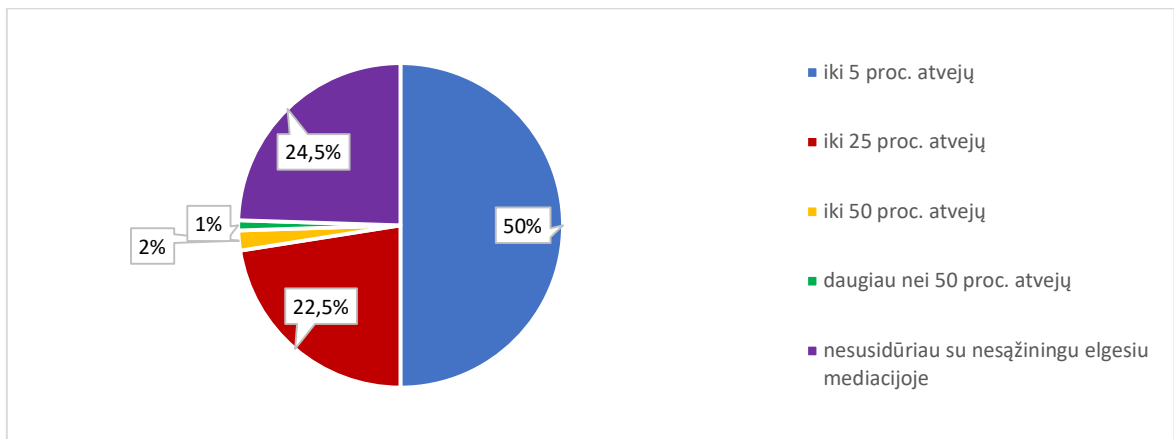
Pagrindinis klausimas, į kurį buvo siekiama atsakyti tyrimu, ar mediatoriai savo praktikoje susiduria su nesąžiningu šalių elgesiu. Pažymėtina, kad didžioji dauguma - 73 (71,6 %) apklaustųjų atsakė teigiamai, 29 (28,4 %) nurodė, kad nesusiduria su nesąžiningu šalių elgesiu mediacijoje (6 pav.).

6 pav. Ar savo praktikoje susiduriate su nesąžiningu šalių elgesiu mediacijoje?

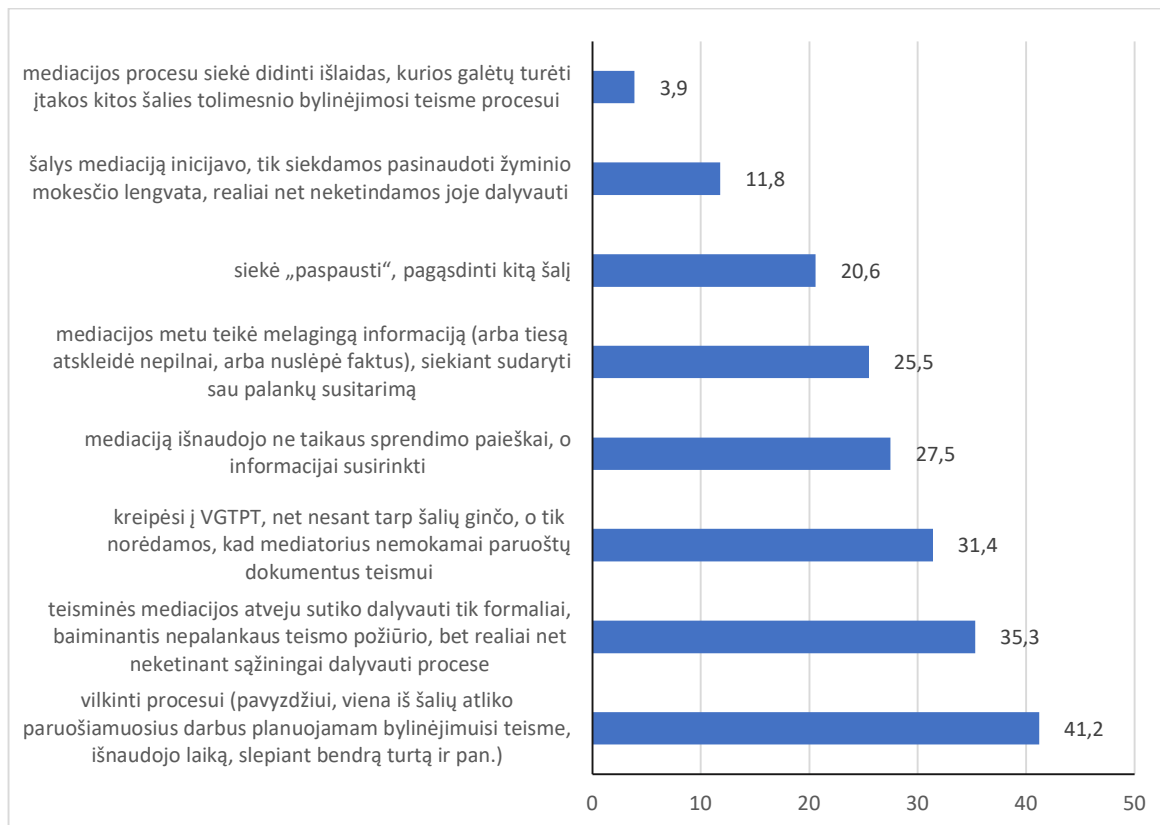
Tyrimas parodo, kad darbe atskleidžiama tema yra aktuali. Didelė dalis mediatorių susiduria su nesąžiningu šalies elgesiu. Atsižvelgiant į tai, kad ne visi mediatoriai vienodai turi praktikos medijuojant, atskirai buvo įvertinti ir atsakymai, kuriuos pateikė mediatoriai, nuolat užsiimantys šia veikla. Apklausą parodė, kad net 3 iš 4 mediatorių susiduria su nesąžiningu šalies elgesiu.

Pasiteiravus mediatorių, kiek dažnai jie susiduria su šalies nesąžiningu elgesiu, 50 % apklaustųjų nurodė, kad iki 5 % medijuojamų atvejų, 22,5 % - iki 25 % atvejų, 2 % - nurodė iki 50 % atvejų, 1 % - kad daugiau nei 50 % atvejų (7 pav.).

7 pav. Iš vestų mediacijų nesąžiningas šalių elgesys pasitaikė

Sekančiame klausime respondentų buvo prašoma pasirinkti šalies nesąžiningo elgesio variantą, su kuriuo susidūrė praktikoje, nurodant, kad galima rinktis kelis tinkamus variantus (8 pav.)

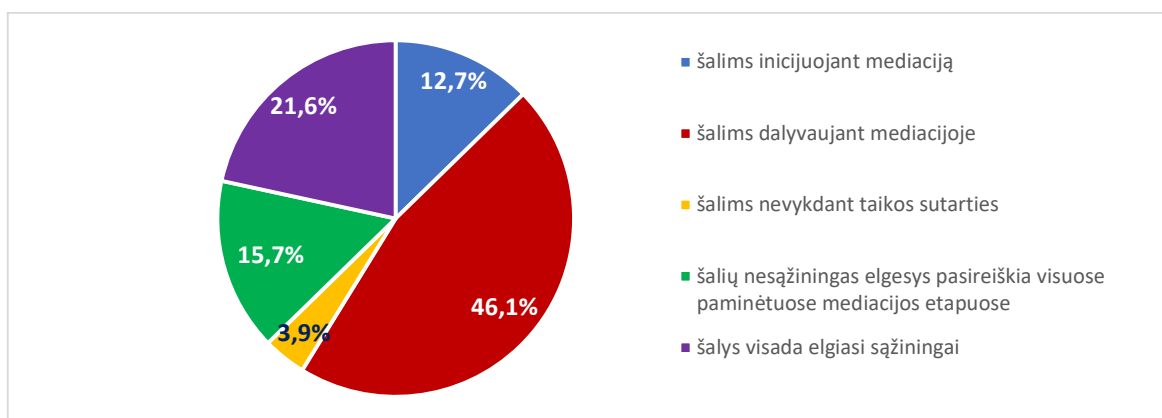
8 pav. Pasirinkite nesąžiningo elgesio variantą (-us) su kuriuo (-iais) susidūrėte savo praktikoje

Respondentai pasirinko, o neretu atveju ir ne po vieną, nesąžiningą šalies elgesio variantą, su kuriuo susidūrė savo praktikoje. Didžioji dalis mediatorių susiduria su proceso vilkinimu (41,2 %); kuomet, teisminės mediacijos atveju, šalys procese dalyvauja tik formaliai, realiai net neketindamos sąžiningai dalyvauti jame (35,3 %); kai šalys kreipiasi į VGTPT tik siekiant, kad

mediatorius nemokamai paruoštų skyrybų dokumentus teismui (31,4 %); šalys mediacijos procesą išnaudoja informacijai susirinkti (27,5 %); mediacijos metu nesako pilnos tiesos arba nuslepia faktus, kad pasiektų sau palankesnę sprendimą (25,5 %); šalis siekė „paspausti“, pagąsdinti kitą šalį (20,6 %); šalys mediaciją inicijavo, siekdamos pasinaudoti žyminio mokesčio lengvata (11,8 %); mediacijos procesu siekė didinti išlaidas, kurios galėtų turėti įtakos kitos šalies tolimesnio bylinėjimosi teisme procesui (3,9 %).

Respondentų buvo paprašyta pasidalinti ir kitais nesąžiningos šalies elgesio mediacijoje atvejais. Į šį klausimą atsakymą pateikė 18 respondentų. 5 respondentai nurodė, kad nesusidūrė su tokiu šalių elgesiu, todėl negalėjo pateikti variantų. 13 mediatorių nurodė nesąžiningo elgesio pavyzdžius (2 priedas).

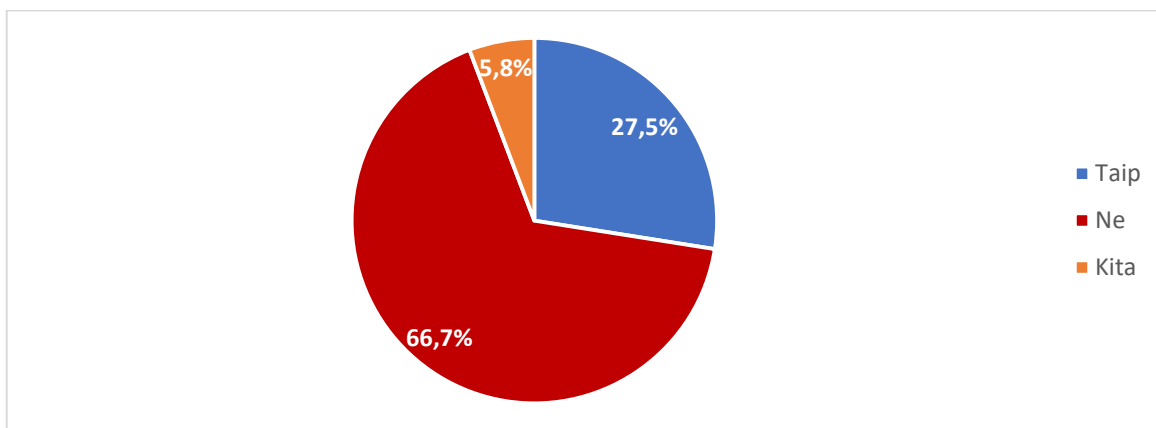
Darbe nesąžiningas šalies elgesys nagrinėjamas, atsižvelgiant į proceso etapus, todėl atliekant tyrimą, mediatorių buvo klausiama, kuriame mediacijos etape dažniausiai susiduriama su nesąžiningu šalies elgesiu (9 pav.).

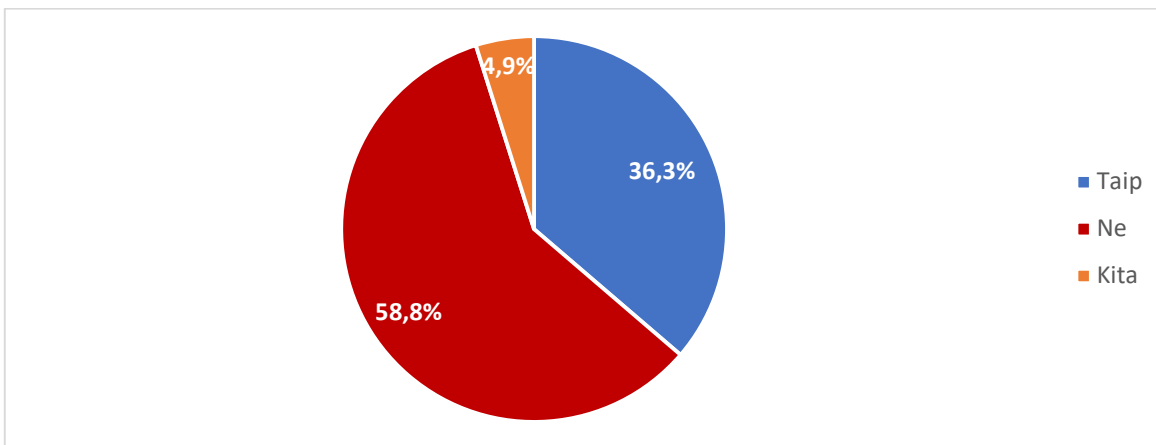
9 pav. Kuriame mediacijos proceso etape dažniausiai susiduriate su nesąžiningu šalių elgesiu?

Didžioji dalis mediatorių 47 (46,1 %) teigia, kad nesąžiningas šalies elgesys dažniausiai pasireiškia šalims jau dalyvaujant procese, 16 (15,7 %) mediatorių pažymėjo, kad šalies nesąžiningas elgesys pasireiškia visuose etapuose; 13 (12,7 %) – inicijuojant procesą ir tik 4 (3,9 %) mediatoriai nurodė, kad šalims nevykdant taikos sutarties.

Mediatorių buvo paklausta ir apie tai, ar šalies nesąžiningumas turėjo lemiamos įtakos mediacijos procesui, t.y. ar pasitaikė atvejų, kai procesas net neprasidėjo arba teko jį nutraukti dėl šalies nesąžiningo elgesio? Didžioji dauguma respondentų pažymėjo neigiamą atsakymą, atitinkamai 66,7 % ir 58,8 % (10 ir 11 pav.).

10 pav. Ar pasitaikė atvejų, kai mediacijos procesas neprasidėjo dėl šalių nesąžiningumo?

11 pav. Ar teko nutraukti procesą dėl šalių nesąžiningo dalyvavimo mediacijoje?

Manytina, kad mediatoriai, susidurdami su šalies nesąžiningu elgesiu, geba jį suvaldyti, motyvuojant šalis, paaiškinant jos teikiamą naudą, skatinant sąžiningai pamėginti dalyvauti mediacijoje ar kitomis priemonėmis, kadangi didžioji dauguma mediatorių nurodė, kad dėl tokio šalies elgesio mediacijos procesui lemiamų pasekmių dažniausiai nebūna. Tačiau 28 (27,5 %) mediatoriai nurodė, jog mediacija neprasidėjo dėl šalies nesąžiningumo, o 37 (36,3 %) mediatoriams dėl to teko nutraukti procesą. Vertinant, kad apklaustųjų buvo 102, tai visai nemaži skaičiai.

Paskutiniame klausime mediatorių buvo prašoma pasidalinti nuomone apie tai, kokios prevencinės priemonės galėtų paskatinti šalių sąžiningą elgesį mediacijoje. Į jį atsakyti pasirinko 58 respondentai. 9 nurodė, kad neturi pasiūlymo. Tarp 49 atsakymų dažniausiai buvo minimas tinkamas visuomenės švietimas, ypač ginčo šalių informavimas apie procesą, kas iš esmės ir yra sąžiningumo garantas procese; ginčo šalių ir atstovų sąmoningumas, mediatorių, teisininkų mokymai, kvalifikacijos tobulinimas ir pan. Dalis mediatorių išsakė nuomonę apie esamo proceso efektyvinimą, pvz., privalomos mediacijos atveju, nemokamą paslaugą teikti tik asmenims, kurie turi teisę į antrinę teisinę pagalbą. Numatyti aiškesnes proceso taisykles, pvz., kad šalys pasiruoštų

mediacijos sesijai (išsikeltų tikslus, kokias nuolaidas/kompromisus gali daryti ir pan.). Šalių konfidencialumo pasižadėjimų pasirašymas, raštiškas šalies įsipareigojimas sąžiningai elgtis mediacijos metu. Nurodo, kad turi būti aiškiai teisiškai reglamentuotos mediatorių teisių, o gal net ir pareigų apimtys bei elgesio modeliai, pastebėjus nesąžiningą šalies elgesį mediacijoje. Dalis mediatorių atkreipė dėmesį, kad numatytos sankcijos nesąžiningai šaliai yra tik deklaratyvios, todėl būtina jas tikslinti ir taikyti. Minimos ir paskatos sąžiningai šaliai, pvz., pasiekus taikos susitarimą, grąžinti bent dalį mediatoriui sumokėto mokesčio. Pasitaikė atsakymų, kuriuose buvo nurodama, kad sistema jau yra pakankamai efektyvi ir procesų tobulinti nereikia. Pažymima, kad kiekviena šalis yra individuali ir nėra galimybės kiekvienai iš jų pritaikyti efektyvias prevencines priemones. Mediatorių atsakymai pateikiami 4 priede.

IŠVADOS

1. Sąžiningumo principo turinys yra konkretizuojamas per atitinkamas šalių teises ir pareigas, draudimus, elgesio taisykles. Tokiu reguliavimu užtikrinama, kad abstraktus sąžiningumo reikalavimas yra racionalus, objektyvus, nuspėjamas, t.y. užtikrinamas teisinis tikrumas. Kita vertus, taip pat svarbu, kad sąžiningumo principas nevirstų „uždara“ norma, tam, kad jis galėtų prisitaikyti prie besikeičiančių visuomeninių santykių – būtų lankstus.

2. Lietuvos įstatymų leidėjas neformuluoja mediaciją reglamentuojančiuose pirminiuose teisės aktuose sąžiningumo principo tiesiogiai, jis yra išvedamas netiesiogiai iš kitų mediacijos principų: lygiateisiškumo, konfidencialumo, bendradarbiavimo, nešališkumo, savanoriškumo ir kt., kurie yra susiję su šalių pageidautinu elgesiu mediacijoje, proceso tikslų pasiekimui užtikrinti. Mediacijos principai yra pamatas, standartas, kuris užtikrina proceso sąžiningumą ir teisingumą, nurodo gaires, kaip turi vykti mediacija ir atitinkamai kaip proceso dalyviai turėtų elgtis.

3. Išanalizavus teisinį mediacijos sureguliuavimo mechanizmą, akivaizdu, kad mediacijos juridizacijos procesas skatina teigiamus poslinkius tiek šalims renkantis mediaciją kaip ginčo sprendimo būdą, tiek didinant jų pasitenkinimą ginčų sprendimu. Tačiau svarbu numatyti, kad teisinis reguliavimas pats savaime nesukurtų prielaidų šaliai nesąžiningai elgtis. Efektyviau suregulius mediacijos inicijavimo procedūrą (į inicijavimo procesą įtraukus abi šalis, užtikrinus pakankamą šalių informavimą apie procesą, taip pat numčius teismui teisę spręsti apie ypatingas aplinkybes, kuomet šalis dėl objektyvių priežasčių negali įgyvendinti ikiteisminio ginčo sprendimo reikalavimo), būtų sukurtos prielaidos šalims rinktis sąžiningus elgesio variantus ir neieškoti nesąžiningų būdų kaip įstatymą "apeiti".

4. Išanalizavus šalies nesąžiningo elgesio mediacijoje apraiškas nustatyta, kad šalių sąžiningam elgesiui įtakos turi mediacijos inicijavimo etape numatyta šalies pareiga pasinaudoti ikiteismine ginčo sprendimo procedūra, kuri sukuria papildomas nesąžiningumo prielaidas. Tačiau šalys, nepriklausomai nuo mediacijos rūšies, gali piktnaudžiauti joms suteikta teise ginčą spręsti mediacija - kai siekiama kitų tikslų, nei mediacijos pagalba spręsti ginčą. Mediacijos rūšis neturi įtakos ir šalių nesąžiningam elgesiui, kai šalys dalyvauja mediacijoje. Šiame etape nėra skirtumo, ar šalis inicijavo procesą, ar priėmė kvietimą medijuoti savo noru, buvo paraginta ar įpareigota. Paskutinėje mediacijos stadijoje, jeigu nesąžiningas elgesys nebuvo atskleistas ar atpažintas inicijuojant ar dalyvaujant mediacijoje, gali turėti lemiamų pasekmių asmenų teisėms ir pareigoms, nes sudaroma nesąžininga (neteisėta) taikos sutartis, t.y. toks šalies elgesys suponuoja nesąžiningą rezultatą, dėl kurio kyla teisinės pasekmės ir gali būti pradedamas teisminis procesas tokioms pasekmėms anuliuoti arba kompensuoti.

5. Mediacijos proceso konfidencialumas, lankstumas, formalių taisyklių, reglamentuojančių procesą, nebuvimas, suponuoja prielaidą, kad toks procesas sudaro galimybes šalies nesąžiningumui pasireikšti. Tačiau atliktas tyrimas atskleidė, jog mediatoriai nemano, kad šios mediacijos savybės sudaro prielaidas šalies nesąžiningumui. Net ir nesant formalizuotų proceso taisyklių, tinkamai vadovaujantis mediacijos principais bei kvalifikuotų mediatorių lyderyste, užtikrinamas proceso sąžiningumas ir teisingumas.

6. Veiksmingiausias būdas užtikrinti šalių sąžiningumą - numatyti efektyvias pozityvias priemones sąžiningam šalių elgesiui skatinti. Šios priemonės labiausiai atitinka ir pačios mediacijos kaip savanoriškos procedūros prigimtį. Viena iš priemonių galėtų būti tinkama informacijos sklaida ginčo šalims, užtikrinant, kad informacija apie mediaciją nebūtų suteikta tik formaliai, ji turėtų būti kokybiška, teikiama profesionalų ar apmokyto personalo, lengvai prieinama, ypač kuomet ji šalims yra aktuali. Sąžiningumas gali būti užtikrinamas ne tik supratimu grįstu šalies apsisprendimu, bet ir siekiu pasinaudoti tam tikra privilegija. Atlikus galiojančių skatinamųjų priemonių analizę, darytina išvada, kad jos turi būti papildytos, numatant paskatas ir šalimis, kurioms pavyksta teisinį ginčą išspręsti taikos sutartimi.

7. Mediacijos konfidencialumo kontekste galima daryti išvadą, kad šalims numatoma tik moralinė pareiga procese elgtis sąžiningai, kadangi jokios teisinės pasekmės dėl nesąžiningo elgesio joms negali būti pritaikomos, kadangi konfidencialumo principas neleidžia teismui nesąžiningo elgesio nustatyti bei jo vertinti, be to, sąžiningai šaliai jį sunku įrodinėti. Nesąžiningo šalies elgesio pasekmė galėtų būti tik mediacijos proceso nutraukimas, inicijuotas kitos proceso šalies arba mediatoriaus. Tad lieka kliautis mediatoriaus gebėjimais ir aukšta kvalifikacija, pastebint ir užkardant šalies nesąžiningumo apraiškas mediacijoje.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas išvadas, **konstatuojama, kad šio magistrinio darbo pradžioje nurodytas ginamasis teiginys, jog pakankamas ir aiškus mediacijos proceso teisinis reguliavimas, skatinimo priemonių sąžiningam elgesiui mediacijoje išplėtimas bei paveiki teisinės atsakomybės sistema sumažintų nesąžiningų veiksmų tikimybę mediacijoje, pasitvirtino.**

PASIŪLYMAI

Siekiant efektyviau užtikrinti šalies sąžiningumą mediacijos procese, darbo autorė siūlo:

1. *Pasiūlymai įstatymo leidėjui:*

1.1. Atsižvelgiant, kad sąžiningumo principas tiesiogiai Lietuvoje mediaciją reglamentuojančiuose teisės aktuose yra įtvirtintas tik antriniuose teisės aktuose, siūloma papildyti Mediacijos įstatymą 17¹ straipsniu:

„17¹ straipsnis. Sąžiningumas.

1. Mediacijos procesas vykdomas, vadovaujantis sąžiningumo principu. Ginčo šalys, jų atstovai, mediatorius ir kiti mediacijos procese dalyvaujantys asmenys, nurodyti šio įstatymo 15 straipsnio 4 dalyje, įsipareigoja elgtis taip, kad mediacija vyktų atvirai, skaidriai, be apgaulės.
2. Šalys privalo sąžiningai dalyvauti mediacijoje, bendradarbiauti tarpusavyje, siekiant taikiai spręsti ginčą.
3. Už šio straipsnio nustatytų pareigų neatlikimą ar netinkamą atlikimą mediatoriai, ginčo šalys ir kiti mediacijos procese dalyvaujantys asmenys, nurodyti šio įstatymo 15 straipsnio 4 dalyje, atsako šio įstatymo ir Civilinio kodekso nustatyta tvarka.“

1.2. Arba siūloma papildyti Mediacijos įstatymo 15 straipsnį 7 punktu:

„7. Ginčo šalys, jų atstovai, mediatoriai ir kiti mediacijos procese dalyvaujantys asmenys, nurodyti šio straipsnio 4 dalyje, privalo sąžiningai dalyvauti mediacijoje, bendradarbiauti tarpusavyje, siekiant taikiai spręsti ginčą, laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų.“

1.3. Šiuo metu susitarimas dėl mediacijos tarp ginčo šalių pasirašomas, kai mediacijos paslaugos teikiamos už atlyginimą. Siūloma nustatyti tokį reikalavimą ir už valstybės finansuojamas mediacijos paslaugas, kai ginčas sprendžiamas pagal Mediacijos įstatymo 20 str., papildant Mediacijos įstatymo 12 straipsnio 1 dalį:

„1. Mediacija taikoma ginčo šalių rašytiniu susitarimu. Ginčo šalys dėl mediacijos gali susitarti tiek kilus ginčui, tiek iš anksto, kai ginčo dar nėra. Gali būti susitariama taikyti mediaciją tik dėl tokio ginčo, dėl kurio pagal įstatymus leidžiama ginčo šalims sudaryti taikos sutartį. **Rašytinis susitarimas tarp ginčo šalių sudaromas ir tuomet, kai mediatorius parenka Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba, vadovaujantis šio įstatymo 14 straipsnio nuostatomis**“.

1.4. Atsižvelgiant į tai, kad Mediacijos įstatyme nustatytas įpareigojimas visiems šeimos ginčams, nagrinėjamiems ginčo teisena CPK nustatyta tvarka, taikyti privalomą mediaciją yra per griežtas, siūloma papildyti Mediacijos įstatymo 20 straipsnį 3 dalimi:

„3. Teismas, nustatęs, kad yra objektyvių aplinkybių, dėl kurių ginčą teisme inicijuojanti šalis negali pasinaudoti privalomąja mediacija, šio įstatymo 1 dalies 1 punkte nurodytų ginčų atvejais gali atleisti šalis nuo išankstinės neteisminės ginčų sprendimo ne teisme tvarkos.“

1.5. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo išvadas, kad šiuo metu galiojančios lengvatos yra nukreiptos tik į žyminio mokesčio sumažinimą, o tai dažniausiai reiškia, kad šalims sąžiningai naudojantis mediacijos paslauga nepavyko išspręsti tarpusavio ginčo, siūloma numatyti priemones, kurios skatintų ir šalis, kurioms sąžiningai naudojantis mediacija pavyko išspręsti tarpusavio ginčą. Siūloma papildyti Mediacijos įstatymo 16 straipsnį 4 dalimi:

„4. Kai civilinis ginčas mediacijoje baigiamas taikos sutartimi, ginčo šalys įgyja teisę pasinaudoti valstybės suteikiama paskata ir susigrąžinti mediatoriui sumokėtą mokestį už suteiktas mediacijos paslaugas pagal teisingumo ministro patvirtintą tvarką. Šios įstatymo nuostatos nėra taikomos, kai mediacijos paslaugos tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu buvo apmokėtos iš valstybės biudžeto lėšų“.

1.6. Baigiamajame darbe prieita išvados, kad šiuo metu reikalavimas advokatui informuoti klientą apie mediacijos procedūrą yra nepakankamas, todėl siūloma, teikiant ieškinį teismui, papildomai pateikti rašytinius ir atstovaujamojo pasirašytus įrodymus, kad tokia informacija buvo suteikta, papildant CPK 135 str. 2 d. 8 punktu:

„8. Prie ieškinio turi būti pridėti dokumentai ir kiti įrodymai, kuriais ieškovas grindžia savo reikalavimus, taip pat duomenys, kad žyminis mokestis sumokėtas, bei prašymai dėl įrodymų, kurių ieškovas pateikti negali, išreikalavimo, nurodant priežastis, kodėl negalima pateikti šių įrodymų. **Taip pat pridedama ieškovo pasirašyta deklaracija, kad advokatas tinkamai ir išsamiai suteikė informaciją apie galimybę ginčą spręsti mediacijos būdu**“.

Papildant CPK 142 str. 3 d.:

„3. Teismas turi teisę atsisakyti priimti įrodymus ir motyvus, kurie galėjo būti pateikti atsiliepime į ieškinį, jeigu mano, kad vėlesnis jų pateikimas užvilkins sprendimo priėmimą byloje. Su atsiliepimu į ieškinį pateikiama **atsakovo pasirašyta deklaracija, kad advokatas tinkamai ir išsamiai suteikė informaciją apie galimybę ginčą spręsti mediacijos būdu**“.

Pavyzdinė forma pateikiama 4 priede.

2. Pasiūlymai Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui:

2.1. Inicijuoti numatyto mediacijos paslaugų kompensavimo įgyvendinimo tvarkos aprašą ir teisės aktų pakeitimus. Rekomenduojama šalims kompensuoti iki 6 valandų mediatoriaus

atliktų paslaugų, pagal LR Vyriausybės nutarimu²⁴³ patvirtintą užmokesčio bazinį dydį. Rekomenduojama nustatyti tokią tvarką dėl mokesčio susigrąžinimo: šalys ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo mediacijos pabaigos pateikia VGTPT prašymą kompensuoti mediacijos mokestį. Prašymo grąžinti mokestį už mediaciją formą tvirtina teisingumo ministras. Šis prašymas gali būti siunčiamas paštu arba pateikiamas elektroninėmis ryšio priemonėmis, jeigu yra galimybė nustatyti šalių tapatybę. Sprendimą dėl mokesčio už mediaciją grąžinimo tarnyba priima ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo nurodytų dokumentų gavimo. Jeigu pateiktame prašyme yra trūkumų, tarnyba turi teisę per 5 darbo dienas nuo prašymo gavimo prašyti pateikti papildomą informaciją ar dokumentus arba grąžinti prašymą, nurodydama trūkumus. Apie priimtą sprendimą tarnyba informuoja šalis. Mokestis grąžinamas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo sprendimo priėmimo.

²⁴³ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. sausio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. 364 „Dėl už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8b5c3616f9311ecb2fe9975f8a9e52e>.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos teisės aktai

1. „Kreipimosi dėl mediatoriaus skyrimo ir mediatoriaus parinkimo iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo ir skyrimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 1R-289“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610/asr>.
2. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.
3. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.
4. „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294>.
5. „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=bnp209id8&documentId=a43347f2230d11e6acbed8d454428fb7&category=TAK>.
6. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>.
7. „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e>.
8. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. lapkričio 23 d. įsakymas Nr. 1R-256 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo plano patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.387367?jfwid=-11gea3w05s>.
9. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5beff92bd32ec99a1?jfwid=pd6eq2kwp>.
10. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 "Dėl valstybės užtikrinamos neteisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo". TAR. Žiūrėta 2023

- m. kovo 30 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6f2149a0e03111e59cc8b27b54efaf6e/asr>.
11. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. sausio 21 d. įsakymu Nr. 1R-32 „Dėl sprendimo vykdyti valstybės užtikrinamą neteisminę mediaciją formos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/26a05db21db911e9bd28d9a28a9e9ad9?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=d87d1f9f-ace1-43f1-ac76-8add998f7fe1>.
12. „Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>.
13. „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98693/asr>.
14. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. sausio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. 364 „Dėl už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8b5c3616f9311ecb2fe9975f8a9e52e>.
15. „Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6b8f6f41f80411e895b0d54d3db20123>.

Europos Sąjungos ir užsienio valstybių teisės aktai

16. „Airijos Respublikos mediacijos aktas (The Republic of Ireland, Mediation Act, No. 27, 2017)“. ISB. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2017/act/27/enacted/en/html>.
17. „Čekijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Občanský soudní řád, 1963)“. Žiūrėta 2023 m. kovo 23 d. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99>.
18. „Europos mediatorių elgesio kodeksas“. LRV. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Europos_mediatoriu_elgesio_kodeksas.pdf.
19. „Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gegužės 21 d. direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“. EURLEX. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>.
20. „Graikijos Respublikos mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose įstatymas (NOMOS 4640/2019)“. Kodiko. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/580509/nomos-4640-2019>.

21. „Italijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Codice di procedura civile, Regio Decreto 28 ottobre 1940, n. 1443). Altalex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.altalex.com/documents/news/2013/04/10/disposizioni-general-dei-poteri-del-giudice>.
22. „Italijos Respublikos 2010 m. kovo 4 d. įstatyminis dekretas Nr. 28 (Decreto Legislativo 4 marzo 2010, n. 28)“. Normattiva. Žiūrėta 2023 m. sausio 12 d. <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2010-03-04;28!vig=>.
23. „Jungtinės Karalystės civilinio proceso taisyklės (Civil Procedure Rules - Part 44 - General rules about costs)“. The National Archives. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part-44-general-rules-about-costs#rule44.3>.
24. „Jungtinės Karalystės civilinio proceso taisyklių praktiniai elgesio nurodymai ir protokolai (Practice Direction - Pre-action Conduct and Protocols)“. The National Archives. Žiūrėta 2023 m. kovo 19 d. https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/pd_pre-action_conduct.
25. „Jungtinės Karalystės šeimos proceso taisyklės (Family Procedure Rules, Part 3)“. The National Archives. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/parts/part_03.
26. „Jungtinės Karalystės veiklos gairės 3A (Practice direction 3A – Family Mediation Information and Assessment Meetings (MIAMS))“. The National Archives. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_03a.
27. „Kroatijos Respublikos mediacijos įstatymas (Zakon o mirenju, NN 18/2011)“. Narodne Novine. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_18_310.html.
28. „Lenkijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 1964 Nr. 43 poz. 296)“. Seimo kanceliarija. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf>.
29. „Prancūzijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Code de procédure civile, 1975)“. Legifrance. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000045268434/2023-01-23.
30. „Slovėnijos Respublikos alternatyvaus ginčų sprendimo įstatymas (Zakon o alternativnem reševanju sodnih sporov, 2009. Uradni list, 97/09)“. PISRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5648>.

31. „Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymas dėl procedūros šeimos bylose ir bylose, nagrinėjamos ne ginčo teisena (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG))“. Gesetze. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/index.html#BJNR258700008BJNE013500000>.

Mokslinė ir kita specialioji literatūra

32. „2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“. LRV. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/ex%20post%20vertinimas/GALIOJANC%CC%8CIO%20TEISINIO%20REGULIAVIMO%20POVEIKIO%20EX%20POST%20VERTINIMO%20ATASKAITA%2012%2028%20.pdf>.
33. Baruch Bush, Robert A., ir Joseph P. Folger. „Mediation and social justice: risks and opportunities“. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 27, 1 (2012): 1-51. https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/faculty_scholarship/643.
34. Biller, Tony. „Good faith mediation: improving efficiency, cost, and satisfaction in North Carolina's pre-trial process“. *Campbell Law Review* 18, 2 (1996): 281-302. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/camp18&div=16&start_page=281&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
35. Boettger, Ulrich. „Efficiency versus party empowerment - against a good-faith requirement in mandatory mediation“. *Review of Litigation* 23, 1 (2004): 1-46. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/rol23&div=7&start_page=1&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
36. Boulle, Laurence, ir Miryana Nesic. *Mediation: principles, process, practice*. London: Bloomsbury Professional, 2001.
37. Brazdeikis, Aurimas. „Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis“. Doktoro disertacija, Vilniaus universitetas, 2011. <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1737658/datastreams/MAIN/content>.
38. Conte, Giuseppe. „The Italian way of mediation“, *Yearbook On Arbitration And Mediation* 6 (2014): 179-203. <https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=arbitrationlawreview>.

39. Cooley, W. John. „Defining the ethical limits of acceptable deception in mediation”. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal* 4, 2 (2004): 1-16. <https://digitalcommons.pepperdine.edu/drlj/vol4/iss2/8>.
40. De Palo, Giuseppe. „Mediating mediation itself: the easy opt-out model settles the perennial dispute between voluntary and mandatory mediation”. *Cardozo Journal Of Conflict Resolution* 22, 3 (2021): 543-568. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/cardcore22&div=29&start_page=543&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
41. Delgado, Richard, Chris Dunn, Pamela Brown, Helena Lee, ir David Hubbert. „Fairness and formality: minimizing the risk of prejudice in alternative dispute resolution”. *Wisconsin Law Review* 6 (1985): 1359-1404. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/wlr1985&div=56&start_page=1359&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
42. Dworkin, Joan, ir William London. „What is a fair agreement”, *Mediation Quarterly* 7, 1 (1989): 3-14. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/cfltrq7&div=5&start_page=3&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
43. Dziedziak, Wojciech. „Mediation and fairness of the decision to resolve the dispute”. *Studia Iuridica Lublinensia* 27, 3 (2018): 49-60. https://pdfs.semanticscholar.org/419e/6634f2a9580d1f76486829141afdd583ee8e.pdf?_gl=1*f9o5z3*_ga*MTc0NDY1Mzc2OS4xNjc0Mjk1NjUw*_ga_H7P4ZT52H5*MTY4MTg5MzA3Ni4xLjEuMTY4MTg5MzMwNi4wLjAuMA.
44. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). *European Handbook for Mediation Lawmaking*. Strasbourg, 2019. <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>.
45. European Law Institute (ELI) and European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ). *The Relationship between Formal and Informal Justice: the Courts and Alternative Dispute Resolution, Report of the European Law Institute and of the European Network of Councils for the Judiciary*. European Law Institute, 2018. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ADR_Statement.pdf.
46. „Europos veiksmingo teisingumo komisijos (CEPEJ) 2007 m. gruodžio 7 d. Gairės dėl geresnio rekomendacijų „Dėl šeimos mediacijos“ ir „Dėl mediacijos civilinėse bylose“ įgyvendinimo CEPEJ (2007) 14E“. Council of Europe. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://rm.coe.int/16807475b6>.

47. Friedman, Gary. „Mediation: Reducing Dependence on Lawyers and Courts to Achieve Justice“. *The People's Law Review* (1983): 42-48.
http://jbstest.ucdavis.edu/pub/*Not%20Searchable/1983/M83-093s1.pdf.
48. Glover, Jeremy, ir Fenwick Elliott. „Mediation: is it ever reasonable to decline a request to mediate?“. Fenwick Elliott. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d.
<https://www.fenwickelliott.com/research-insight/articles-papers/alternative-dispute-resolution/mediation-decline-request-mediate>.
49. *Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Mediation*. The Netherlands: The Hague Conference on Private International Law, Permanent Bureau, 2012.
<https://assets.hcch.net/docs/d09b5e94-64b4-4afe-8ee1-ab97c98daa33.pdf>.
50. Hesselink, Martijn W. „The concept of good faith“. Iš *Towards A European Civil Code, Fourth Revised And Expanded Edition*, Arthur S. Hartkamp, Ewoud H. Hondius, Chantal Mak, ir Edgar du Perron, 619-649. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011.
<https://ssrn.com/abstract=1098856>.
51. Hyman, M. Jonathan. „Swimming in the Deep End: Dealing with Justice in Mediation“. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 6, 1 (2004): 19-56. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/cardcore6&div=6&start_page=19&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
52. Hyman, M. Jonathan, ir Lela P. Love. „If Portia were a mediator: an inquiry into justice in mediation“. *Clinical Law Review*, 9, 1 (2002): 157-194. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/clinic9&div=10&start_page=157&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
53. Hopt, J. Klaus, ir Felix Steffek. *Mediation: principles and regulation in comparative perspective*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
54. Ivanauskienė, Evelina. „Deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės pagrindų konkurencija“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016.
<https://vb.mruni.eu/object/elaba:20079173/20079173.pdf>.
55. Juškaitė-Vizbarienė, Jomilė. „Ar mediatoriui kyla civilinė atsakomybė už ydingą vadovavimą mediacijos procesui?“. *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 99-138.
<https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/594fcef5-80bd-4fc1-a9f1-da18cb90eca3/content>.
56. Kaminskienė, Natalija. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.

57. Kaminskienė, Natalija, Daiva Račelytė, Agnė Tvaronavičienė, Renata Mienkowska-Norkienė, Eglė Atutienė, Gerda Štaraitė-Barsulienė, Eeva Saudargaitė, Rokas Uscila, Aurimas Banys, Egidijus Langys, Vidas Pečkys, Edvardas Špokas, Gražina Čiuladienė, ir Gintaras Aleknonis. *Mediacija. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
58. Kaminskienė, Natalija, Jolanta Sondaitė, Agnė Tvaronavičienė, Daiva Račelytė, Egidijus Langys, ir Odeta Intė. *Mediatoriaus vadovas: metodinis leidinys*. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Mykolo Romerio universitetas, 2019. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16711/978-9955-9692-4-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
59. Kaminskienė, Natalija. „Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai“. *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 683–705. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/977/933>.
60. Kaminskienė, Natalija. „Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo Vadis?“. *Socialinis darbas* 9, 1 (2010): 54-63. <https://ojs.mruni.eu/ojs/social-inquiry-into-well-being/article/download/947/904>.
61. Kötz, Hein. „Taking civil codes less seriously“, *The Modern Law Review* 50 (1987): 1-15. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-2230.1987.tb02557.x>.
62. Kovach, K. Kimberlee. „Good faith in mediation - requested, recommended, or required - a new ethic“. *South Texas Law Review* 38, 2 (1997): 575-624. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/stexlr38&div=22&start_page=575&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
63. Lastauskienė, Giedrė. „Požiūrio į teisinę atsakomybę paieška“. *Jurisprudencija* 19, 11 (2001): 161-167. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3748/3539>.
64. Laužikas, Egidijus, Valentinas Mikelėnas, ir Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2004.
65. „Mediacija – kokybiškas, bet ne visada tinkamas ginčų sprendimas: nuo ko tai priklauso?“. *Teismai.lt* 2, 42 (2021): 16-19. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/08/zurnalas_nr26_-_210x2975mm_web.pdf.
66. „Mediation Development Toolkit ensuring implementation of the CEPEJ Guidelines on mediation: Standard mediation forms, 2018“. Council of Europe. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52>.
67. Mikelėnas, Valentinas, Alfonsas Vileita, ir Algirdas Taminskas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2001.

68. Mikelėnas, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
69. Mikelėnas, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003.
70. Mikelėnas, Valentinas, Pranciškus Vitkevičius, Stasys Vėlyvis, Alfonsas Vileita, Vladas Staskonis, Algirdas Taminskas, ir Pranas Rasimavičius. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1997.
71. Nolan-Haley, M. Jacqueline. „Court mediation and the search for justice through law“. *Washington University Law Quarterly* Washington 74, 1 (1996): 47-102.
https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=usjournals&handle=hein.journals/walq74&id=66&men_tab=srchresults.
72. Nolan-Haley, M. Jacqueline. „Informed consent in mediation: a guiding principle for truly educated decisionmaking“. *Notre Dame Law Review* 74, 3 (1999): 775-840.
https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/tndl74&div=26&start_page=775&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
73. Nolan-Haley, M. Jacqueline. "Is Europe headed down the primrose path with mandatory mediation". *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation* 37, 4 (2012): 981-1012. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/ncjint37&id=1027&men_tab=srchresults.
74. Norkūnas, Algis. „Sąžiningumo principo įgyvendinimas“. *Jurisprudencija* 42, 34 (2003): 7-13. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3405>.
75. Pakalniškis, Vytautas, Pranciškus Vitkevičius, Ramutė Ruškytė, Julija Kiršienė, Leonas Virginijus Papirtis, Egidijus Baranauskas, Inga Karulaitytė – Kvainauskienė, ir Daina Petrauskaitė. *Civilinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
76. Palevičienė, Solveiga. „Palikti negalima atsisakyti – kur dėsime kablelį, kalbėdami apie sąžiningumo principo reikšmę šiuolaikinėje sutarčių teisėje“. Infolex. 2022 m. vasario 15 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Str=94155>.
77. Reinhold, Steven. „Good faith in international law“. *UCL Journal of Law and Jurisprudence, Bonn Research Paper on Public International Law* 2 (2013): 40-63.
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2269746>.
78. Riskin, L. Leonard. „Toward new standards for the neutral lawyer in mediation“. *Arizona Law Review* 26, 2 (1984): 329-362. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=usjournals&handle=hein.journals/arizlr26&id=329&men_tab=srchresults.

- [org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/arz26&div=26&start_page=329&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults](https://heionline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/arz26&div=26&start_page=329&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults).
79. Sander, Frank E. A. „Another view of mandatory mediation“. *Dispute Resolution Magazine* 13, 2 (2007): 16-16. https://heionline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/disput13&div=23&start_page=16&collection=usjournals&set_as_cursor=2&men_tab=srchresults.
80. Saudargaitė, Ieva. „Teisminė mediacija civiliniuose ginčuose Lietuvoje“. Daktaro disertacija, Mykolas Romeris universitetas, 2015. <https://repository.mruni.eu/handle/007/14386>.
81. Shapira, Omer. „Conceptions and perceptions of fairness in mediation“. *South Texas Law Review* 54, 2 (2012): 281-342. https://heionline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/stexlr54&div=17&start_page=281&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
82. Sherman, F. Edward. "Court-mandated alternative dispute resolution: what form of participation should be required". *SMU Law Review* 46, 5 (1993): 2079-2112. https://heionline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/smulr46&div=79&start_page=2079&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
83. Sherman, F. Edward. „Good faith participation in mediation: aspirational, not mandatory“. *Dispute Resolution Magazine* 4, 2 (1997): 14-16. https://heionline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/disput4&div=22&start_page=14&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
84. Sondaitė, Jolanta, ir Sandra Molė. „Teismo mediatorių požiūris į teisminės mediacijos praktiką“. *Socialinis darbas*, 17, 2, (2019): 191-208. <https://repository.mruni.eu/handle/007/16014>.
85. Stulberg, B. Joseph. „Fairness and mediation“. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 13, 3 (1998): 909-946. https://heionline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/ohjdpr13&div=41&start_page=909&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
86. Stulberg, B. Joseph. „Mediation and justice: what standards govern?“. *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 6, 2 (2005): 213-246. https://heionline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/cardcore6&div=13&start_page=213&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
87. Tvaronavičienė, Agnė, ir Natalija Kaminskienė. „Privalomoji mediacija šeimos ginčuose“. *Lietuvos teisė: esminiai pokyčiai* (2019): 52-58.

https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16244/2019%20Teise_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

88. Tvaronavičienė, Agnė, ir Odeta Intė, “Privaloma mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis”. *E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa* (2021): 37-52. <https://repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/143579>.
89. „UNCITRAL Mediation Rules (2021)“. UNCITRAL. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/22-01369_mediation_rules_ebook_1.pdf.
90. „UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts“. UNIDROIT. Žiūrėta 2022 m. balandžio 26 d. <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf>.
91. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000. <https://vtvk2008.files.wordpress.com/2008/10/teises-teorija-vaisvila-2000.pdf>.
92. Weston, A Maureen. „Checks on participant conduct in compulsory ADR: reconciling the tension in the need for good-faith participation, autonomy, and confidentiality“. *Indiana Law Journal* 76, 3 (2001): 591-646. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/indana76&div=34&start_page=591&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
93. Zylstra, Alexandria. „The road from voluntary mediation to mandatory good faith requirements: a road best left untraveled“. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers* 17, 1 (2001): 69-104. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/jaaml17&div=11&start_page=69&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
94. Žukauskaitė-Tatorė, Miglė. „Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos“. Doktoro disertacija, Vilniaus universitetas, 2021. https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija_Migle%CC%87_Z%CC%8Cukauskaite%CC%87-Tatore%CC%87_leidybai.doc.pdf.

Teismų praktika

95. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-15-421/2023“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2147856>.

96. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2013“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/766965>.
97. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-336/2013“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/698027>;
98. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/931357>.
99. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-203-469/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1730013>.
100. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2008“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/85430>.
101. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-146/2013“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/569657>;
102. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52-313/2015“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1004198>.
103. „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-1471-340/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1927704>.
104. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2011 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-194/2011“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/216661>;
105. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-411/2010“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/181731>.
106. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3-695/2017“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1418137>.

107. „Kauno apygardos teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1484-896/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1933905>.
108. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354/2008“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/88087>;
109. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2010“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/153403>.
110. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-658-516/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1674407>.
111. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-1075/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1866165>. 15, 17 punktai.
112. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-469/2020“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1862698>.
113. „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-1690-232/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1791492>.
114. „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. birželio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-248-1004/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1881126>.
115. „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2023 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-49-755/2023“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2144653>.
116. „Vilniaus apygardos Civilinių bylų skyriaus 2021 m. rugsėjo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2260-794/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2023086>.
117. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-704-265/2021“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-folex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/2039344>.

118. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-488/2010“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/181535>.
119. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-148-248/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1730628>.
120. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-241-701/2019“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1745791>.
121. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-507-611/2016“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1388333>.
122. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-20-916/2018“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1570648>.
123. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1597“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/9770>.
124. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/tp/17089>.

Užsienio teismų praktika

125. „Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 22 d. sprendimas byloje Nr. B3/2001/9012, Dunnett prieš Railtrack Plc“. British and Irish Legal Information Institute. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2002/302.html>.
126. „Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 11 d. sprendimas bylose Nr. B3/2003/1458 ir B3/2003/1582, Halsey prieš Milton Keynes General NHS Trust bei Steel prieš Joy ir kt.“. British and Irish Legal Information Institute. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. [https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/576.html&query=\(B3/2003/1458\)+AND+\(B3/2003/1582\)](https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/576.html&query=(B3/2003/1458)+AND+(B3/2003/1582)).
127. „Anglijos ir Velso apeliacinio Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 23 d. sprendimas byloje Nr. A2/2012/0373 ir 0465, PGF II SA prieš OMFS Company 1 Ltd“. British and

- Irish Legal Information Institute. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d.
<https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2013/1288.html>.
128. „Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 25 d. sprendimas byloje EWCA Civ 117, Thakkar prieš Patel“. Costs Law Reports. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d.,
https://www.costslawreports.co.uk/reports/Thakkar_and_Another_v_Patel_and_Another_2017_2_Costs_LR_233_4593.
129. „Anglijos ir Velso Aukščiausiojo teismo 2008 m. kovo 18 d. sprendimas byloje Nr. HQ5X03299 Malmesbury ir Ors prieš Strutt ir Parker (a partnership)“. British and Irish Legal Information Institute. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d.
<https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2008/424.html>.
130. „Italijos Respublikos Aukščiausiojo Kasacinio teismo 2019 m. kovo 27 d. sprendimas Nr. 8473“. Altalex. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d.
<https://www.altalex.com/massimario/cassazione-civile/2019/8473/procedimento-civile-in-genere-ereocedimento-di-mediazione-obbligatoria-ex-d-lgs-n>.
131. „Italijos Respublikos Romos teismo XIII civilinių bylų skyrius 2016 m. balandžio 28 d. sprendimas Nr. 8554“. 101 Mediatori. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d.
<https://www.101mediatori.it/sentenze-mediazione/nella-mediazione-delegata-le-parti-devono-procedere-oltre-il-primo-incontro-informativo-503.aspx>.

Kiti internetiniai šaltiniai

132. „2022 m. ES teisingumo švieslentė (The 2022 EU Justice Scoreboard)“. Europos Komisija. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/eu_justice_scoreboard_2022.pdf.
133. „Australian national mediator standards: practice standards“. Federal Court of Australia. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d.
http://www.fedcourt.gov.au/services/ADR/mediation/mediation_standards.pdf.
134. „Bona fide reikšmė“. Lietuvių žodynas. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d.
https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Bona_fide.
135. „Ginčo šalies prašymo vykdyti privalomąją mediaciją forma“. VGTPT. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://vgtp.t.lrv.lt/lt/nuorodos/prasymu-formos>.
136. „Ginčo šalių bendra prašymo vykdyti privalomąją mediaciją forma“. VGTPT. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://vgtp.t.lrv.lt/lt/nuorodos/prasymu-formos>.

137. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Teismų praktika: biuletenis*. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2020, Nr. 53. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2021/02/teismu_praktika_nr_53.pdf.
138. „Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas“. VGTPT. Žiūrėta 2023 m. vasario 14 d. <https://teisis.lt/external/mediator/list?filter=%7B%22page%22:1,%22pageSize%22:10,%22searchSpecialisationChildren%22:true,%22orderBy%22:%22surname%22,%22sortingOrder%22:%22asc%22,%22resourceStatusEnumList%22:%5B%22ACTIVE%22,%22BLOCKED%22%5D,%22mediatorTypeList%22:null%7D>.
139. „Lietuvos teismai: 2021 m. veiklos rezultatai“. TEISMAI. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/2021-m.-teismu-veiklos-ataskaita.pdf>.
140. „Model standards of conduct for mediators“. American Arbitration Association. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. https://www.adr.org/sites/default/files/document_repository/AAA-Mediators-Model-Standards-of-Conduct-10-14-2010.pdf.
141. „Piktnaudžiavimo reikšmė“. Kalbos. Žiūrėta 2022 m. gruodžio 02 d. https://www.kalbos.lt/zurnalai/17_numeris/03.pdf.
142. „Sample Size Calculator“. Creative Research System. Žiūrėta 2023 m. vasario 14 d. <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>.
143. „Sąžinė reikšmė“. Vikižodynas. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://lt.wiktionary.org/wiki/s%C4%85%C5%BEin%C4%97>.
144. „Teisminės mediacijos komisijos veiklos 2021 m. ataskaita“. TEISMAI. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/tmk-ataskaita-2021.pdf>.
145. „Terminų vertimai“. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Žiūrėta 2023 m. kovo 30 d. <https://lrkt.lt/lt/vertimai/konstitucinio-teismo-aktuose-vartojami-terminai/terminu-vertimai/1255>.

ANOTACIJA

Magistriniame darbe tiriamas šalies nesąžiningumo mediacijoje reiškiny, analizuojamos šalies sąžiningumo apraiškos mediacijos procese, ieškoma efektyvių priemonių mediacijos šalių sąžiningumui užtikrinti. Atlikta anketinė apklausa parodė, kad tirama problema yra aktuali, mediatoriai susiduria su nesąžiningu šalių elgesiu.

Nustatyta, kad konfidencialumo principas apsunkina galimybę teismui nustatyti nesąžiningą šalių elgesį mediacijoje bei jį vertinti, be to, sąžiningai šaliai sunku jį įrodinėti. Nesąžiningo šalies elgesio pasekmė galėtų būti mediacijos proceso nutraukimas, šiuo atveju šalims prarandant galimybę bandyti ginčą spręsti mediacijos būdu. Procese labai svarbūs mediatoriaus gebėjimai ir aukšta kvalifikacija, pastebint ir užkardant šalies nesąžiningumo apraiškas mediacijoje. Veiksmingiausias būdas užtikrinti šalių sąžiningumą - numatyti efektyvias pozityvias priemones šalių sąžiningam elgesiui skatinti, būtent tokios priemonės labiausiai atitinka ir pačios mediacijos, kaip savanoriškos procedūros prigimtį.

Raktiniai žodžiai: mediacija, šalies nesąžiningumas, šalies elgesys, teisinė atsakomybė.

ANNOTATION

The main focus of this master's thesis is to research the phenomenon of a party acting in bad faith in mediation, analyze the unfairness of a party during the mediation process and look for effective measures to ensure the fairness of a party in mediation. Conducted questionnaire survey has shown that the analyzed problem is significant, i.e., mediators do encounter cases of unfair behavior of a party in mediation.

It was found that the principle of confidentiality hinders the Court's ability to determine the fairness of the parties and to assess it. Moreover, it is difficult for the fair party to prove the unfairness of the other party's behavior. A possible outcome of unfair behavior might be the termination of the mediation process with parties missing the opportunity to resolve the dispute by mediation altogether. It is also important to note that skills and high qualification of a mediator play a crucial role in identifying and preventing unfairness in mediation. The most efficient approach to ensure fair behavior is to provide effective positive measures that would encourage the parties to act in good faith as it best fits the nature of meditation as a voluntary and informal procedure.

Keywords: mediation, unfairness of a party, behavior of a party, legal consequence.

SANTRAUKA

Magistrinio darbo tema - šalies nesąžiningumas mediacijoje ir jo teisinės pasekmės.

Mediacija šiuolaikinėse teisinėse sistemose išaugo iš paprastos ginčų sprendimo alternatyvos, kaip socialinio reiškinių, iki įstatymais reguliuojamo proceso. Todėl vis dažniau kyla mediacijos ir bendrosios teisės konfliktai. Lietuvoje įvedus privalomą mediaciją, pasirinktas „švelnesnis“ mediacijos proceso reguliavimo modelis. Tačiau panašu, kad teisinė sistema susiduria su poreikiu spręsti mediacijos procesui iškylančius iššūkius - derinti mediacijos vertybes (savanoriškumą, konfidencialumą, lankstumą ir kt.) ir pastangas užtikrinti šalių sąžiningą dalyvavimą procese, numatant šalių pareigą inicijuoti mediaciją, atsakomybės už nesąžiningą elgesį taikymo ir pan. Kylančios praktinės problemos gali stabdyti mediacijos kaip alternatyvaus ginčo sprendimo būdo populiarumą, todėl šio darbo tikslas - ištirti šalies nesąžiningumo mediacijoje reiškinį, galiojančio teisinio reguliavimo efektyvumą, identifikuoti veiksmingas priemones, užkardant nesąžiningą šalies elgesį mediacijoje.

Darbas susideda iš keturių dalių: trijų dėstomosios dalies skyrių ir vienos skirtos empiriniam tyrimui. Pirmame skyriuje siekiama išanalizuoti sąžiningumo principo bei piktnaudžiavimo teise sąvokas, jų sąsajas bei pereiti prie nesąžiningo elgesio mediacijoje specifikos. Antrame skyriuje analizuojamos nesąžiningo elgesio prielaidos bei apraiškos mediacijoje, trečiame skyriuje ieškoma teisinių būdų, kurie galėtų padėti užkirsti kelią šalies nesąžiningumui mediacijoje, ketvirtame skyriuje vertinami mediatorių apklausos rezultatai.

Atliktas tyrimas parodė, kad mediatoriai susiduria su nesąžiningu elgesiu mediacijoje. Mediatoriai nemano, kad mediacijos proceso konfidencialumas, lankstumas sudaro prielaidas šalims piktnaudžiauti procesu, nesąžiningai elgtis. Proceso sąžiningumas ir taisyklių laikymasis didele dalimi priklauso nuo mediatoriaus. Mediatoriai pasitiki savo gebėjimais ir aukšta kvalifikacija, pastebint ir užkardant šalies nesąžiningumo apraiškas mediacijoje. Deja, nesąžiningos šalies veiksmai dėl konfidencialumo principo dažnai lieka nebaudžiami. Dažniau šalims kyla tik moralinė pareiga elgtis sąžiningai. Veiksmingiausias būdas užtikrinti šalių sąžiningumą - numatyti efektyvias pozityvias priemones šalių sąžiningam elgesiui skatinti, nes būtent jos labiausiai atitinka ir pačios mediacijos, kaip savanoriškos ir neformalios procedūros prigimtį.

Magistro baigiamojo darbo pradžioje iškeltas ginamasis teiginys, kad pakankamas ir aiškus mediacijos proceso teisinis reguliavimas, skatinimo priemonių sąžiningam elgesiui mediacijoje išplėtimas bei paveiki teisinės atsakomybės sistema sumažintų nesąžiningų veiksmų tikimybę mediacijoje, pasitvirtino.

SUMMARY

The subject of this master's thesis is unfairness of a party in mediation and its legal consequences.

Mediation in modern legal systems has grown from an alternative dispute resolution as a social phenomenon to a process regulated by the law. The mandatory mediation has been introduced in Lithuania, but a 'gentler' approach was chosen to govern the process. However, it seems that the legal system faces a need to solve the challenges concerning the mediation process such as alignment of process values (voluntariness, confidentiality, flexibility, etc.) and efforts for ensuring that the parties act in good faith, foreseeing the duty of the parties to initiate the mediation, liability for unfair behavior, etc. Arising practical problems may hinder the development of the mediation process and that is why the aim of this paper is to research the phenomenon of a party acting in bad faith during the mediation process, the effectiveness of the existing legal regulatory framework and to identify the efficient measures that would help to prevent unfairness of a party in mediation.

The paper consists of four sections with the first three being of operative nature and the last one devoted to empirical research. The first section focuses on analyzing the concepts of acting in good faith, abuse of rights, their relations and on moving towards the specifics of unfair behavior of a party in mediation. The second section is devoted to the conditions for and occurrences of unfairness of a party in mediation, while the third section is centered around the search for legal measures that would help to prevent unfair behavior of a party. The last section is intended for the evaluation of mediator questionnaire survey results.

Conducted research has shown that mediators face occurrences of unfair behavior in mediation and do not consider confidentiality and flexibility of the process as pre-conditions for a party to act in bad faith. The fairness of the process and compliance with the rules largely depends on the mediator. Mediators are confident in their skills and high qualification for identifying and preventing cases of party's unfair behavior. Unfortunately, in most cases the unfair party is not held legally liable due to the confidentiality of the process. More often than not the parties have only a moral obligation to act in good faith. The most efficient approach to ensure fair behavior is to provide effective positive measures that would encourage the parties to act in good faith as it best fits the nature of mediation as a voluntary and informal procedure.

The research has proven that the main hypothesis of this paper has been confirmed, i.e., sufficient and clear legal governance of the mediation process, extension of measures encouraging the parties to act in good faith and impactful system of legal liability would reduce the occurrences of unfair behavior in mediation.

PRIEDAI

1 priedas

MEDIATORIŲ APKLAUSOS ANKETA

1. Jūsų amžius:*

- ☐ 21-40
- ☐ 41-60
- ☐ 61 m. ir daugiau

2. Jūsų lytis:*

- ☐ Moteris
- ☐ Vyras
- ☐ Nenurodyti

3. Mediatoriaus darbo patirtis:*

- ☐ 1-5 m.
- ☐ 6-10 m.
- ☐ Virš 10 m.

4. Mediacijos paslaugas teikiate*

- ☐ Esu teisėjas – mediatorius
- ☐ Tik privačiai teikiantis paslaugas mediatorius
- ☐ Tik per VGTPT teikiantis paslaugas mediatorius
- ☐ Privačiai ir per VGTPT teikiantis paslaugas mediatorius

5. Ar mediacijos paslaugų teikimas yra Jūsų pagrindinė veikla? *

- ☐ Taip
- ☐ Ne

6. Ar sutinkate su teiginiu, jog šalys iki susitikimo su mediatoriumi dažniausiai jau žino apie mediacijos procesą (jo tikslus, principus ir pan.)? *

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Kita

7. Ar sutinkate su teiginiu, jog šalys įsitikinusios, kad tinkamiausias būdas ginčą spręsti teisme, bus linkusios į procesinį nesąžiningumą, pavyzdžiui, visais būdais vengs medijuoti, kad paspartintų ginčo nagrinėjimą teisme? *

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Kita

8. Jūsų nuomone, ar mediacijos proceso konfidencialumas sudaro prielaidas šalių nesąžiningumui? *

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Kita

9. Jūsų nuomone, ar formalių proceso taisyklių stoka mediacijoje sudaro prielaidas šalių nesąžiningumui? *
- ☐ Taip
 - ☐ Ne
 - ☐ Kita
10. Ar sutinkate su teiginiu, kad ikiteisminės privalomos medicijos atveju, pakeitus medicijos inicijavimo reikalavimą į privalomą informacinį susitikimą su mediatoriumi, būtų mažinamas šalių nesąžiningumas? *
- ☐ Taip
 - ☐ Ne
 - ☐ Kita
11. Jūsų nuomone, ar įstatyme numatytos procesinės mediciją skatinančios priemonės prisideda ir prie sąžiningo šalių elgesio medicijoje skatinimo? *
- ☐ Taip
 - ☐ Ne
 - ☐ Kita
12. Jūsų nuomone, ar galiojančios procesinės sankcijos dėl šalių nesąžiningo elgesio medicijoje yra veiksmingos? *
- ☐ Taip
 - ☐ Ne
 - ☐ Kita
13. Jūsų nuomone, ar nesąžiningam šalių elgesiui turi įtakos medicijos rūšis? *
- ☐ Taip
 - ☐ Ne
 - ☐ Kita
14. Ar savo praktikoje susiduriate su nesąžiningu šalių elgesiu medicijoje? *
- ☐ Taip
 - ☐ Ne
15. Iš vestų medicijų nesąžiningas šalių elgesys pasitaikė: *
- ☐ Iki 5 proc. atvejų
 - ☐ Iki 25 proc. atvejų
 - ☐ Iki 50 proc. atvejų
 - ☐ daugiau nei 50 proc. atvejų
 - ☐ nesusidūriau su nesąžiningu šalių elgesiu medicijoje

16. Pasirinkite nesąžiningo elgesio variantą (-us), su kuriuo (-iais) susidūrėte savo praktikoje: *

- ☐ mediaciją išnaudojo ne taikaus sprendimo paieškai, o informacijai susirinkti
- ☐ vilkinti procesui (pavyzdžiui, viena iš šalių atliko paruošiamuosius darbus planuojamam bylinėjimuisi teisme, išnaudojo laiką, slepiant bendrą turtą ir pan.)
- ☐ mediacijos procesu siekė didinti išlaidas, kurios galėtų turėti įtakos kitos šalies tolimesnio bylinėjimosi teisme procesui
- ☐ kreipėsi į VGTPT, net nesant tarp šalių ginčo, o tik norėdamos, kad mediatorius nemokamai paruoštų dokumentus teismui
- ☐ šalys mediaciją inicijavo, tik siekdamos pasinaudoti žyminio mokesčio lengvata, realiai net neketindamos joje dalyvauti
- ☐ siekė „paspaušti“, pagąsdinti kitą šalį
- ☐ teisminės mediacijos atveju sutiko dalyvauti tik formaliai, baiminantis nepalankaus teismo požiūrio, bet realiai net neketinant sąžiningai dalyvauti procese
- ☐ mediacijos metu teikė melagingą informaciją (arba tiesą atskleidė nepilnai, arba nuslėpė faktus), siekiant sudaryti sau palankų susitarimą
- ☐ nesusidūriau su nesąžiningu šalių elgesiu mediacijoje

17. Jeigu 16 klausime nebuvo paminėtas nesąžiningo šalies elgesio variantas, su kuriuo susidūrėte savo praktikoje, nurodykite jį:

18. Kuriame mediacijos proceso etape dažniausiai susiduriate su nesąžiningu šalių elgesiu? *

- ☐ šalims inicijuojant mediaciją
- ☐ šalims dalyvaujant mediacijoje
- ☐ šalims nevykdant taikos sutarties
- ☐ šalių nesąžiningas elgesys pasireiškia visuose paminėtuose mediacijos etapuose
- ☐ šalys visada elgiasi sąžiningai

19. Ar pasitaikė atvejų, kai mediacijos procesas neprasidėjo dėl šalių nesąžiningumo? *

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Kita

20. Ar teko nutraukti procesą dėl šalių nesąžiningo dalyvavimo mediacijoje? *

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Kita

21. Jūsų nuomone, kokios galėtų būti prevencinės priemonės šalių sąžiningam elgesiui mediacijoje skatinti:

Mediatorių atsakymai į anketos 19 klausimą.

- (1) Norėjo dėl tam tikrų punktų susitarti su mediatoriumi asmeniškai, kad ji procesą nukreiptų vienai iš ginčo šalių tinkama linkme.
- (2) Tiesiog siekia vilkinti bylos nagrinėjimą, siekdamas kuo ilgiau išvengti teismo sprendimo, tačiau papildomų veiksmų turtui nuslėpti ar papildomai pasirengti bylai teisme neatlieka.
- (3) Šalis pateikia sutikimą mediacijai, tačiau įvairiais būdais vilkina dalyvavimą joje, teisindamasis išvykimu į užsienį, darbu ir pan.
- (4) Nereti atvejai, kad kreipiasi dėl mediacijos, nors ginčo tarp šalių nėra (dažniausiai santuokos nutraukimo atveju); šalys bando nuslėpti tam tikras svarbias aplinkybes, pateikia netikslią informaciją.
- (5) Vilkino procesą, siekdama suerzinti kitą šalį, kad ši pavargtų ir nuspręstų, kad santuoką nutraukti per ilgai trunka ir brangiai kainuoja; kad nuspręstų, jog, jei jau mediacija trunka taip ilgai, tai ieškinio teismui teikti tikrai neverta. Geriau jau likti susituokus, bet gyventi atskirai.
- (6) Šalis dalyvavo mediacijoje tik siekdama pasinaudoti žyminio mokesčio lengvata, realiai net neketindama joje sudalyvauti bei siekdama, kad vėliau nepatirtų išlaidų dėl nedalyvavimo mediacijoje.
- (7) Šalis mediaciją inicijavo, tik siekdama formaliai įvykdyti reikalavimą dėl privalomosios mediacijos šeimos ginče, bet neketindama mediacijoje realiai dalyvauti.
- (8) Teismo mediatorius išnaudojamas kaip nemokama teisinė konsultacija, ypač teisėjai.
- (9) Mediatoriui teikia raštiškus paaiškinimus, kuriuos paraleliai teikia teismui.
- (10) Siekė vilkinti procesą; spausti kitą šalį; naudojo psichologinį smurtą tiek prieš kitą šalį, tiek prieš mediatorių.
- (11) Dalyvavo mediacijos procese iš smalsumo arba tik dėl to, kad siūlė bylą nagrinėjantis teisėjas.
- (12) Nuotolinės mediacijos metu, konfidencialumo stoka ir pašalinių asmenų buvimas patalpoje.
- (13) Mediatoriaus nesąžiningumas nesant taisyklėms, kuomet šaliai išrašo pažymą.

Mediatorių atsakymai į anketos 21 klausimą.

- (1) Prieš paskiriant teisminę mediaciją, detaliau apklausti šalis dėl mediacijoje siekiamo tikslo. Informavimas, kad reikėtų mediacijai pasiręgti, t. y. kad, atvykusios į mediaciją šalys, būtų apsvarsčiusios, kokio rezultato norėtų, kur sutiktų daryti kompromisus.
- (2) Mediacijos proceso detalus reglamentavimas, kurio normos užkirstų kelią nesąžiningam elgesiui mediacijoje.
- (3) Visuotinis asmenų švietimas mediacijos proceso eiga ir nauda.
- (4) Jei šalys tiki mediacijos procesu, tai ir nebūna nesąžiningos.
- (5) Teikiant mediacijos paslaugas pagal VGTPT sprendimą, itin dažna problema, kad šalys išsidirbinėja dėl mediacijos sesijos laiko, t.y. tyčia nurodo, kad neva gali dalyvauti, pvz., tik kartą per mėnesį ar pan. Taip labai išsitempia mediacijos laikas, o mediaciją vien dėl to nutraukti neprasminga. Reikėtų įstatymo pakeitimų, kad VGTPT sprendimu paskirtas mediatorius kaip teisėjas galėtų paskirti laiką mediacijai ir nereikėtų derintis prie ginčo šalių. O jei mediacijoje kažkuri šalis negali dalyvauti, tai pažymoje dėl mediacijos atlikimo tai ir būtų nurodoma.
- (6) Negaliu atsakyti į šį klausimą. Labiau linkusi manyti, kad tokių priemonių nėra. Viskas priklauso nuo žmogaus, kuris ateina į mediaciją. Žmonės skirtingi, todėl kiekvienam neparinksi prevencinės priemonės sąžiningam elgesiui.
- (7) Manau, kad privačiose mediacijose, kuriose šalys susimoka už paslaugą - tokių atvejų - mačiau. Aš, asmeniškai, ne visai pritariu privalomos mediacijos visiškam neapmokestinimui (t.y. asmenys, turintys net ir labai dideles pajamas - to išvengia). Dėl proceso konfidencialumo - sudėtinga įrodyti "lengvesnius" nesąžiningumo atvejus.
- (8) Teismo mediatorius turėtų turėti galimybę surašyti pranešimą dėl nesąžiningos šalies elgesio ir jį pateikti teismui, kuris, priimant sprendimą, šį šalių elgesį procese įvertintų, sprendžiant bylinėjimosi išlaidų klausimą. Tiesa, tokią galimybę numato teisės aktai, tačiau praktiniu požiūriu, šios teisės normos praktikoje neveikia. Mediatoriai tokių pažymų paprastai nerašo, siekdami išvengti konfidencialumo principo pažeidimų.
- (9) Bylą nagrinėjančio teismo faktinių aplinkybių vertinimas, pateiktas teismo sprendime. Kol šalys nesulauks neigiamų padarinių, sprendžiant ginčą teisme, tol pasitaikys jų nesąžiningas elgesys ikiteisminėje mediacijoje.
- (10) Žmonių švietimas.
- (11) Bandytas šalis įtikinti, kad nesąžiningas elgesys vis tiek paaiškės ir nepadės išspręsti klausimo.
- (12) Numatyta įstatyme atsakomybė.
- (13) Kuo daugiau informavimo apie mediacijos naudą ir kuo mažiau prievartos tęsti mediaciją; mediatoriaus teisė nutraukti mediaciją be neigiamų pasekmių šalims.
- (14) Pačio asmens sąmoningumas. Atstovų indėlis patarti klientui ginčą bandyti spręsti taikiai, kas jam būtų ekonomiškai efektyviau, o ne ginčytis ir tokiu būdu atstovui "užsidirbti" valandas, išbranginant procesą.
- (15) Ir tolimesnis švietimas apie teigiamą mediacijos naudą.
- (16) Geroji mediacijos patirtis, viešinimas ir visuomenės sąmoningumo didinimas. Papildomo reglamentavimo nereikia, nes reglamentavimas sukuria išimtis, užribinius (rečiau pasitaikančius, individualius, išskirtinius) atvejus.
- (17) Advokatų bendradarbiavimas su mediatoriumi. Mediatoriaus gebėjimas užmegzti ryšį su šalimis.
- (18) Ginčo esmės ir jo pasekmių išaiškinimas per advokatus, mediatorių.
- (19) Platesnis informacijos skleidimas apie mediaciją įvairiomis teisėtomis priemonėmis, būtent švietimas.
- (20) Galbūt žyminio mokesčio lengvatos praradimas kreipiantis į teismą po mediacijos. Dėl daugiau reikėtų pagaltoti.

- (21) Nustačius šalių (-ies) nesąžiningumą, teismui būtų teikiama šalies charakteristika. Vertinamas šalies (nesąžiningo) gyvenimo visuose segmentuose pasireiškęs ir nustatytas sąžiningumo lygis (bylos, skundai, pareiškimai, adm. nuobaudos, darbdavio vertinimas sąžiningumo atžvilgiu).
- (22) Auklėjimas šeimoje ir mokykloje.
- (23) Švietimas tiek visuomenės, tiek teisininkų, kurie dažnai nesupranta pačios mediacijos esmės.
- (24) Yra CPK, nepriteisimas bylinėjimosi išlaidų ir piktnaudžiavimo proceso aktyvesnis instituto taikymas.
- (25) Tiesiog trūksta pačių dalyvių sąmoningumo.
- (26) Visuomenės švietimas.
- (27) Šiaip mediacija yra savanoriškas pasirinkimas taikiai susitarti. Šiai dienai paskata mediacijai - tai žyminio mokesčio lengvata (susigrąžinimas) mediacijoje taikiai susitarus.
- (28) Auklėjimas elgtis sąžiningai.
- (29) Labai sunku įvardinti konkrečią priemonę, nes mediacija iš esmės yra laisvanoriško pobūdžio, visgi šalims suvokiant mediacijos naudą, mažiau ir nesąžiningo elgesio apraiškų. Mediatorius turi labai gerai išaiškinti šalims pirmojo susitikimo metu mediacijos privalumus.
- (30) Pirma, mediatorius turi jaustis laisvas priimti sprendimus nesąžiningų šalių atžvilgiu. Nes vėliau tie "nesąžiningi" skundžiasi, daugiau laiko sugaišti aiškindamasis, nei dirbdamas darbą. Galiausiai supranti, kad neverta veltis. Ir turim situaciją, kai "nesąžiningas" laimi, nes niekas nebenori jam net pastabos duoti.
- (31) 1. Visuomenės informavimas apie mediacijos procesą, jo privalumus, lengvatas, pasinaudojus mediacijos procesu. 2. Privalomosios mediacijos paslaugos valstybės lėšomis turėtų būti teikiamos ne visiems besikreipiantiems į VGTPT, o tik toms šalims, kurių bent viena pagal pajamas turi teisę gauti antrinę teisinę pagalbą. Jei šalių pajamos pakankamos ir joms antrinė teisinė pagalba neteikiama, tuomet už privalomosios mediacijos paslaugas jos turėtų mokėti iš savo lėšų.
- (32) Didesni įgaliojimai suteikiant daugiau teisių ir įtakos į mediaciją Mediatoriui.
- (33) Raštiškas kiekvienos ginčo šalies įsipareigojimas elgtis sąžiningai mediacijos metu.
- (34) Žyminio mokesčio sumažinimas.
- (35) Mediatoriaus kvalifikacija. Apie savo nesąžiningą elgesį šalis gali net nesuvokti arba jo neįsisąmoninti. Procesinės, ar administracinės priemonės čia neefektyvios.
- (36) Finansinė atsakomybė.
- (37) Pačių šalių sąmoningumas. Visuomenės ugdymas. Ir suvokimas kokia gali gauti naudą naudojantis mediacija. Lankstumo, taupumo, laiko atžvilgiu. Bei normalių santykių pvz. bendra tėvystėje, deja, teismas prie to neprisideda. Išskiria tik formaliai, bet ne emociškai. Iš ko ir toliau kyla daug nesutarimų. O būtent juos mediacijos pagalba galima susireguliuoti. Bei dar nieko šalis daryti nenori, nes advokatai už juos padaro viską, netgi žino, kaip toliau geriau jiems ir jų vaikams gyventi. O šalis tuo tiki ir tuo vadovaujasi, nors ir jiems nepatogu ar nesutinka. Bet advokatas sakė, kad taip reikia, taip ir darau. Dažniausiai vadovaujasi teisininkų ar advokatų patarimais. O tai ne visada yra sąžininga. Ir dar tikėjimas, kad teismas padarys ir nubaus, kitą šalį. O jei dar gauna pritarimą iš teisininkų ar advokatų, tai tuo tiki. Visai nebandydami rasti abiem priimtina gerą taikų sprendimą. Dažna kliūtis, būti sąžiningu yra klaidinanti informacija.
- (38) Teisinis švietimas, atskleidžiant mediacijos naudą.
- (39) Žinojimas, kad, jei šalis nebus sąžininga apie tai bus nurodyta pažymoje, o tai gali lemti bylinėjimosi išlaidų paskirstymą.
- (40) Nustatant terminus privalomajai mediacijai vykdyti, pratęsti, įtvirtinant pareigą pasirašyti konfidencialumo pasižadėjimą. Šiuo metu konfidencialumo pasižadėjimą šalys paprastai pasirašo, bet teisiškai ta pareiga nėra aiškiai įtvirtinta.
- (41) Aktyvus mediatoriaus vaidmuo, pasekmių išaiškinimas, mediacijos proceso naudos

akcentavimas.

- (42) Intensyvi komunikacija dėl nesąžiningo elgesio pasekmių, teisių ir pareigų išaiškinimas, supažindinimas su teismų praktika.
- (43) Efektyvesnė informacijos sklaida apie mediacijos procesą.
- (44) Aiškos taisyklės, terminai.
- (45) Kuo aukštesnė bendra kultūra, vadinasi - visuomenės švietimas.
- (46) Griežtesnių įrankių mediatoriams suteikimas - įgalinimas griežčiau vertinti šalių nesąžiningą elgesį ir apie tai nurodyti pažymose. Teismai, skirstydami bylinėjimosi išlaidas, turėtų atsižvelgti į mediacijos pabaigos pažymose nurodytą šalių nesąžiningumą.
- (47) Sąžininga ginčo šalis, kitai šaliai akivaizdžiai veikiant nesąžiningai, turėtų turėti galimybę atsisakyti mediacijos proceso, dar jam neprasidėjus, ir tai būtų pagrindas pažymai išduoti
- (48) Pirmiausia visuomenės švietimas; antra - informacinės sesijos apie mediaciją ir Privalomos, ir bendrai teismų, VGTPT, LMR organizuojami nemokami seminarai savišvietai; trečia - labai svarbi mediatorių kompetencija - jų pareiga būti atsakingiems už procesą - informuoti šalis ir tinkamai valdyti situaciją, tad būtina kelti jų kompetenciją. ; ketvirta - būtina tikslinti procesines sankcijas – pvz., kas yra nesąžiningas šalies elgesys (imti pvz. iš kitų valstybių), be to, reikia taikyti ne tik sankcijas, bet ir paskatas – pvz., grąžinti bent dalį mediatoriui sumokėto mokesčio už sėkmingą dalyvavimą mediacijoje (t.y. pasiektą taikų susitarimą).

(teismo pavadinimas)

(adresas)

Deklaracija
dėl informacijos apie mediaciją gavimą

2023 m. mėn. d.

Patvirtinu, kad man, _____, vadovaujantis teisinių paslaugų sutartimi _____, advokatas _____, suteikė išsamią informaciją apie ginčo sprendimo galimybę mediacijos būdu. Patvirtintu, kad:

1. Advokatas informavo apie galimybę spręsti kilusį ginčą mediacijos būdu.
2. Suteikta informacija apie mediacijos paslaugas, įskaitant apie mediacijos paslaugas teikiančius mediatorius, inicijavimo, apmokėjimo tvarką, trukmę, procesines garantijas ir kt.
3. Suteikta informacija apie mediacijos procedūrą, įskaitant mediacijos principus: konfidencialumo, savanoriškumo, sąžiningumo, neformalumo, galimybę bet kada iš proceso pasitraukti ir kt.
4. Suteikta informacija apie galimą mediacijos proceso pabaigą ir iš to kylančias teises pasekmes.

Patvirtinu, kad visi deklaratijoje pateikti duomenys yra teisingi.

(vardas, pavardė, parašas)

AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA

2023 m. balandžio 25 d.

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto Mediacijos programos studentė Indra Gebenienė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Šalies nesąžiningumas mediacijoje ir jo teisinės pasekmės“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Žinau, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už šiurkštų akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)